OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Susanna Rajala (toim.)

ROMANIOPPILAIDEN PERUSOPETUKSEN TUEN HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ

Oppaat ja käsikirjat 2011:14

© Opetushallitus

Oppaat ja käsikirjat 2011:14

ISBN 978-952-13-4901-0 (nid.)
ISBN 978-952-13-4902-7 (pdf)

ISSN-L 1798-8950
ISSN 1798-8950 (painettu)
ISSN 1798-8969 (verkkojulkaisu)

Kannen kuva: Susanna Rajala

Taitto: Edita Prima Oy/Timo Päivärinta/PSWFolders Oy

www.oph.fi/julkaisut

Juvenes Print - Tampereen Yliopistopaino Oy 2011

SISÄLTÖ

Esipuhe **4**

1 Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen **7**
Kehittämistoiminnan taustaa *Susanna Rajala* 7
Romanioppilaat perusopetuksessa *Leena Nissilä* 12
Oppilaanohjauksen tärkeys *Helena Korpela* 22

2 Koulun ja romanikodin yhteistyö **26**
Romanivanhempien seminaarit – avaus sujuvalle yhteistyölle *Satu Blomerus* 26
Kiusaamiseen voidaan puuttua *Pia Kalkkinen* 31
Romanioppilaiden nivelvaiheiden tuki *Malla Laiti* 35

3 Kehittämiskuntien hyviä käytäntöjä **38**
Vakiinnuttamistoimia ja hyviä käytäntöjä *Ann-Mari Ruhanen ja Susanna Rajala* 38
Kasvatuskumppanuus Kauhajoella *Kirsi Grönstrand* 50
Romanioppilaiden identiteetin tuki Vantaalla *Crister Nyberg* 54
Työmuotoja ja tapahtumia Oulussa *Henry Lindgren* 56
Parhaat käytännöt Savonlinnan kouluilla – tukihenkilön kertomaa *Ossi Blomerus* 61
Kokemuksia Tampereelta *Tuija Hauta-aho* 63
Tieto ja hyväksyminen auttavat jaksamaan *Johanna Kumenius ja Sari Korkalainen* 67

4 Suomen romanikieli **70**
Romanikielen arvostus, identiteetti ja tulevaisuus *Henry Hedman* 70
Romanikielen kielipoliittinen ohjelma *Jouko Lindstedt* 76
Romanikielen tutkimus ja yliopisto-opetus *Kimmo Granqvist* 79
Romano – menetelmiä romanikielen opettajille *Tutta Ylivinkka ja Inga Angersaari* 85
Romanikielen kielipesätoiminta *Leena Nissilä* 90

5 Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden puolesta **92**
Syrjintää vai syrjäytymistä – näkökulmia rajapinnoilla olemisesta *Sarita Friman-Korpela* 92
Romaniasiain neuvottelukunta romaniväestön aseman edistäjänä *Hannele Syrjä* 96
Romanit vähemmistövaltuutetun toiminnassa *Eva Biaudet* 103
Miksi tarvitaan eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirjaa? *Kaija Ilander* 105

Kehittämiskuntien yhteyshenkilöt **107**

Esipuhe

Ensimmäiset valtionavustukset romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen myönnettiin Opetushallituksessa vuonna 2008. Vuosina 2008–2011 toiminnassa on ollut mukana yhteensä 31 kuntaa. Näissä kunnissa on asunut merkittävä määrä perusopetusikäisistä romanilapsista ja -nuorista.

Opetushallituksen rooliin on kuulunut antaa kehittämiskuntien koordinaattoreille ja työryhmille koulutusta romanioppilaiden erilaisen taustan huomioimiseen. Koulutusta kunnille ovat antaneet lisäksi myös Helsingin, Kauhajoen, Kouvolan ja Oulun kaupunkien alueverkostot. Koulutuksissa esillä olleita tärkeitä teemoja ovat mm. *romanioppilaan perusopetuksen tukeminen, romanikodin ja koulun yhteistyö, romanikieli ja romanihallinto.* Tähän julkaisuun on koottu osa koulutuksissa esitetyistä puheenvuoroista artikkelimuotoon muokattuna. Luvussa *Kehittämiskuntien hyvät käytännöt* on hyödynnetty sitä aineistoa, jota kuntakoordinaattorit ovat toimittaneet vuosien kuluessa Opetushallitukseen. Luku kattaa erilaisia teemoja käsitteleviä artikkeleita, katkelmia kuntien kehittämissuunnitelmista ja kuntien esittämistä parhaista käytännöistä. Kappaleessa *Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden puolesta* on lisäksi ajankohtaisia romanihallintoon liittyviä artikkeleita.

Opetushallitus on painottanut valtakunnallisessa kehittämistoiminnassa alusta alkaen romanien kanssa tehtävää yhteistyötä, johon kunnat tarttuivatkin kiitettävästi. Paikallisten romanien osallisuus kuntien kehittämistoiminnassa on ollut aivan keskeistä hyvien ja käytännönläheisten tavoitteiden laatimisessa ja romaniyhteisön sitouttamisessa toimintaan. Kuntien opetustoimissa on työskennellyt paljon työtä pelkäämättömiä kehittäjiä: rehtoreita, opettajia, erityisopettajia ja koulunkäyntiavustajia. Monet romanitaustaiset koordinaattorit, koulunkäyntiavustajat, tukihenkilöt ja aktiiviset huoltajat ovat olleet kehittämistoiminnan avainhenkilöitä. Monella suunnalla Suomea on syntynyt upeata yhteistyötä, toisaalla se on saattanut olla alussa haastavaakin.

Toivon, että julkaisu jää kehittämiskunnissa muistuttamaan siitä, että romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen vakiinnuttamistoimet päivitetään aika ajoin. Toivon lisäksi, että julkaisu löytää tiensä myös niiden kuntien opetustoimiin, jotka eivät olleet mukana kehittämistoiminnassa. Romanivanhemmille julkaisu toivottavasti antaa perusopetuksesta mielenkiintoista ja ajankohtaista tietoa. Kiitän lämpimästi kaikkia tahoja, joiden ansiosta tämä julkaisu on syntynyt!

Susanna Rajala
Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -kehittämistoiminnan kansallinen koordinaattori, Opetushallitus

1 Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen

Kehittämistoiminnan taustaa

Susanna Rajala
Erityisasiantuntija, Opetushallitus, romaniväestön koulutusryhmä

Perusopetuksen laadun kehittäminen

Osana Perusopetus paremmaksi (POP) -ohjelmaa alkoi vuonna 2008 kehittämistoiminta romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseksi. Perusopetuksen laadun kehittämiseen tähdänneiden hankkeiden tuli olla pitkäkestoisia, valtakunnallisia sekä kokonaisvaltaisia. Niiden tuli sisältää konkreettisia toimenpiteitä, materiaalia, koulutusta sekä kehittämistä tukevaa seurantaa. Kehittämistoiminnan kohderyhmänä tuli olla sekä oppilaat ja heidän vanhempansa että opettajat ja koulut. Tarkoituksena oli kehittämistoimenpiteiden vakiinnuttaminen osaksi perusopetuksen käytäntöjä.

Perusopetuksen laadun kehittämisohjelmassa on pyritty parantamaan erityisesti opetuksen laatua. Toimenpiteet suunnattiin asioihin, joiden avulla voidaan tukea sekä oppimista että lapsen muuta kehitystä ja hyvinvointia. Valtionavustusta on osoitettu kehittämistyöhön, jota Opetushallitus ohjaa ja koordinoi; tukeen on liittynyt myös koulutusta. Tuetun kehittämistyön tarkoituksena on ollut luoda ja vakiinnuttaa rakenteita ja toimintatapoja, jotka parhaiten palvelevat kunnan omien tavoitteiden saavuttamista.

Perusopetuksen laadun kehittämisohjelmaan ovat kuuluneet muun muassa seuraavat kehittämisohjelmat:

- Tehostetun ja erityisen tuen kehittäminen (KELPO)
- Oppilas- ja opiskelijahuollon laadun ja palvelurakenteen kehittäminen
- Oppilaanohjauksen kehittäminen
- Kerhotoiminnan kehittäminen
- Joustavan perusopetuksen kehittäminen
- Monikulttuurisuustaitojen kehittäminen
- Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen
- Vieraiden kielten opetuksen kehittäminen

Valtionavustukset romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen

Suomen kunnilla oli ensimmäistä kertaa mahdollisuus hakea valtionavustusta romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen vuonna 2008. Monet ensimmäisistä 14 hakijakunnasta olivat sellaisia, joilla oli kokemusta POP-hakuprosessista tai tietoa monikulttuurisuustaitojen kehittäminen kouluyhteisössä toiminnasta. Useilla hakijoilla oli myös kokemusta romanien kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja ainakin yhteyksiä paikalliseen romaniyhteisöön.

Uusien hakujen myötä hakijakuntien kirjo kasvoi ja mukaan tuli myös kuntia, joissa todella aloitettiin alusta. Sittemmin valtionavustuksen piiriin on tullut yhteensä 31 kuntaa. Vaikka kuntien lukumäärä ei ole suuri, näissä kunnissa romanioppilaiden määrä on kuitenkin merkittävä. Kehittämistoiminta kattaa tänä päivänä varovasti arvioituna yli 80 % kaikista perusopetusikäisistä romanioppilaista Suomessa.

2008-
Helsinki, Jyväskylä, Kauhajoki, Kitee, Kokkola, Kolari, Kouvola, Kurikka, Kuopio, Oulu, Savonlinna, Tampere, Turku, Vantaa

2009-
Alavus, Imatra, Karkkila, Kemijärvi, Oulunsalo, Pietarsaari, Salo, Seinäjoki, Tuusniemi, Äänekoski

2010-
Espoo, Eurajoki, Kangasniemi, Lahti, Outokumpu, Rovaniemi, Tuusula

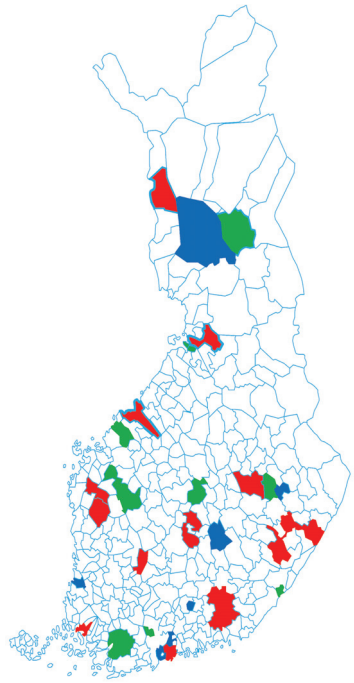

Kuva 1. *Romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen valtionavustusta saaneet kunnat vuosina 2008–2011.*

Mihin tukea oikeastaan tarvitaan?

Miksi valtionavustusta on päätetty myöntää romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen? Miten romanioppilaat eroavat peruskoululaisina pääväestön oppilaista?

Kehittämistoiminnan taustalla on Opetushallituksen selvitys romanioppilaiden perusopetuksen tilanteesta lukuvuonna 2001–2002 (Opetushallitus 2004).

Tuolloin todettiin romanioppilailla olevan monenlaisia koulunkäyntiin liittyviä pulmia enemmän kuin pääväestöön kuuluvilla oppilailla. Heillä oli enemmän luvattomia poissaoloja, he jäivät luokalle tai keskeyttivät koulunsa poikkeuksellisen usein ja heitä siirrettiin erityisopetukseen keskimääräistä useammin. Koska romanilapset on haluttu perinteisesti hoitaa kotona, haasteena oli vuosituhannen alussa myös esiopetukseen osallistumisen vähyys. Monet romanilapset putosivat ilman esiopetusta muita huonompaan asemaan jo tullessaan ensimmäiselle luokalle. Opetushallituksen uusi selvitys lukuvuoden 2010–2011 tilanteesta tulee kuvaamaan millainen muutos on ollut yhdeksässä vuodessa.

Tänä päivänä nuoret romaniperheet haluavat useinkin lapsensa esiopetukseen ja ymmärtävät hyvin perusopetuksen merkityksen. On myös paljon kouluja, joissa aidosti osataan tehdä romanikodin ja koulun välistä yhteistyötä. Kuitenkin on edelleen olemassa puolin ja toisin kulttuurillista epätietoisuutta: romaniperhe ei ehkä tunne koulun käytäntöjä, eivätkä opettajat aina tiedä, miten kommunikoida romaniperheen kanssa.

Valtionavusteinen toiminta kunnassa

Romanioppilaiden perusopetuksen kehittämistä varten valtionavustuksen saaneiden kuntien tuli laatia romanioppilaiden perusopetuksen tukemisen kehittämissuunnitelma, jonka toimenpiteet tuli vakiinnuttaa osaksi koulun arkea. Kehittämissuunnitelman tuli sisältää toimenpiteitä mm. romanioppilaan kohtaamiseksi, suvaitsevaisuuden ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi sekä romanikulttuurin tuntemuksen lisäämiseksi. Lisäksi romanioppilaan identiteetin kehittyminen, romanikielen oppimisen edistäminen, erilaisen taustan huomioonottava pedagoginen kehittämistyö sekä romanikodin ja koulun välisen yhteistyön kehittäminen olivat kehittämistoimien painopisteitä. Näistä toimenpiteistä kehittämiskuntien oli mahdollista valita paikallisten tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan kolme painopistealuetta. Tämän lisäksi kuntien tuli perustaa toimintaa ohjaava ohjausryhmä.

Ehkä kaikkein tärkeimmäksi painopistealueeksi kunnissa on noussut romanikodin ja koulun välinen yhteistyö. Toimenpiteet ovat olleet hyvin erilaisia: on pidetty opettajien täydennyskoulutuksia ja romanivanhemmille suunnattuja tietoiskuja, ylimääräisiä vanhempainiltoja ja arviointikeskusteluja, leirejä, seminaareja ja luentosarjoja. Romanivanhemmat ovat joskus aktivoituneet kouluasioissa jopa niin paljon, että heille on järjestetty oma ”iltakoulu”, jossa oppiaineiden sisältöjä on opettajien opastuksella käyty yhdessä läpi.

Romanioppilaiden oppimismahdollisuuksien edistäminen on yksi painopistealue, joka on myös monessa kunnassa ollut keskeinen tavoite. Erilaiset toimenpiteet, jotka liittyvät kotitehtävien tukeen, ovat olleet tarpeellisia monella

paikkakunnalla ja monissa kouluissa. Kunnissa on kehitetty monentyyppisiä ”kotitehtäväpysäkkejä” ja ”läksyparkkeja”. Joskus on koettu tarpeelliseksi ottaa romanioppilaiden vanhemmatkin mukaan läksyjen lukemiseen ja näin aktivoida koko perhe tukemaan koulunkäyntiä. Valtionavustuksen turvin on ollut mahdollista myös tehostaa ohjausta toiselle asteelle. Romanioppilaiden ohjauksen tarve syntyy usein jo alakoulussa, ja ohjauksen piiriin on ollut tarpeen saada koko romaniperhe.

Lähtötilanne kehittämistyölle on ollut eri kunnissa hyvin erilainen. Joissakin kunnissa kehittämistä on edeltänyt tehokas verkostoyhteistyö, jossa romaniväestöllä on ollut aktiivinen rooli. Joissakin kunnissa romanioppilaiden tukena toimii romanitaustainen koulunkäyntiavustaja, joka luo omalla persoonallaan kulttuurien välistä siltaa kodin ja koulun välille. Monet kunnat ovat kuitenkin lähteneet mukaan kehittämistoimintaan lähtökohtanaan suuret haasteet ja vähäinen osaaminen. Oli kehittämisen lähtötilanne millainen tahansa, toiminnan moottorina on aito halu tarttua annettuun mahdollisuuteen kehittää romanioppilaiden opetusta niin, että nämä tulevat saamaan perusopetuksen päättötodistuksen ja siirtymään jatko-opintoihin.

Romanien osallisuus toiminnassa

Kehittämistoiminnalle on ehdottomasti eduksi, että kunnan kehittämisryhmään kuuluu koulu- ja kuntatoimijoiden lisäksi myös paikallisia romaneja. Ilman paikallisten romanien sitoutumista toiminnalle on vaikeaa antaa järkevää suuntaa. Parhaimmillaan romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen voi toimia romaniväestön keskuudessa piristysruiskeena koulutuksen merkityksen nostattamiselle kaikilla koulutusasteilla. Jos romanivanhempiin saadaan perusopetuksessa hyvä ja luottamuksellinen suhde, se säteilee myös valtionavustustoiminnan ulkopuolelle. Perheissä syntyy luontevasti ymmärrystä esiopetuksen merkityksestä, kiinnostusta jatkokouluttaa lapsia tai vaikkapa suorittaa oma keskenjäänyt peruskoulu loppuun.

Kehittämistyö kunnissa on joillakin paikkakunnilla luonut myös innostusta romanikieleen ja sen kouluopetukseen. Lisäksi on ryhdytty tekemään järjestelyitä romanikielisen kielipesän saamiseksi paikkakunnalle. Monessa kehittämiskunnassa toimiikin jo tätä kirjoitettaessa kaiken ikäisille romaneille tarkoitettu kielipesä. Kehittämistoiminta on saattanut joskus toimia piristysruiskeena esimerkiksi romaniyhdistysten toiminnalle.

Tavoitteita kuntien kehittämissuunnitelmissa

Opetushallituksen ensisijainen päämäärä kehittämistoiminnalle on ollut, että kuntien kehittämissuunnitelmat saataisiin kuntien rakenteisiin pysyviksi,

helposti päivitettäviksi toimintamalleiksi. Jokaisessa kehittämiskunnassa on jouduttu miettimään, mitkä toimenpiteet ovat sellaisia, että ne kannattaa vakiinnuttaa koulun tai kunnan toimintaan. Monessa kunnassa on päädytty käyttämään romanitaustaista koulunkäyntiavustajaa, joista monien työpaikka on vakinaistettu kunnan omasta budjetista. Työ siis jatkuu senkin jälkeen, kun kehittämistoiminta päättyy. Romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat ovat todellinen kulttuurinen silta opettajakunnan ja romaniperheiden välillä.

Kehittämiskuntien opetustoimet ovat kirjanneet kehittämissuunnitelmiinsa tärkeitä päämääriä. Kuntien tähtäimessä on luonnollisesti se, että romanioppilaat saavuttaisivat perusopetuksen päättötodistuksen. Myös romanioppilaiden poissaoloja halutaan ratkaisevasti vähentää. Hyvä yhteistyö romanikotien kanssa johtaa usein poissaolojen vähenemiseen, mikä puolestaan saattaa johtaa parempiin oppimistuloksiin, onnistumisen kokemuksiin ja perusopetuksen suorittamiseen.

Kunnissa on käyty myös aktiivista keskustelua romanioppilaiden erityisestä tuesta. Romanioppilaiden, kuten muidenkin oppilaiden, erityisen tuen tarve tulee arvioida samojen periaatteiden perusteella. Joissakin kunnissa on keskusteltu avoimesti vanhoista perinteistä, esimerkiksi romanien omasta huolesta lasten joutumisesta ”vieraan” opettajan luokkaan yleisopetukseen. Romanivanhemmat ovat saattaneet kokea, että joku erityisopettaja on niin ”hyvä ihminen”, että hänen luokkaansa kannattaa pyrkiä, vaikka erityisen tuen tarvetta ei olisikaan. Uusi lainsäädäntö tukee toisenlaista kehitystä ja vahvistaa siten oppilaiden oikeuksia sellaiseen tukeen, joka on hänen omien tarpeidensa mukaan suunniteltu.

Tärkeitä tavoitteita, joita kuntien kehittämissuunnitelmiin on kirjattu, ovat esimerkiksi suvaitsevaisuus, romanioppilaiden nimittelyn nollatoleranssi ja kiusaamisen ehkäiseminen. Eräs kunta oli kehittämissuunnitelmassaan ottanut tavoitteeksi sen, että romanioppilaiden erilaisuutta ei korostettaisi liikaa kouluissa. Tähän julkaisuun on koottu kuntien yleisimmät ja helpoimmin sovellettavat hyvät käytännöt romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseksi.

Lähteet

Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001– 2002 (2004). Helsinki: Opetushallitus.

Romanioppilaat perusopetuksessa

Leena Nissilä
Opetusneuvos, yksikön päällikkö, Opetushallitus

Opetushallituksen rooli romaniasioiden hoidossa

Suomessa asuu kaikkiaan noin 10 000 romania. Romanit ovat Suomen vanhin etninen vähemmistö. Romanit ovat tulleet Suomeen pääosin Ruotsin kautta. Venäjän kautta Suomeen on tullut romaneja vain pieniä ryhmiä, jotka ovat sulautuneet Ruotsin kautta tulleisiin romaneihin. Perusopetusikäisiä romanilapsia ja -nuoria on arviolta Suomessa noin tuhat.

Valtionhallinnossa romanien asioita hoitavat eri sektoriministeriöt, mutta sosiaali- ja terveysministeriöllä on koordinoiva rooli, koska sen alaisuudessa toimii valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta. Lisäksi aluehallintovirastoilla on virkamiehet, jotka hoitavat oman alueen romaniväestön asioita.

Opetushallituksen tehtäviin kuuluvat romanikielen ja -kulttuurin edistäminen sekä romanien koulutuksen kehittäminen. Romanien koulutuksen kehittämiseksi Opetushallituksella on muun muassa seuraavia toimia:

- Opetussuunnitelman perusteiden laadinta
- Valtionavustuksen myöntäminen romanikielen opetukseen yleissivistävässä koulutuksessa
- Romanikielen kielipesätoiminnan tukeminen
- Romanikielen kesäkoulujen järjestäminen
- Romanivankien opetuksen tukeminen
- Oppimateriaalien ja opettajien tukimateriaalien tuottaminen
- Opetuksen kehittämishankkeet
- Opettajien täydennyskoulutus
- Romanivanhempien seminaarien järjestäminen
- Informaatio-ohjaus

Koulutuksen kansalliset linjaukset

Suomessa koulutuksen tavoitteena on antaa kaikille valmiudet toimia tasavertaisina jäseninä yhteiskunnassa. Kaikille pyritään antamaan koulutukseen yhtä hyvät mahdollisuudet. Jokaisella Suomessa vakinaisesti asuvalla oppivelvollisuusikäisellä (7–17-vuotiaalla) on oikeus perusopetukseen.
Perusopetuslaki 25 § (oppivelvollisuus)

- Suomessa vakinaisesti asuvat lapset ovat oppivelvollisia
- oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta
- oppivelvollisuus päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta

- säännöksen mukaan vain lapset ovat oppivelvollisia
- aikuinen, joka ei ole saanut perusopetusta, on siihen oikeutettu, mutta hän ei ole oppivelvollinen

Perusopetuslaki 5 §
- kunta voi järjestää lisäopetusta. Perusopetuksen oppimäärän suorittaneille järjestettävä lisäopetus (ns. kymppiluokka) on yhden vuoden kestävää
- lisäopetusta voidaan järjestää muun perusopetuksen yhteydessä, erillisessä lisäopetusryhmässä ja muissa oppilaitoksissa sekä työelämässä, järjestöissä ja yhteisöissä tapahtuvana ohjattuna opiskeluna
- kunta päättää perusopetuksen järjestämisestä muille kuin oppivelvollisille

Perusopetuslain 46 §:ssä säädetään muille kuin oppivelvollisille annettavasta opetuksesta
- oppilaaksi voidaan ottaa myös sellainen henkilö, jonka tarkoituksena on ainoastaan yhden tai useamman perusopetuksen oppimäärään kuuluvan oppiaineen suorittaminen
- silloin opiskelija osallistuu vain siihen opetukseen, joka on tarpeen hänen tarkoittamiensa perusopetuksen oppimäärien suorittamiseksi
- muille kuin oppivelvollisille annettavassa opetuksessa voidaan poiketa opetussuunnitelman perusteissa määrätyllä tavalla perusopetuksen oppimäärään kuuluvista oppiaineista ja niiden laajuudesta
- muille kuin oppivelvollisille järjestettävä perusopetus voidaan järjestää osaksi tai kokonaan etäopetuksena

Yksikköhinta
- Yksikköhinta on 18 vuotta täyttäneiden oppilaiden osalta 60 prosenttia opetuksen järjestäjälle oppilasta kohden määrätystä yksikköhinnasta tai sen kunnan yksikköhinnasta, jossa opetusta annetaan.

Opetussuunnitelman perusteet

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2010) todetaan muun muassa:
- Romanilasten esiopetuksessa otetaan huomioon romanikulttuurista johtuvat erityistarpeet ja annetaan mahdollisuuksien mukaan romanikielen opetusta.
- Romanikielen opetuksen tarkoituksena on vahvistaa romanilapsen identiteettiä ja kulttuuritietoisuutta sekä antaa hänelle mahdollisuus toimivaan kaksikieliseen kulttuuri-identiteettiin.
- Romanikielen opetuksen tavoitteet ovat tutustuttaa lasta leikin ja lorujen avulla romanikieleen, laajentaa sanavarastoa, edistää lausetajua

ja rohkaista käyttämään omaa kieltä keskinäisessä kanssakäymisessä. Opetuksen tulee tukea suullisen perinteen säilymistä ja vahvistamista sekä kertoa romanikulttuurista, elämäntavasta, ammateista ja historiasta.
- Romanilasten tulee saada esiopetuksessa erityisesti opetusta suomen/ruotsin kielessä ja kädentaidoissa.

Aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteissa (2011) kiinnitetään erityistä huomiota eri kieli- ja kulttuuritaustaisiin lapsiin:
- Aamu- ja iltapäivätoiminnassa kunnioitetaan lasten omaa kieli- ja kulttuuritaustaa sekä elämäntapaa ja -arvoja.
- Samalla huolehditaan, että kukaan ei joudu muita huonompaan asemaan esimerkiksi etnisen alkuperänsä, sukupuolensa, ikänsä, uskontonsa tai vammansa vuoksi.
- Perusopetuksen tavoin otetaan erityisesti huomioon lapset, jotka ovat taustaltaan saamelaisia, romaneja tai maahanmuuttajia, sekä viittomakieliset lapset.
- Eri kulttuureihin tutustumalla voidaan monipuolistaa toimintaa, lisätä ymmärrystä ja vähentää ennakkoluuloja sekä rikastuttaa yhdessäoloa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2004) mukaan romanioppilaiden opetuksessa tulee huomioida Suomen romanien asema etnisenä ja kulttuurisena vähemmistönä. Romanien yhteiskunnallisen integroitumisen ja uuden vähemmistöoikeuksia koskevan lainsäädännön myötä koulutukseen sekä ainutlaatuisen kieli- ja kulttuuriperinnön säilyttämiseen liittyvät kysymykset tulee ottaa huomioon myös perusopetuksessa. Romanikielen opetuksen tulee edistää kaksoisidentiteetin muodostumista ja lisätä koulunkäynnin laatua. Romanikielen opetuksen tulee antaa romanioppilaille luonteva mahdollisuus ilmaista omaa vähemmistöidentiteettiään myös koulussa. Opetuksen tulee edistää romanioppilaiden oman historian ja kielen tuntemusta sekä tietoisuutta romaneista yhtenä koko maailman ja Euroopan merkittävistä vähemmistöistä. Koulussa tapahtuvan kielenopetuksen merkitys korostuu romanilapsilla erityisesti siksi, että perinteisesti Suomen romanikieli on ollut ainoastaan puhuttu kieli. Tämän vuoksi romanikielen ja -kulttuurin opetuksessa tulee huomioida oppilaiden erilaiset kielelliset valmiudet ja alueelliset erot. Opetuksessa hyödynnetään lähiympäristöä, sukuyhteisöä ja romanikielistä mediaa.

Lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa (2003) määrätään, että romaniopiskelijoiden opetuksessa tulee ottaa huomioon Suomen romanien asema etnisenä ja kulttuurisena vähemmistönä. Romanikielen opetuksen tulee lukiossa vahvistaa romaniopiskelijoiden identiteettiä ja antaa heille mahdollisuuksia käyttää kieltään ja ilmaista itseään siten, että huomioidaan heidän kotoaan, yhteisöstään ja perusopetuksesta saamansa taidot ja tiedot sekä

heidän halunsa ilmaista identiteettiään. Romanikielen opetusta on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä yhteistyössä muiden oppilaitosten kanssa ja sen tulee edistää romaniopiskelijoiden oman historian ja kielen tuntemusta sekä tietoisuutta romaneista Suomessa ja muissa maissa. Opiskelussa hyödynnetään lähiympäristöä, sukuyhteisöä ja romanikielistä mediaa.

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteissa todetaan, että eri kieli- ja kulttuuriryhmien opiskelijoiden, kuten saamenkielisten, romanien ja viittomakielisten opiskelijoiden ammattitaitovaatimukset ovat pääsääntöisesti samat kuin muidenkin opiskelijoiden. Romanien opetus toteutetaan ottamalla huomioon Suomen romanien asema etnisenä ja kulttuurisena vähemmistönä. Opetusjärjestelyissä otetaan huomioon romanien kulttuuri. Romanikielen opetusta järjestetään mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä muiden koulutuksen järjestäjien kanssa.

Romanikielen opetus

Romanikielen opetukseen yleissivistävässä koulutuksessa on mahdollista saada erillistä valtionavustusta. Opetushallitus asettaa haettavaksi opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (1705/2009) 45 §:n mukaiset ylimääräiset valtionavustukset vieraskielisten sekä saamen- ja romanikielisten oppilaiden ja opiskelijoiden esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen järjestämiseen vuosittain.

Romanikielen opetukseen myönnetään valtionavustusta enintään kahdesta tunnista viikossa jokaista neljän oppilaan laskennallista ryhmää kohti. Hakemus tulee täyttää toteutuneiden tuntien, ryhmien ja osallistuneiden oppilaiden määrän mukaisesti. Opetustunnin laskennallinen kustannus on 25 €. Valtionavustusta myönnetään valtion talousarviossa olevan määrärahan mukaan, kuitenkin enintään 86 % hyväksyttävistä laskennallisista kustannuksista. Opetus tulee sijoittaa oppilaiden ja opiskelijoiden työjärjestykseen ja järjestää oppilaan työpäivän aikana. Ryhmään tulee kuulua lukukauden alussa tai kurssimuotoisessa opetuksessa kurssin alkaessa vähintään neljä oppilasta. Jos opetuksen järjestäjällä on romanikielisiä oppilaita vähemmän kuin neljä, voi ryhmän koko olla myös vähintään kaksi oppilasta. Samassa opetusryhmässä voi olla asianomaista kieltä äidinkielenään tai muutoin tätä kieltä kotonaan puhuvia oppilaita. Samassa opetusryhmässä voi niin ikään olla oppilaita eri vuosiluokilta, eri kouluista ja eri kunnista tai yksityisten opetuksen järjestäjien kouluista sekä myös esiopetusta saavia oppilaita.

Romanikielen opetusta Opetushallituksen myöntämän valtionavustuksen turvin annettiin keväällä 2010 174 oppilaalle ja syksyllä 2010 128 oppilaalle. Opetusta järjestettiin Espoossa, Helsingissä, Imatralla, Jyväskylässä, Kauha-

joella, Kokkolassa, Kuopiossa, Savonlinnassa, Tampereella, Turussa ja Urjalassa. Opetuksen järjestämisen esteenä on ollut opettajien puute. Myöskään kaikki romaniperheet eivät ole kuntien opetusviranomaisten mukaan pyytäneet opetuksen järjestämistä. Aiemmin ongelmana saattoi olla myös se, että valtionavustukseen oikeuttavan opetusryhmän koko oli neljä oppilasta. Sen vuoksi ryhmän minimikoko alennettiin vuoden 2010 alusta lähtien kahteen oppilaaseen.

Kielenopetuksen tavoitteena pidetään kommunikaatiotaitoja. Nämä taidot voidaan jakaa vastaanottamis- ja tuottamistaitoihin. Jotta oppilas voisi selviytyä hyvin erilaisissa kommunikaatiotilanteissa, hänen täytyy saada tehdä interaktiivisia tehtäviä.

Kuullun ymmärtämistä oppija harjoittelee kaikessa kommunikaatiossa, esimerkiksi tavallisissa luokkahuonetilanteissa. Sitä voidaan harjoitella myös erilaisten äänitteiden ja muiden kuunteluharjoitusten avulla. Jotta oppilaat oppisivat ymmärtämään myös muiden kuin oman opettajansa puhetta, heidän on hyvä kuunnella myös muiden ihmisten puhetta (esim. luennoilla) ja heille on hyvä antaa haastattelutehtäviä, joita heidän tulee tehdä erilaista romanikieltä puhuvien ihmisten kanssa.

Luetun ymmärtämistä harjoitellaan, kun luetaan oppikirjan tai muiden oppimateriaalien tekstejä ääneen ja pyritään ymmärtämään niiden sisältö. Opettaja myös varmistaa erilaisilla tehtävillä tai aiheesta keskustelemalla, onko teksti tullut ymmärretyksi oikein. Oppikirjan lisäksi on tärkeää lukea myös muita tekstejä. Luetun ymmärtämisen harjoitteluun liittyy myös sanakirjan käytön opettelu.

Tuottamistehtävän strategioihin kuuluu, että omat resurssit arvioidaan ja tilanteeseen valmistaudutaan. Tällöin voidaan suunnitella erilaisia lähestymistapoja, tyylejä ja käytettäviä rekistereitä eli otetaan huomioon kohdeyleisö. Tarvittaessa voidaan turvautua puhekumppanin apuun, tarkistetaan asioita tai hankitaan muuta apua, esim. sanakirja tai turvaudutaan kielenulkoiseen viestintään. Jos tehtävä arvioidaan ylivoimaiseksi, voidaan tavoite muuttaa vaatimattomammaksi, esimerkiksi kirjeen sijasta lähetetään postikortti (välttelystrategiat). Tavoitetta on mahdollista tarkistaa myös ylöspäin, jolloin pyritään ilmaisemaan asia, johon resurssit eivät kunnolla riitä. Tällöin ovat kyseessä saavutusstrategiat, joita ovat esimerkiksi likiarvoisen ilmaisun esittäminen, omin sanoin kertominen, omien sanojen keksiminen, ulkoa opittujen ilmaisujen käyttö, kokeileminen ja kielenulkoinen viestintä. Tuottamista on mahdollista myös korjata vuorovaikutustilanteessa saadun palautteen pohjalta (monitorointi).

Puhumista voidaan harjoitella siten, että tekstejä luetaan ääneen, niistä keskustellaan ja niiden pohjalta tehdään dialogiharjoituksia. Pari- ja ryhmätöissä sekä erilaisissa roolinäytelmissä on helpompi harjoitella puhumista omanikäisen kanssa kuin puhua opettajalle tai koko luokalle. Puhumisharjoituksiin sopivia tilanteita ovat myös julkinen tiedottaminen (kuuluttaminen, ohjeiden antaminen) ja yleisölle puhuminen (luennon tai puheen pitäminen, viihdetilaisuuksissa esiintyminen). Puhumistehtäviä voivat olla esimerkiksi valmiiksi kirjoitetun tekstin lukeminen, muistiinpanojen, kaavion tms. pohjalta puhuminen, harjoitellun roolin esittäminen, spontaani puhuminen tai laulaminen. Kun puhumisen pulmakohtia ja ääntämisen ongelmia halutaan analysoida tarkemmin, tilanteet voidaan nauhoittaa tai videoida.

Kirjoittamista harjoitellaan erilaisten harjoitustehtävien avulla (kirjoita kertomus, laadi tarinalle jatko jne.). Tärkeitä ovat myös luovan kirjoittamisen tehtävät, joiden virikkeenä voivat olla esimerkiksi musiikki, video, kuvat tai esineet. Kirjoittamistilanteita ja -tehtäviä voivat olla myös esimerkiksi lomakkeen täyttö, kyselyihin vastaaminen, lehtiartikkelin kirjoittaminen, julisteiden tekeminen, raporttien tai muistioiden laatiminen, muistiinpanojen tekeminen, viestien tms. kirjoittaminen sanelusta, luova kirjoittaminen sekä henkilökohtaisten tai liikekirjeiden kirjoittaminen.

Kielitiedon hallintaan pyritään kieliopin opiskelulla ja kielioppiharjoituksia tekemällä. Tutustutaan romanikielen peruspiirteisiin sekä romanikielen historiaan ja nykytilaan.

Romanioppilaiden koulunkäynnin tukeminen

Erityisesti romanioppilaiden opetuksessa on tärkeää tunnistaa oppijan lähikehityksen vyöhyke (Zone of Proximal Development, Vygotsky 1978). Lähikehityksen vyöhykkeellä tarkoitetaan aluetta, joka on oppilaan senhetkisen osaamisen (aktuaalinen taso) ja myöhemmin tapahtuvan osaamisen (potentiaalinen taso) välissä. Jotta oppiminen on mahdollista, opetuksen tulee suuntautua tälle lähikehityksen vyöhykkeelle.

Kun opetettava asia on lähikehityksen vyöhykkeen ylärajalla, tarvitaan vuorovaikutuksellista tukea (Scaffolding, Donato 1998). Vuorovaikutuksellisen tuen avulla oppija suoriutuu tehtävistä, jotka itsenäisesti olisivat mahdottomia suorittaa. Opettajan tehtävä onkin vuorovaikutuksellisen tuen avulla muun muassa herättää ja ylläpitää kiinnostus tehtävässä, yksinkertaistaa tehtävää siten, että oppija kykenee sen tekemään, ylläpitää tehtävän tavoite oppijan mielessä, tuoda esille oppijan tuotoksen ja ideaaliratkaisun kriittiset piirteet ja erot, kontrolloida oppijan frustraatiota ongelmallisissa tilanteissa sekä antaa mallia, jota kohti pyrkiä.

Eriyttäminen romanioppilaiden opetuksessa tarkoittaa sitä, että opettaja huomioi oppilaiden erilaiset oppimisedellytykset eriyttämällä opetustaan yleisopetuksen opetussuunnitelmassa määriteltyjen tavoitteiden rajoissa. Ensisijaisena tavoitteena onkin eriyttämisen avulla tukea oppilaan opiskelua siten, että yleisen oppimäärän mukaiset tavoitteet on mahdollista saavuttaa. Eriyttämistä tarvitaan romanien opetuksessa, koska he eroavat toisistaan oppimis- ja opiskeluvalmiuksiltaan, kiinnostuksen kohteiltaan ja motivaatioltaan sekä oppimistarpeiltaan.

Osa romanioppilaista tarvitsee ns. yhtenäistävää eriyttämistä, jolla tarkoitetaan, että opettajan tukitoimilla tavoitellaan kaikille oppilaille yhteistä perustasoa. Osa taas hyötyisi ns. erilaistavasta eriyttämisestä, joka puolestaan tarkoittaa, että opettajan tukitoimilla ohjataan oppilasta syvempään ajatteluun. Jotta oppimistapahtuma on toimiva, sen suunnittelu edellyttää hyvää oppilaantuntemusta. Niinpä on tarpeen selvittää mm. oppijoiden opiskelutottumukset, oppilaiden asenteet eri oppiaineisiin, oppilaiden käsityksiä oppiaineiden tärkeydestä, vaikeudesta ja mieluisuudesta sekä oppilaiden lähtötaso.

Opettaja voi eriyttää muun muassa opetukseen ja oppimiseen käytettävää aikaa, oppiaineksen syvyyttä tai laajuutta, oppimiseen käytettäviä menetelmiä, työtapoja tai materiaaleja. Tämä tapahtuu esimerkiksi sisältöjen valinnalla sekä opetusjärjestelyiden avulla (esim. erilaiset ryhmät). Eriyttäminen onkin aina ensisijainen keino tukea oppilasta.

Myös romanioppilaissa on erityisen lahjakkaita oppijoita. Lahjakkuuden alueet voivat vaihdella – oppilas voi oppia syvemmin, nopeammin, huomata uusia yhteyksiä, joita oppikirjassa ei ole jne. Myös lahjakkaat oppijat tarvitsevat apua oppiakseen oman potentiaalinsa mukaisesti ja muun muassa riittävän haasteellisia tehtäviä. Ellei näitä tarjota, myös lahjakkaiden oppiminen voi taantua. Tutkimusten mukaan aivot menettävät kapasiteettiaan, elleivät saa käyttöä, samaan tapaan kuin lihakset. Lahjakkaat voivat alkaa myös ajatella, että arvosanat ovat tärkeämpiä kuin tieto, eivätkä ota älyllisiä riskejä.

Opetuksessa on hyödyksi, jos opettaja on selkeä. Opettajan kannattaakin selvittää oppijoille, mitä on opittava ja ymmärrettävä, että voi selviytyä tehtävästä, eli asettaa tavoitteet selkeiksi. Opettajan tulee auttaa oppilasta pääsemään näihin tavoitteisiin eikä alentaa tavoitteita sekä auttaa näkemään konteksti eli se, miten asia liittyy suurempaan kokonaisuuteen. Opettaja voi myös opettaa ja auttaa oppimaan monella eri tapaa, vaikkapa laulaen. Tärkeintä on kuitenkin usko oppilaaseen, koska se vahvistaa oppilaan onnistumista.

Romanioppilaat ja liikunta

Liikunta ei ole kuulunut romanien suosimien harrastusten joukkoon. Syitä tähän ovat esimerkiksi pukeutumistraditio sekä kehittynyt teknologia. Koneet ovat korvanneet ihmisen lihastyön sekä työssä että matkoilla. Harva tekee enää ruumiillisesti rasittavaa työtä, ja auton kyytiin on helpompi istahtaa kuin kävellä töihin tai kylään. Toisaalta lisääntynyt vapaa-aika mahdollistaisi liikunnan harrastamisen. Arkiliikunnan väheneminen ja ravinnon energiapitoisuuden nousu ovat olleet yhteydessä ylipainoisuuden yleistymiseen.

Liikunnassa tärkeintä on säilyttää sen nautinnollisuus. Jokainen tietää itse parhaiten, mikä on hänelle parasta liikuntaa. Tällöin keho saa liikunnasta hyvänolontunteen ja mieli virkistyy. Liikunnalla onkin hyvin suuri merkitys myös psyykkisesti.

Liikkumaan on tärkeä oppia säännöllisesti jo lapsena. Koulussa laadukkaaseen liikunnanopetukseen osallistuminen on jokaisen oppilaan oikeus. Romanioppilaita koskevat liikunnan opetuksessa samat periaatteet kuin muitakin. On kuitenkin huolehdittava yhdenvertaisuuslain edellyttämällä tavalla, että kukaan ei joudu muita huonompaan asemaan esimerkiksi etnisen alkuperänsä, sukupuolensa, ikänsä, uskontonsa, vammansa, seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi. Jos liikunnassa on sellaisia sisältöjä, jotka eivät sovellu romanioppilaalle hänen kulttuurinsa vuoksi, voidaan opetuksessa toimia joustavasti siten, että tällaiset opetussisällöt korvataan sellaisilla sisällöillä, jotka eivät ole ristiriidassa romanikulttuurin kanssa. Ryhmässä aikuinen on vastuussa myös siitä, että kukaan vertaisryhmässä ei kiusaa tai syrji ketään.

Soveltava liikunnanopetus on opetuksen eriyttämistä niiden oppilaiden osalta, joilla on liikunnallisia erityistarpeita. Tällöin opetusta voidaan toteuttaa niin, että oppilasta ei tarvitse siirtää erityisen tuen piiriin eikä liikunnan opiskelun oppimäärää tarvitse yksilöllistää.

Liikunnan opiskelun suunnittelun välineenä voidaan käyttää myös oppimissuunnitelmaa. Sen laadinnassa ovat mukana opettaja, huoltajat ja oppilas itse. Lisäksi voidaan tehdä yhteistyötä eri asiantuntijoiden kanssa. Oppimissuunnitelmaan voidaan kirjata oppilaan omat tavoitteet, menetelmät, aikataulut ja muut opiskelussa huomioon otettavat asiat. Oppimissuunnitelma auttaa eri osapuolia jäsentämään keskeiset opiskeltavat asiat, se myös sitouttaa oppilaan tavoitteisiinsa. Se on hyvä apu myös lahjakkaan oppilaan opetuksen eriyttämisessä haasteellisemmaksi. Onhan romanioppilaiden joukossa myös paljon sellaisia, jotka ovat liikunnallisesti todella kehittyneitä.

Perusopetuslain 18 § (erityiset opetusjärjestelyt) mahdollistaa oppilaan opiskelun osittain toisin kuin perusopetuslaissa säädetään ja määrätään, jos opiskelu on oppilaalle joiltakin osin kohtuutonta tai perusteltua oppilaan terveydentilaan liittyvistä syistä. Oppilas voi kompensoida jonkin osa-alueen opiskelun jollakin toisella. Jos oppilas vaikkapa heikon hahmottamisen vuoksi ei voi osallistua joukkuepeleihin tai tasapainovaikeudet tai muut syyt estävät luistelun, voi hän korvata niihin osallistumisen esimerkiksi fysioterapialla tai muilla oppilaalle soveltuvilla liikuntamuodoilla, kuten sauvakävelyllä tai uinnilla.

Liikunnan oppimäärä yksilöllistetään vain, jos oppilas ei kykene opiskelemaan mitään osa-aluetta oman vuosiluokkansa sisältöjen ja tavoitteiden mukaisesti soveltaenkaan. Yksilöllistäminen tehdään kuitenkin aina mieluummin kuin liikunnan oppimäärän opiskelusta vapauttaminen. Liikuntaa yksilöllisen oppimäärän mukaan opiskelevan oppilaan opiskelun tavoitteet ja keskeiset sisällöt kirjataan henkilökohtaiseen opetuksen järjestämistä koskevaan suunnitelmaan (HOJKS).

Oppilaantuntemus on opetuksen tärkeä lähtökohta liikunnan opetusta suunniteltaessa. Lähtökohtana opetuksessa ovat aina oppilaan vahvuudet. Niitä tukemalla voidaan luoda onnistumisen elämyksiä, jotka motivoivat oppilasta parhaassa tapauksessa omatoimiseenkin harrastamiseen. Tuen tarpeiden tunteminen taas auttaa harjoittamaan asioita, jotka parhaassa tapauksessa tukevat muutakin oppimista ja kuntoutumista. Oppilaantuntemus auttaa välttämään asioita, jotka voivat olla esimerkiksi oppilaan terveyden kannalta haitallisia.

Oppilaiden psyykkiset häiriöt, esimerkiksi masennus, ovat lisääntyneet viime vuosina. Liikuntatuntien tulisikin olla ilmapiiriltään rohkaisevia ja tarjota oppilaille onnistumisen elämyksiä. Toistuvia kilpailutilanteita tulisi lähtökohtaisesti välttää. Tutkimuksien mukaan liikunta ehkäisee ja vähentää masennusta, joten olisi hyvä etsiä keinoja myös oppilaan omaehtoisen liikkumisen lisäämiseksi. Muutkin mielenterveyden ongelmat ja sosiaalinen sopeutumattomuus, kuten erilaiset käytöshäiriöt ja uhmakkuus, ovat lisääntyneet. Turvallinen oppimisympäristö on jokaisen oppilaan perusoikeus. Oppilaantuntemus on tässäkin perusasia, koska monet ongelmat voidaan ehkäistä minimoimalla häiriötekijät ja pitämällä kiinni sovituista säännöistä.

Kaikista kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön liittyvistä asioista, myös koululiikuntaan liittyvistä, on hyvä keskustella avoimesti ja koulun käytänteistä on tarpeen tiedottaa huoltajille aktiivisesti. Keskusteleva ja rauhallinen asenne auttaa luottamuksen ja lapsen edun mukaisen vuorovaikutuksen syntymisessä.

Lopuksi

On tärkeää, että romanioppilaan tilanne kartoitetaan ja tehdään kokonaisvaltainen suunnitelma: mitä hän jo osaa, mitä ei osaa, miten opetus järjestetään. Oppilaalle annetaan riittävästi tukiopetusta, oppilashuollollisia tukitoimenpiteitä sekä osa-aikaista erityisopetusta, joihin kaikki oppilaat ovat oikeutettuja. Tarvittaessa käytetään esim. joustavaa perusopetusta. Jos oppilaalla on oppimisessaan haasteita, opettajan on hyvä ottaa nämä haasteet huomioon esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

- Etsi oppilaan vahvuudet – vahvista niitä keskusteluissa, mutta myös luokan edessä.
- Älä korjaa virheitä, vaan harjoituta sitä, missä onnistutaan.
- Keskity olennaiseen – kukaan ei opiskele yksinomaan tulevaisuutta varten, vaan jokaisen koulupäivän olisi oltava mielekäs.
- Kaikkea ei tarvitse oppia – suuret linjat, peruskäsitteet ja periaatteet, kokonaiskuvan muodostaminen ja merkitysten ymmärtäminen on pääasia.
- Tunnista oppimisprofiili – älä anna tehtäviä, jotka näyttävät sellaisilta, ettei niistä selviä.
- Opeta onnistumaan, anna tukea, rohkaise, auta suunnittelemaan, opeta strategioita jne. Onnistumisen elämys luo itseluottamusta oppimiseen.
- Käytä monia tapoja: kuulo, näkö, kosketus jne. Joku oppii yksin, toinen yhteistyössä, joku hahmottamalla ensin kokonaisuuden, toinen yksityiskohdat.
- Hyväksy oppilas ihmisenä.

Lähteet

Donato R. 1998. Collective scaffolding in second language learning. Teoksessa Lantolf & Appel (toim.) Vygotskian approaches to second language research. Norwood, NJ: Ablex.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Helsinki: Opetushallitus.

Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1705/2009.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Helsinki: Opetushallitus.

Perusopetuslaki 628/1998.

Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet 2011. Helsinki: Opetushallitus.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.

Vygotsky L.S. 1978. Mind in the society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Oppilaanohjauksen tärkeys

Helena Korpela
Erityisopettaja, Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän työvaliokunta

Oppilaille ja vanhemmille ohjausta opintielle pääsyyn

> ”Ei ole enää uutinen, että lapsen kotitausta vaikuttaa hänen koulutusvalintoihinsa ja laajemminkin sijoittumiseen yhteiskunnassa. Suuri uutinen on se, miten voimakkaasti perheen vanhempien köyhyys altistaa lapset pahoinvoinnille.” Helsingin Sanomien pääkirjoitus 24.1.2011

Helsingin Sanomien pääkirjoitus kommentoi Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusta, jossa seurattiin yhden ikäluokan, vuonna 1987 syntyneiden, elämää siihen saakka, kun he täyttivät 21 vuotta. Helsingin Sanomat jatkaa: ”Kuva kertoo ennen kaikkea sen, että suuri osa köyhyydestä ja huono-osaisuudesta periytyy seuraavalle sukupolvelle. Se ei periydy geeneissä vaan puutteellisina henkisinä, sosiaalisina ja aineellisina elämänhallinnan voimavaroina.”

HS:n pääkirjoituksessa todettu lasten kotitaustan vaikutus koulutustasoon koskee myös Suomen romaniväestöä. Romanien taloudelliset ja sosiaaliset olot ovat Suomessa viime vuosikymmeninä monin tavoin kohentuneet. Tämä peittää helposti näkyvistä sen, että elämisen tason suhteellisen nopea muutos ei näy yhtä nopeasti koulutustason nousuna. Muutos vaatii sukupolvien ajan.

Mistä lähdettiin? Monien nyt peruskoulua käyvien nuorten isovanhemmat olivat lukutaidottomia tai vain muutaman vuoden koulua käyneitä. Vielä nykyisin melko harvalla perheen huoltajalla on ammatillinen tai muu peruskoulun jälkeinen koulutus. Tieto koulutusmahdollisuuksista on usein puutteellinen. Nuorilla on ollut lähipiirissään vähän malleja kouluttautuneista ja työelämässä toimivista romaneista. Koulu saatettiin aiemmin kokea romanien keskuudessa syrjivänä ja valtakulttuurin arvoihin ohjaavana instituutiona.

Vähitellen tietoisuus koulutuksen merkityksestä on lisääntynyt, ja koulutus ymmärretään tienä eteenpäin työelämään. Samoin konkreettinen tieto koulutusmahdollisuuksista ja koulutukseen pääsyn vaatimuksista on parantunut. Yhteiskunnan panostus romanien koulutukseen oli pitkään vähäistä. Nykyisin tilanne on monilta osin muuttunut ja romanit toimivat yhdessä viranomaisten kanssa koulutustietoisuuden, -mahdollisuuksien ja koulutuksen tuen parantamiseksi.

Tuloksia on saavutettu. Yhä useampi lapsi on mukana varhaiskasvatuksessa, jossa perustaidot vahvistuvat. Perusopetukseen on panostettu paljon. Toisen asteen koulutukseen ja aikuiskoulutukseen osallistuvien määrä lisääntyy. Erityisesti aikuisille räätälöidään heidän elämäntilanteeseensa soveltuvia koulutuksia ja kursseja.

Ongelmia, haasteita ja ohjaukselle pohdittavaa

Monia haasteita on silti jäljellä. Romanien elinoloissa on niiden kohentumisesta huolimatta edelleen paljon ongelmia, ja ne heijastuvat lapsiin ja nuoriin. Monilla romanilapsilla on kielellisen ja motorisen kehityksen tuen tarvetta koulun alkuvaiheessa. Poissaoloja on paljon, nuori jää jälkeen opinnoissa. Moni romanitaustainen lapsi ja nuori on erityisen tuen piirissä. Kotiopetus on ollut huomattavan laajaa. Monet romaninuoret pyrkivät aikuistumaan varhain, ja perheen perustaminen tapahtuu usein perusopetuksen päättövaiheessa – jatkokoulutukseen hakeutumista ei nähdä tärkeäksi. Tuki ja ohjaus erityisesti peruskoulun yläluokilla ei ole riittävää. Niinpä peruskoulun jälkeiset opinnot suorittaa vain osa romanitaustaisista nuorista. Liian monella nuorella jää yhä peruskoulu kesken, ja peruskoulun suorittaneista monilla on välttävät arvosanat, joilla on vaikea päästä toisen asteen koulutukseen. Työelämään pääsy vähäisellä koulutuksella on edelleen vaikeaa. Syrjintää esiintyy paljon arkipäivässä ja erityisesti työmarkkinoilla.

Huomattavan monet romanioppilaat kuuluvat erityisen tuen piiriin. Yksilöllistetyn oppimäärän mukaisesti opiskelevilla oppilailla on rajatut mahdollisuudet edetä jatko-opintoihin. *Erityisluokka elämänkulussa* -tutkimuksessa (Niemi, Mietola, Helakorpi 2010) selviteltiin peruskoulussa erityisluokalla opiskelleiden oppilaiden, muiden muassa romanien, kokemuksia. Haastateltujen näkemyksen mukaan koulumenestys peruskoulussa oli rajannut heidän valinnanmahdollisuuksiaan toiselle asteelle haettaessa. Ryhmään kuuluvat nuoret olivat pääsääntöisesti valinneet lyhyen koulutuksen. Usein paljon tukea tarvitsevien ryhmään kuuluvat nuoret olivat tarvinneet paljon aikaa löytääkseen omia mieltymyksiä ja vahvuuksia vastaavan koulutuspaikan. Perusopetuksessa paljon tukea tarvinneet jäävät usein toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle. Näiden nuorten kiinnittyminen toisen asteen koulutukseen ja työelämään näyttää keskimääräistä hankalammalta. Ilman ammattipätevyyttä jääminen merkitsee nuorille, että he ovat erityisen alttiita työttömyydelle.

Oppilaanohjauksesta oppilaan ohjaukseen

Romanitaustaisten oppilaiden ongelmat kärjistyvät usein peruskoulun yläluokilla. Keskeistä on tällöin toimenpiteiden aloittaminen ajoissa ja johdonmukaisesti – viimeistään seitsemännellä luokalla, mutta mielellään jo aikaisemmin

lapsille sopivissa muodoissa. Toimien oikea-aikaiseen aloittamiseen on välttämätöntä löytää resursseja.

Jokaiselle romanioppilaalle tulisi suunnitella yksilöllinen polku, jossa otetaan huomioon oppilaan omat kokemukset ja näkemykset – romanioppilaan kokemukset ja ajatukset saattavat huomattavastikin poiketa muiden nuorten vastaavista. Yksilöllisiä ratkaisuja suunnitellaan niin, että otetaan huomioon mahdolliset esteet, kuten poissaolot, yksilöllistetyt oppimäärät ja heikot numerot. Opintosuoritusten parantamisessa on syytä käyttää kaikki uuden lainsäädännön antamat mahdollisuudet ja velvoitteet antaa yleistä, tehostettua ja erityistä tukea. Laaja-alaista näkemystä, yhteistyötä ja vastuuta tarvitaan, ei vain oppilaanohjauksessa tai oppilashuollossa vaan kaikkien opettajien, koulunkäyntiavustajien, koulun muun henkilökunnan, vanhempien ja oppilaiden yhteisenä toimintana. Romaniyhteisö voi olla suuri tuki oppilaan koulutuspolkua suunniteltaessa.

Vanhemmilla on keskeinen merkitys romanitaustaisten nuorten opintietä pohdittaessa. Yhteistyöllä on suuri merkitys, kun luodaan keinoja kaikkien kuulemiseksi, tiedon ja kokemuksen jakamiseksi ja monipuolisen keinovalikoiman hahmottamiseksi. Jo seitsemänneltä luokalta alkaen olisi syytä järjestää romaninuorille ja -vanhemmille erityisiä koulutusvalintoihin liittyviä tapaamisia. Niissä olisi mahdollista kuunnella nuorten ja vanhempien näkemyksiä, jakaa monipuolisesti tietoa mahdollisuuksista, esimerkiksi joustavasta perusopetuksesta yläluokilla, kymppiluokista, työpajoista, valmentavista koulutuksista ja oppisopimuskoulutuksesta. Oppilaiden uskon ja luottamuksen vahvistaminen omiin kykyihin on erityisen tärkeää. Onnistunut tet-työskentely vaatii usein ponnisteluja hyvän työpaikan löytämiseksi mutta kannattaa! Työpaikkavierailut antavat tuntumaa työelämän erilaisiin puoliin, eri oppilaitoksiin tutustuminen tuo realistista kuvaa opiskelumahdollisuuksista ja -vaatimuksista. Tarvitaan laajaa yhteistyötä perusopetuksen, toisen asteen oppilaitosten ja muiden koulutusmuotojen sekä työvoimahallinnon kanssa, jotta romanioppilaiden mahdollisuuksia jatko-opintoihin parannetaan oleellisesti.

Monia mahdollisuuksia myöhemminkin

Erityistä tukea tarvinneet tai peruskoulun kesken jättäneet oppilaat hakeutuvat *Erityisluokka elämänkulussa* -tutkimuksen mukaan kuitenkin usein myöhemmässä elämänvaiheessa koulutukseen ja ovat halukkaita kouluttautumaan. Näillä nuorilla on ollut paljon muuta koulutuksellista toimintaa, kuten muita ammattikursseja, työllistämiskursseja tai valmentavaa koulutusta. Vaikka koulunkäynti olisi ollut hankalaa ja peruskoulun päättötodistuskin jäänyt saamatta, kannattaa nuorista pitää kiinni ja ohjata heitä eteenpäin. Valmistava ja valmentava koulutus on ollut tärkeä koulutusmuoto monille. Työvalmen-

tajan käyttö on osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi, jolla pystytään tukemaan yksilön siirtymää esimerkiksi koulutuksen piiristä työvoimapalveluiden piiriin ja tätä kautta työmarkkinoille.

Vielä sydämelle

Hankaluuksia on usein ja monenlaisia. Silti hyvänä ohjenuorana voisi toimia: Pidetään yhteyttä, pidetään yllä keskustelua elämäntilanteesta, ohjataan eteenpäin. Ollaan kärsivällisiä, etsitään erilaisia, yllättäviäkin vaihtoehtoja. Tuetaan mahdollisuuksia kokeilla, pettyä ja aloittaa uudelleen. Ei jätetä nuorta yksin peruskoulun aikana eikä sen jälkeen!

Lähteet

Niemi Anna-Maija, Mietola Reetta & Helakorpi Jenni 2010. Erityisluokka elämänkulussa. Selvitys peruskoulussa erityisluokalla opiskelleiden vammaisten, romaniväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten koulutus- ja työelämäkokemuksista. Sisäministeriön julkaisu 1/2010.

2 Koulun ja romanikodin yhteistyö

Romanivanhempien seminaarit – avaus sujuvalle yhteistyölle

Satu Blomerus
Asiantuntija, Opetushallitus, romaniväestön koulutusryhmä

Romanioppilaan kulttuurinen tausta

Historian kuluessa erilaiset romanien sulauttamispyrkimykset ovat olleet suuri este heidän yhteiskunnalliselle osallisuudelleen. Historian saatossa koululaitoksesta on yritetty luoda merkittävää sulauttamispyrkimysten toteuttajaa. Tämä on ollut osittain syynä romanien heikolle koulutustasolle ja sitä kautta kokonaisvaltaisemmalle syrjäytymiselle yhteiskunnassa. Koulu on koettu vieraaksi paikaksi, jossa on pakko käydä. Nykyään romanivanhemmat ovat kuitenkin yhä enenevässä määrin ymmärtäneet koulutuksen tärkeyden romanien yhteiskunnallisen aseman vahvistajana.

Romanit elävät suhteellisen tiiviissä sukuyhteisössä, jossa lapset ovat olennainen ja tärkeä osa. Päivähoidon ja esiopetuspalveluiden käyttö on vasta viime vuosina yleistynyt romanien keskuudessa. Ellei lapsi ole ollut päivähoidossa tai käynyt esikoulua, hän saattaa koulun aloittaessaan olla ensimmäistä kertaa ”yksin” vieraassa ympäristössä.

Vuosisatainen syrjintä ja syrjäytyminen ovat saattaneet aiheuttaa romaneille alentuneen itsetunnon, joka kasvatuksen kautta siirtyy sukupolvelta toiselle. Usein koulu aloitetaan innokkaasti, ja uusien asioiden oppiminen on ilon ja ylpeyden aihe. Lapsen minäkuva oppijana saattaa kuitenkin usein olla heikko. Kouluun tullessaan romanilapsi voi verrata itseään muihin lapsiin ja tuntea osaamattomuutta ja huonommuutta suuressa lapsijoukossa. Uusi ympäristö ja monet siihen liittyvät uudet asiat saattavat aiheuttaa liikaa paineita tai liian suuria vaatimuksia lapselle, eikä hän saa kokea oppimisen iloa. Se vaikuttaa koulumotivaatioon vuosi vuodelta yhä enemmän.

Kotona lapsi oppii romaniyhteisön vaatimat valmiudet toimia erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Nämä valmiudet ovat erilaisia ja monilta osin riittämättömiä koulumaailman tarpeisiin. Romanien perinteiseen kasvatustapaan ei ole kuulunut lasten kanssa askartelu, piirtely tai lapsille lukeminen. Niinpä romanilasten kielelliseen ja hienomotoriseen kehitykseen kannattaa kiinnittää huomiota jo esiopetuksen aikana. Kodin ja koulun yhteistyö ja tutustuminen on hyvä aloittaa heti lapsen aloitettua esiopetuksen tai koulunkäynnin. Raken-

tavan yhteistyön aloittaminen ongelmalähtöiseltä pohjalta on huomattavasti vaikeampaa.

Seminaarien teemat

Romanilasten perusopetuksen kehittämishankkeiden (Perusopetusprojekti 2 ja Romanilasten perusopetuksen tukeminen -valtionavustushanke) yhteydessä on usein korostunut kodin ja koulun välisen yhteistyön merkitys romanilapsen koulupolun tasoittajana. Opetushallitus järjesti vuosina 2009 ja 2010 yhteensä 12 romanivanhemmille kohdennettua viikonloppuseminaaria. Järjestelyjen yhteistyökumppaneina olivat alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien suunnittelijat ja/tai opetustoimi sekä paikalliset romanityöryhmät. Seminaarien tarkoituksena oli edesauttaa kodin ja koulun välistä yhteistyötä sekä tukea romanikotien osallisuutta lastensa koulutuksen kehittämisessä ja edistämisessä. Seminaarien sisältönä olivat koulutukselliset ja kasvatukselliset kysymykset.

Vanhemmuuden tukeminen oli suosittu ja paljon keskustelua virittänyt aihe romanivanhempien seminaareissa. Romaniväestön koulutustaso on keskimääräisesti matalampi kuin muun väestön koulutustaso. Yksi suuri syy siihen on vuosikymmenten sulauttamispyrkimyksistä johtunut syrjäytyminen ja yhteiskunnan marginaalissa eläminen. Kehitystä on kuitenkin tapahtunut myönteiseen suuntaan. Vaikka tieteellistä tutkimusta romaneiden asennemuutoksesta ja koulutusmyönteisyyden kasvusta ei ole, käytännön työssä ilmapiirin muutoksen on voinut huomata selvästi. Romanivanhemmat ovat kiinnostuneita lastensa koulunkäyntiin liittyvistä asioista. Oman heikohkon koulutustaustansa vuoksi he eivät ehkä kykene auttamaan läksyjenteossa (ainakaan ylemmillä vuosiluokilla), mutta heidän on hyvä tietää, että on monia muita keinoja, joilla lasta voi tukea. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän kehittämää Vanhemmuuden roolikarttaa tutkittiin seminaareissa tarkoin. Käytännön arkipäivän sujuvuus ja säännöllisyyden tuoma turvallisuuden tunne lapselle olivat ne aiheet, jotka herättivät vilkasta keskustelua itse kunkin kokemuksista.

Erityisen tuen tarve on romanivanhempien keskuudessa joskus monenlaisia tunteita herättänyt asia. Heidän mielestään erityisen tuen päätöksiä on joskus tehty kevein perustein, vanhempia liioin kuulematta, ja syyt ovat leimautuneet romaniudesta johtuviksi. Toisaalta taas, jos perheen lapsi on saanut erityistä tukea, ovat vanhemmat saattaneet itse haluta muutkin lapsensa samaan opetukseen. Siinä ei ole niinkään ajateltu lapsen osaamisen ja kykyjen tasoa vaan turvallisuuden tunnetta, jonka romanioppilaat toisistaan saavat. Koulumaailma on koettu lapselle vieraaksi ja pelottavaksi. Selkeä ohjeistus oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarpeen tason määrittelystä sekä tieto yleisen, tehostetun ja erityisen tuen mahdollisuuksista varmasti auttaa romanivanhempia ottamaan vastaan tukea tarkoituksenmukaisesti ja lasta hyödyntävästi.

Kiusaaminen ja sen ehkäisy nousi teemana erityisesti esille vuonna 2009 lapsiasiavaltuutetun toimiston tekemässä selvityksessä ”Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa”. Yllättävää selvityksessä oli romanilapsiin kohdistuvan kiusaamisen laajuus ja kiusaamisen sietokyky. Romanilapset eivät useinkaan kerro nimittelystä tai muusta syrjinnästä ja ulkopuolelle jättämisestä. Kiusaamistapaukset saattavat paljastua vasta sitten, kun ne ovat saavuttaneet fyysisen koskemattomuuden rajat. Niinpä kiusaaminen otettiin vanhempien seminaarin yhdeksi painopistealueeksi vuonna 2010. Miltei jokaisella vanhemmalla oli kokemuksia lapsiinsa kohdistuneesta kiusaamisesta ja/tai syrjinnästä, ainakin joissain määrin. Vanhemmille jaettiin KiVa Koulu -hankkeen yhteydessä tehtyä Vanhempien opasta, jossa on selkeät ohjeet kiusaamisen huomioimiseen ja siihen, miten vanhemmat voivat tehdä yhteistyötä koulun kanssa. Esille nostettiin myös kiusaajan rooli ja tarvittavat kiusaajaan kohdistuvat toimenpiteet.

Yhteistyön tärkeys seminaarijärjestelyissä

Kuten kaikessa romaneihin liittyvissä toimissa, myös romanivanhempien seminaarien järjestelyissä on hyvä hyödyntää romanitaustaisten henkilöiden asiantuntemusta. Jokaisella paikkakunnalla on aktiivisia romaneja, esimerkiksi lasten vanhempia, romanitaustaisia koulunkäyntiavustajia, järjestötyöntekijöitä tai kuntien/kaupunkien paikallistyöryhmien jäseniä, jotka osallistuvat mielellään seminaarin järjestelyihin. He tuntevat parhaiten paikallisen romaniväestön ja voivat luontevasti viedä informaatiota eteenpäin. Romanit kokevat turvalliseksi osallistua seminaariin, jossa järjestäjänä on joku tuttu henkilö. Heidän on myös helpompi ilmoittaa osallistumisestaan toiselle romanille kuin jollekin viranomaiselle. Kun mukana järjestelyissä on romanitaustainen henkilö, tulee romanien tapakulttuuri huomioitua sekä seminaaritilojen valinnassa että luentojen aihealueissakin. Näin voivat eri-ikäiset, eri sukupolven huoltajat osallistua tilaisuuteen. Usein saattaa nimittäin olla niin, että romanilapsen huoltajana ovatkin isovanhemmat. Pidetyissä seminaareissa luennoitsijat kykenivät kiitettävällä tavalla huomioimaan romanien tapakulttuurin vaatimukset luennoissaan. He olivat tyytyväisiä saadessaan aikaan vilkasta mielipiteidenvaihtoa ja kysymyksiä aihealueestaan.

Tunnelma luennoilla oli vapautunut ja monet toivat esiin hyvinkin henkilökohtaisia lasten kasvatukseen ja vanhemmuuteen liittyviä asioita. Samalla he saivat toisistaan vertaistukea. Uskon, että monilla paikkakunnilla keskustelu lastenkasvatuskysymyksistä jatkui ja synnytti osallistujille halun ottaa itsekin selvää heitä askarruttavista asioista. Myös sillä oli oma merkityksensä, että seminaarit pidettiin kaksipäiväisinä. Kun oli päivällä kuunneltu hyviä luentoja, oli illalla hyvän ja hedelmällisen keskustelun vuoro. Vapaa-aika käytettiin hyödyksi

jakamalla kokemuksia ja soveltaen keskusteluissa luentojen antia käytännön tilanteisiin.

Useimmilla vanhemmilla ei ollut mahdollisuutta saada lastenhoitoa järjestetyksi omin voimin. Osallistuminen koko viikonlopun kestävään seminaariin olisi näin ollen ollut mahdotonta. Jotta vanhemmat saattoivat keskittyä seminaariin, oli lapsille järjestettävä omaa ohjelmaa. Tämän ongelman saimme ratkaistua käyttämällä joissain seminaareissa Suomen Nuoriso-opiston opiskelijoita, joissain taas romaninuoria lasten ohjelman vetäjinä. Lapset olivat tyytyväisiä virikkeelliseen ohjelmaan, ja vanhemmat saattoivat turvallisin mielin kuunnella luentoja.

Lopuksi

Kaiken kaikkiaan romanivanhempien seminaarien tarkoitus täyttyi suureksi osaksi vanhempien oman aktiivisuuden ansiosta. Palautteissa on usein mainittu vastaavien tilaisuuksien tarpeellisuus ja toivomus tiedon saannista kasvatuksellisissa ja koulutuksellisissa kysymyksissä. Romanivanhemmat ovat valmiita kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön. He tarvitsevat pienen alkurohkaisun ja tietoisuuden siitä, että heitä kuunnellaan ja kunnioitetaan omien lastensa parhaina tuntijoina ja tukijoina. Suuri kiinnostus koulun toimintoihin ja yhteistyöhön opettajien kanssa sekä vilpitön halua tukea lastensa koulunkäyntiä oli jokaisen seminaariosallistujan mielessä. Romanivanhempien seminaarit ovat oivallinen päänavaus romanikodin ja koulun välisen yhteistyön kehittämiseen. Seminaari antaa mahdollisuuden tutustua puolin ja toisin myös epävirallisissa merkeissä. Tämä auttaa huomaamaan, että vaikka olemme etniseltä taustaltamme erilaisia, vanhemmuus ja lastenkasvatus huolineen ja iloineen on samankaltaista ja vain osittain kulttuurisidonnaista.

Eri puolella Suomea pidetyissä seminaareissa on kerätty romanivanhempien ja muiden osallistujien kommentteja, joista tässä muutama:

> ”Erittäin hyvä ja puhutteleva. Rohkaisee kasvattajaa lasten kasvatuksessa kuin myös työelämässä.”
>
> ”Oli todella hyvää ja opettavaista, sai huomata asioita, mihin ei itse ollut edes kiinnittänyt huomiota. Olen kiitollinen, kun sain tietoa. Tällaista opetusta tarvitaan lisää. Tahdon kiittää.”
>
> ”Toivottavasti saadaan joskus samanlainen seminaari.”
>
> ”Luennoitsijat olivat asiantuntevia ja heidän kanssaan oli helppo tulla toimeen.”
>
> ”Luennot ja luennoitsijat olivat erittäin hyviä. Puhujat olivat asiantuntevia ja keskustelulle jäi tilaa.”

”Kaikki osallistuivat aktiivisesti esittämällä kommentteja ja kysymyksiä.”

”Sisältö tosi tärkeitä ja ajankohtaisia asioita.”

”Olisi hyvä, jos olisi jatkossakin tällaista toimintaa.”

Lähteet

Romanioppilaan kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa, Oppaat ja käsikirjat 2010:5, Opetushallitus

Kiusaamiseen voidaan puuttua

Pia Kalkkinen
Johtava psykologi, Mäntsälän kaupunki

”Läski”, ”nolo”, ”idiootti”. Moni nuori suree vastaanotollani sitä, miten häntä pilkataan tunneilla tai miten hänen olemustaan haukutaan välitunneilla. Vertaisryhmän ja ikätovereiden merkitys on lapsille ja nuorille suuri. Se, että nuori ei ole päässyt mukaan ns. suosittuihin ryhmiin tai luokkatoverin juhliin, on voinut tuntua elämän päättymiseltä. Lukioikäisten kanssa työskennellessä saa usein huomata, että vaikka kiusaaminen on jo ohitse, kokemus tapahtuneen epäoikeudenmukaisuudesta ja sen vaikutus itsetuntoon on keskusteluissa vahvasti läsnä. Kiusattuna olemisella on usein pitkäaikaisia, kielteisiä vaikutuksia psyykkiseen hyvinvointiin.

Mikä on kiusaamista?

Kiusaamista tapahtuu oppitunneilla, välitunneilla ja koulumatkoilla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman kouluterveyskyselyn mukaan arviolta 8 % perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaista joutuu kiusaamisen kohteeksi vähintään kerran viikossa. Peruskouluissa oli vuonna 2008 tilastokeskuksen mukaan 561 100 oppilasta, eli arviolta ainakin 45 000 oppilasta kiusataan viikoittain. Neljäsosa koulukiusaamisen osapuolista ilmoitti, että kiusaamiseen on puututtu koulussa. (Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007.)

Koulujen turvallisen opiskeluympäristön lähtökohta on, että kiusaamisen suhteen on nollatoleranssi. Se tarkoittaa, että kaikkeen kiusaamiseen puututaan. Kuitenkaan kaikki koulussa tapahtuva välienselvittely tai kinastelu ei ole koulukiusaamista. Kiusaaminen on aggressiivista käytöstä, jossa tietylle oppilaalle tai oppilaille aiheutetaan tahallaan ja toistuvasti pahaa mieltä (esim. Olweus 1992). Kiusaamiseen kuuluu valtasuhteiden epätasapaino. Se on vallan tai voiman väärinkäyttöä, jota vastaan kiusatun on vaikea puolustautua. Kiusaamisella on monia muotoja, esimerkiksi lyöminen, haukkuminen ja ryhmän ulkopuolelle jättäminen. Tilanteen määrittäminen koulukiusaamiseksi tai tasavertaiseksi kinasteluksi vaatiikin usein asian selvittelyä koulussa aikuisen johdolla.

Miten kiusaamiseen voidaan puuttua?

Kouluilla on välineitä puuttua kiusaamiseen. Usein tosin kuulee sanottavan, että miksi siihen ei puututa ja miksi sitä kiusaajaa ei vain laiteta toiseen kouluun. Tulee kuitenkin muistaa, että jokaisella lapsella on oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen, myös lapsella, joka kiusaa. Se ei kuitenkaan muuta sitä, että kiusaamiseen tulee puuttua.

Koulussa keskeinen kiusaamisen vastainen toiminta tapahtuu jo ns. ennen yksittäisiä koulukiusaamistapahtumia. Perusopetuslain 29 §:n mukaan jokaisella opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön (628/1998). Laissa perusopetuslain muuttamiseksi todetaan, että opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista (477/2003). Jokaisessa koulussa tulee siis olla kiusaamisen vastainen toimintamalli. Huoltajien tulee voida tutustua toimintamalliin ja myös arvioida sitä ja antaa palautetta toimintamallin onnistuneisuudesta.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) on todettu, että oppilashuollolla edistetään välittämisen, huolenpidon ja myönteisen vuorovaikutuksen toimintakulttuuria, joka kuuluu kaikille kouluyhteisössä työskenteleville. Perusteiden edellyttämän oppilashuollon suunnitelman pitää sisältää sekä työn- että vastuunjako kiusaamisen ehkäisemiseksi, havaitsemiseksi ja hoitamiseksi. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset (2010) edelleen vahvistavat turvallisuuden edistämistä kouluissa. Kiusaamista ehkäiseviä toimia ovat mm. koulussa tapahtuva keskinäinen tutustuminen, ryhmäyttäminen, yhteiset säännöt, tukioppilastoiminta, kerhotoiminta, juhlat, teemapäivät jne. Erilaiset luokkailmapiirikartoitukset antavat usein tarpeellista lisätietoa oppilaiden keskinäisestä ja oppilaiden ja opettajien välisestä vuorovaikutuksesta. Oppitunneilla satunnaiseksi ajateltu huutelu voikin olla oppilaalle jatkuvaa, tunnista toiseen toistuvaa kiusaamista.

Koulujen toimintamallin tulee pitää sisällään myös kiusaamisen hoitamista edellyttävät toimenpiteet. Puuttuminen koulun tietoon tulleisiin kiusaamistilanteisiin tehdään tapauskohtaisesti. Tilanne tulee selvittää, keskustella osapuolten kanssa ja tarpeen mukaan kartoittaa tilannetta luokassa ja huoltajien kanssa. Puuttumista voi olla muun muassa kasvatuskeskustelu, sovittelu, perhetapaamiset, ryhmätapaamiset, teematunnit (esim. sosiodraama) tai lastensuojeluilmoitus. Kouluille on valmiita toimintamalleja ja lomakkeita tilanteeseen puuttumiseen, esimerkiksi sivuilla www.kivakoulu.fi ja www.edu.fi. Koulun henkilöstön tulee arvioida tilannekohtaisesti yhteistyö poliisin tai lastensuojelun kanssa.

Kodin ja koulun yhteistyö

Kodilla on merkittävä rooli kiusaamistilanteiden selvittämisessä. Jos kotona äiti, isä, sisarus tai joku muu lapselle läheinen saa tietoonsa sen, että lapsi kokee tulevansa kiusatuksi ja saattaa jopa kokea olonsa uhatuksi koulupäivän aikana, on siitä tärkeää ilmoittaa kouluun. Asiasta voi soittaa lapsen opettajalle,

rehtorille tai myös oppilashuollon henkilöstölle ja pyytää heitä selvittämään asiaa. Tilanteissa, joissa kotona on tunne siitä, että asia ei etene koulussa, voi olla yhteydessä myös rehtorin lähiesimieheen tai koulun sijaintikunnan opetustoimen johtoon. On kuitenkin tärkeää, että tilannetta selvitetään ensin koulussa, jossa tunnetaan asianomaiset. Tilanteen mahdollisesti jostain syystä edelleen kärjistyessä on mahdollista viedä asiaa eteenpäin esimerkiksi aluehallintovirastoon.

Materiaalia ja tukea

Opetusministeriö on käynnistänyt syksyllä 2006 laajan kiusaamisen vastaisen ohjelman kehittämisen. KiVa Koulu -ohjelma on kehitetty Turun yliopistossa professori Christina Salmivallin ja PsT, erikoistutkija Elisa Poskiparran johdolla. Ohjelma on käynnissä kouluissa ympäri Suomea. KiVa Koulu -ohjelma tarjoaa kouluille valmiin materiaalin ja välineet kiusaamisen ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Ohjelma sisältää mm. vanhempainillan materiaalia, oppitunteja, tietokonepelin ja puuttumismallin kiusaamisen ilmitullessa. Ohjelman tavoitteena on edistää lasten välisiä myönteisiä vuorovaikutussuhteita, ja tulokset ohjelman toimivuudesta ovat erittäin myönteiset.

Opetushallitus on ollut mukana vuodesta 1990 alkaen julistamassa koulurauhaa. Opetushallituksen kanssa yhteistyössä ohjelmaa toteuttavat Mannerheimin Lastensuojeluliitto, sisäasiainministeriön poliisiosasto ja Folkhälsan. Vuoden 2008 ohjelmalla haluttiin huomioida oppilaiden mahdollisuuksia ehkäistä koulukiusaamista. Jokaisella oppilaalla, kodilla, opettajalla ja koulun henkilöstöllä ja yhteistyökumppaneilla on merkitystä koulurauhan ylläpitämisessä. Myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton kouluviihtyvyystulokset (Peura, Pelkonen & Kirves 2009) korostivat ystävyys- ja kaverisuhteiden merkitystä kiusaamiseen puuttumisessa. Kyselyn mukaan oma kaveri on kiusatun paras puolustaja. Noin kolme neljästä kiusatusta oli saanut apua tilanteeseensa, jos kaveri oli noussut puolustamaan kiusattua. Kielteisiä vaikutuksia kaverin puolustamisesta oli vain harvoin.

Tavoitteena on turvallinen ja viihtyisä koulu kaikille. Koulupäivä ei saisi sisältää kiusatuksi tulemisen tuskaa ja vertaistovereiden syrjintää. Koulu on lapselle merkittävä kasvuympäristö, ja siellä vallitsevat vuorovaikutussuhteet vaikuttavat mielialaan hyvässä ja pahassa. Turvallisia ja toimivia vuorovaikutussuhteita voidaan harjoitella kotona ja koulussa. Kiusaamiseen puuttuminen on jokaisen vastuulla. Kaverisuhteilla, koululla ja kodilla on merkitystä tilanteeseen puuttumisessa ja siinä tukemisessa.

Lähteet

Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007. Opetusministeriön julkaisuja 2008:7. Helsinki.

Laki perusopetuslain muuttamiseksi 477/2003.

Olweus, D. 1992. *Kiusaaminen koulussa*. Helsinki: Otava

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.

Perusopetuslaki 628/1998.

Peura, J., Pelkonen, M. & Kirves, L. 2009. Miksi kertoisin, kun ei se auta? Raportti nuorten kiusaamiskyselystä. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Romanioppilaiden nivelvaiheiden tuki

Malla Laiti
Erikoissuunnittelija, alueellinen romaniasiain neuvottelukunta, Etelä-Suomen aluehallintovirasto

Malla Laitin puheenvuoroista Opetushallituksen Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -hankkeen seminaareissa 2.9.2008, 6.5.2009 ja 24.9.2009 koostanut Ann-Mari Ruhanen.

Miksi romanioppilas tarvitsee tukea?

1. Koulun aloittaminen

- Romanilasten säännöllinen päiväkodissa käyminen on pääväestöä vähäisempää, sillä vanhemmat haluavat hoitaa lapsiaan kotona. Jos lapsi ei ole päiväkodissa tai esikoulussa, hän ei opi koulussa edellytettäviä taitoja. Romanilapsella onkin usein koulun aloittaessaan vaikeuksia mm. hahmottamisessa, hienomotoriikassa ja kielellisessä kehityksessä. Tämän vuoksi hän tarvitsee tukitoimia heti koulunkäynnin alussa.

2. Yläkouluun siirtyminen

- Jos nuoren koulunkäynti on ollut vaikeaa jo alakoulussa, putoaa hän helposti yläkouluun siirtyessään kärryiltä. Tämä vaikuttaa itsetuntoa alentavasti, jolloin myös opiskelumotivaatio katoaa. Tuetta jääminen murrosiän myllerryksessä voi myös helposti johtaa koulusta pois jäämiseen. Romaninuori tulee murrosikään hieman aikaisemmin kuin samanikäinen pääväestön nuori, eikä romanikodissa välttämättä aina osata tukea nuoren kehitystä. Häveliäisyystavoista johtuen vanhemmat eivät esimerkiksi kerro nuorelle hänen fyysisestä kehityksestään.

3. Jatko-opinnot

- Romaninuorella ei ole mallia ammattiin opiskelemisesta eikä selvää kuvaa eri ammateissa toimimisesta. Siksi hän ei tiedä, mitä haluaisi tehdä isona tai mikä häntä kiinnostaisi. Moni romaninuori myös ajattelee, ettei osaa juuri mitään. Silloin on helppo uskotella itselleen, ettei opiskelu edes kiinnosta. Romanityttö voi myös tässä vaiheessa suunnitella perheen perustamista. Nuori tarvitsee aikuisen, joka kannustaa, tukee ja antaa uusia näkymiä tulevaisuuteen. Tarvitaan oppilaanohjausta, jotta nuori tutustuisi tarjolla oleviin ammattivaihtoehtoihin.

Mitä opettaja, opinto-ohjaaja, koulukuraattori ja terveydenhoitaja voisivat tehdä?

1. *Huomioi romanilapsi koulussa!*

- Kun romanilapsi aloittaa koulun, hän voi olla ensimmäistä kertaa ainoa kulttuurinsa edustaja pääväestön keskuudessa. Tilanne on hänelle outo ja turvattomuutta herättävä. Siksi romanilapsi tarvitsee opettajan tai jonkun muun kouluhenkilökunnasta, joka tietoisesti luo kontaktin häneen jo heti ensimmäisenä koulupäivänä. On helpompi tulla kouluun, kun on edes yksi aikuinen, jonka voi kokea turvaksi.
- Romanikulttuurissa lapset kasvavat kunnioittamaan auktoriteettia, esimerkiksi vanhempiaan. Samoin he yleensä arvostavat opettajiaan ja odottavat, että opettaja ottaa vastuun ja toimii auktoriteettina. Opettajan, oppilaanohjaajan ja kuraattorin luodessa lapselle tunteen siitä, että ollaan ”samalla puolella”, monet ongelmatilanteet on helpompi käsitellä.

2. *Kannusta ja löydä vahvuudet!*

- Romanilapsella ja -nuorella on usein heikko itsetunto koulussa. Romaniyhteisössä häntä ei arvioida hänen tiedollisten taitojensa mukaan, vaan häntä on arvostettu sellaisenaan, ihmisenä. Pääväestön kulttuurissa hän kokee olevansa putoaja, joka ei hallitse asioita kuin muut ikäisensä. Siksi hän tarvitseekin paljon kannustusta kouluhenkilökunnalta.
- Romanioppilaan vahvuutena ovat kuitenkin sosiaaliset taidot ja hyvät käytöstavat. On hyvä huomioida nämä taidot ja kannustaa ammatteihin, joissa ne ovat eduksi.
- Lisäksi nuori tarvitsee selvät ohjeet ja tukea jatko-opiskelupaikkaan hakeutumisessa. Hän tarvitsee enemmän ohjeita ja tukea kuin muut nuoret. Koska romaniyhteisössä ei välttämättä osata kannustaa häntä ammatin opiskelussa, tarvitsee hän myös kannustusta.

Kodin tuki opiskelussa

- Romaniväestön koulutustaso on vielä keskimääräistä heikompi. Tästä syystä vanhemmat eivät välttämättä itse osaa tukea lapsiaan esimerkiksi koulutehtävissä. Kyetäkseen tukemaan oppilasta vanhemmat tarvitsevat tietoa lastensa koulunkäynnistä.

- Vanhempien tulisi tukea lasta opiskelun suunnittelussa, huolehtia päiväohjelmasta (herätys, aamupala, kouluun lähtö, välipala, läksyjenteko, vapaa-aika, ulkoileminen, tv:n katselun ja pelaamisen rajoittaminen ja nukkumaanmenoaika) ja läksyjenteosta (tehtävien aloitus, suorituksen valvominen, myönteinen palaute ja kertaus).

Vinkkejä romanikodin ja koulun vuorovaikutukseen

- Romaniperheiden kanssa toimivat henkilökohtaisuutta painottavat vuorovaikutusmallit. Kirjalliset viestintävälineet eivät tavoita romaniperheitä kovin hyvin. Parhaiten kommunikaatio toimii erilaisissa tapaamisissa tai puhelimitse.
- Arvostus ja luottamus kodin ja koulun välillä voivat syntyä vain tuntemisen kautta, ja siihen tarvitaan kohtaamisia.
- Romanivanhemmat tulisi houkutella vahvemmin kodin ja koulun vuorovaikutusfoorumeille, jotta vanhemmat tulisivat tutuiksi keskenään ja jotta myös heillä olisi aitoja osallistumis- ja vuorovaikutusmahdollisuuksia.
- Henkilökohtainen kutsuminen esimerkiksi yhteistyöpäivän tai vanhempainillan käytännön toimijaksi kertomaan kulttuuristaan tai osallistumaan kahvitusten järjestämiseen lisäisi keskinäistä vuorovaikutusta.
- Kuntakohtaiset vanhempainillat romaniperheille mahdollistavat vuorovaikutteisen keskustelun, jossa molempien osapuolten tarpeita ja toiveita on mahdollista kuulla ja tietoisuutta lisätä.

3 Kehittämiskuntien hyviä käytäntöjä

Vakiinnuttamistoimia ja hyviä käytäntöjä

Ann-Mari Ruhanen
Yliopistoharjoittelija, Opetushallitus
Susanna Rajala
Erityisasiantuntija, Opetushallitus

Kunnat ja koulut sitoutuivat romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -kehittämistoimintaan osallistuessaan kuntakohtaisen kehittämissuunnitelman laatimiseen ja toteuttamiseen sekä sen toimenpiteiden vakiinnuttamiseen. Kehittämissuunnitelmiinsa kunnat valitsivat Opetushallituksen asettamista kehittämistoiminnan tavoitteista kolme painopistealuetta.

Kehittämistoiminnan tuli sisältää toimenpiteitä:

- romanioppilaan kohtaamiseksi
- suvaitsevaisuuden ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi sekä romanikulttuurin tuntemuksen lisäämiseksi
- kouluyhteisön romanivähemmistön ja pääväestön yhteyksien edistämiseksi
- romanioppilaiden identiteetin kehittymiseksi
- romanikielen oppimisen edistämiseksi
- romanioppilaiden oppimismahdollisuuksien edistämiseksi
- erityistä tukea tarvitsevien romanioppilaiden opetuksen kehittämiseksi
- romanikodin ja koulun yhteistyön kehittämiseksi
- romanioppilaiden erilaisen taustan huomioonottavan pedagogiikan ja materiaalin kehittämiseksi.

Hyvät käytännöt esitellään selkeyden vuoksi kehittämishankkeen tavoitteiden mukaan ryhmiteltyinä. Ryhmittely on kuitenkin osin keinotekoinen: yhdellä käytännöllä saattaa hyvinkin olla vaikutusta usean eri tavoitteen toteutumiseen. Vaikka jotkut käytännöt ovat esimerkkeinä tietyn kunnan toiminnasta, on paljon mahdollista, että samanlaiset toimet ovat käytössä monessa muussakin kunnassa.

Kehittämistoiminnassa syntyneitä tai sovellettuja hyviä käytäntöjä kartoitettiin, jotta ne eivät jäisi hiljaiseksi tiedoksi kuntiin, vaan voisivat toimia jatkossa esimerkkeinä ja keskustelun pohjana pohdittaessa hyviä toimintatapoja romanioppilaiden perusopetuksen tukemisessa. Hankkeen aikana kehitettyjä hyviä käytäntöjä pyydettiin kuntien koordinaattoreilta joulukuussa 2010. Koordinaat-

torit saivat itse määritellä hyvän käytännön. Ainoa toive oli, että vastaukset olisivat melko lyhyitä, ½ –2 sivun pituisia. Muutamasta kunnasta lähetettiin pidempiäkin artikkeleita, joita julkaistaan tässä samassa luvussa (*Kehittämiskuntien hyvät käytännöt)*.

Käytäntöjen kartoittamista jatkettiin lisäkyselyllä elokuussa 2011. Sähköpostikyselyssä pyydettiin lyhyitä vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mikä käytäntö on kunnassanne tukenut parhaiten romanioppilaiden perusopetusta?
2. Mikä käytäntö kehittämiskokemustenne mukaan voisi tulevaisuudessa parhaiten tukea romanioppilaiden perusopetusta?
3. Mikä käytäntö jää valtionavustuksen jälkeen pysyväksi käytännöksi kuntaanne/kouluunne?
4. Mikä on ollut kehittämistoiminnassanne vaikeinta?

Kuntien oli vaikea eritellä vastauksia kolmeen ensimmäiseen kysymykseen: kunnissa oli syntynyt vain *hyviä käytäntöjä*, tai sellaisia kokeiluja, joita ei jostain syystä haluttu jatkaa. Koordinaattorit olivat selvästi haluttomia tarttumaan toisen kysymyksen tulevaisuusnäkökulmaan. Kuntien vakiinnuttamistoimet eli pysyvien käytäntöjen kirjo koostuu tässä kappaleessa esiteltävistä hyvistä käytännöistä. Vastauksissa oli melko paljon yhteisesti kehittämisryhmässä laadittuja tekstejä, joten niitä on vapaasti toimitettu.

Neljäs kysymys kehittämistoiminnan vaikeuksista kirvoitti muutaman koordinaattorin kielen. Hankaluudet liittyivät poikkeuksetta yhteistyön puutteeseen. Kunnan sisäinen yhteistyö saattoi kangerrella esimerkiksi eri hallintokuntien välillä, paikallisten romanien kanssa ei osattu tehdä yhteistyötä, tai sitten romanien välinen yhteistyö ei toiminut parhaalla mahdollisella tavalla. Myös työntekijöiden ja yhteyshenkilöiden vaihdokset saattoivat hankaloittaa kehittämistä. Vaikka joillekin kunnille kehittäminen tuntui olleen virtaviivaisen helppoa, toisille toimenpiteiden läpivieminen on tapahtunut monen mutkan kautta. Asioiden perusteellinen myllääminen on kuitenkin saattanut luoda uuden ja ehkä optimistisemman asetelman:

> ”Katsotaan mitä tuleva lukuvuosi tuo tullessaan. Jos ei muuta, niin ainakin asenneilmapiirin muutoksen.”

Romanikodin ja koulun yhteistyön kehittäminen

Yhteistyörakenteiden muodostuminen

Valtakunnallisen kehittämistoiminnan alkaessa joidenkin kuntien koordinaattorit kuvailivat romaniperheiden kanssa tehtävää yhteistyötä melko olematto-

maksi. Kunnan toimijoilla saattoi olla vahva käsitys, että romanit eivät välttämättä halua osallistua yhteiseen toimintaan. Valtionavustus romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen antoi kuitenkin romaneille viestin siitä, että jotakin oli nimenomaan kohdennettu heille. Erityinen romanioppilaiden huomioiminen herätti vanhempien ja huoltajien kiinnostuksen kouluun ja opetukseen liittyviin asioihin. Huomiointi koettiin myönteiseksi. Romanit olivat useissa kunnissa valmiita osallistumaan esimerkiksi kehittämis- tai ohjausryhmän toimintaan yhteistyörakenteiden kehittämiseksi.

> ”--- ainoa keino parantaa (romanioppilaiden) koulunkäyntiä on luoda luontevat ja rehelliset suhteet perheiden ja koulun välille. Tarvitaan yhteisiä tilaisuuksia, rohkeutta kohdata osapuolet ja ennakkoluulottomuutta.”
> (rehtori, kuntakoordinaattori)

Kasvatuskumppanuus romanikodin kanssa – Kauhajoen toimintamalli

Kauhajoen kaupunki tuotti osana Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -hanketta oppaan koulun ja kodin välisen yhteistyön rakentamiseksi sekä oppilaan tukemiseksi. Oppaan tavoitteena on esitellä romanien koulutuksessa tarpeelliseksi havaittuja tukemisen muotoja sekä antaa konkreettisia neuvoja opettajille ja romaniperheille siitä, miten luoda tavoitteellinen kasvatuskumppanuus. Opas on tarkoitettu romanivanhemmille, opetushenkilöstölle ja muille romaniperheiden ja lasten kanssa työskenteleville.

Kauhajoen toimintamallin ajatuksena on tarjota kolmen eri romanikulttuurin tuntevan työntekijän työpanosta nivelvaiheisiin. Tällä tukimuodolla voidaan ennaltaehkäistä romanilasten- ja nuorten syrjäytymistä.

Esi- ja alkuopetuksen ohjaaja toimii sillanrakentajana esikoulun, alkuopetuksen ja romanikodin välissä. Romanikulttuurin tunteva työntekijä toimii pääsääntöisesti työyhteisön työntekijänä. Tarvittaessa hän tarjoaa ammatillista tukeaan päivähoidon ammattilaisille. Työntekijä voi myös toimia kaupungin perhetyöntekijänä ja ottaa tarvittaessa erityisroolin romaniperhettä koskevissa asioissa. Esi- ja alkuopetuksen ohjaaja tukee lapsen peruskoulun aloittamisvaihetta sekä alkuopetusta. Hän on käytettävissä esiopetuksessa, alkuopetuksessa sekä tarvittaessa päivähoidossa.

Romanikielen opettaja toimii pääsääntöisenä romanikielen tuntiopettajana kiertäen kouluja, joissa on romanioppilaita. Hän tukee tarvittaessa romanikodin ja koulun välistä yhteistyötä. Romanikielen opettamisen ohella opettaja toimii koulun arjessa yhdenvertaisena työntekijänä ja on mukana moniammatillisessa yhteistyössä.

Yläkoulussa ja jatko-opinnoissa romanikulttuurin tunteva työntekijä toimii kuten aikaisempien ikäkausien ohjaajat. Murrosikäisten nuorten kanssa työskentelevällä työntekijällä on oma painopistealueensa jatko-opintoihin siirtyvien romaninuorten kanssa.

Romanivanhempien vanhempainillat

Koulun toimintakulttuurin lähtökohtana on, että koulun vanhempainilloissa käyvät kaikkien lasten vanhemmat. Monet kunnat ovat kuitenkin katsoneet hyväksi järjestää lisäksi erityisesti romanivanhemmille tarkoitettuja vanhempainiltoja kodin ja koulun yhteistyön vahvistamiseksi. Näitä vanhempainiltoja toteutetaan eri kunnissa eri tavoin. Vanhempainiltojen aiheissa saattaa olla erilaisia painotuksia, esimerkiksi jatko-opinnot tai työllisyysmahdollisuudet. Lisäksi järjestetään vanhempien ja luokanopettajien lukuvuosittaisia tapaamisia sekä alueellisia romanivanhempien keskusteluiltoja. Vanhempainiltojen osallistujina on ollut sekä vanhempia että oppilaita illan aiheesta riippuen.

Vanhempainkahvilat – avoimempaa vuorovaikutusta Helsingissä

Vanhempainkahvilat ovat romanioppilaiden vanhemmille tarkoitettuja tilaisuuksia, joissa voi avoimesti keskustella ja kysellä lapsensa koulunkäynnistä ja koulunkäyntiin liittyvistä asioista, kuten jatkokoulutusmahdollisuuksista tai mahdollisista konfliktitilanteista koulussa. Kahviloiden toimintaan on osallistunut noin 30 aikuista ja 10 lasta.

Tilaisuuksien aiheita ovat olleet mm. koulunkäynnin tukemisen keinot, poissaolot, sähköisen tietojärjestelmä Wilman esittely, onnistumiskokemukset, romanikielen merkitys ja sen opiskeluun motivointi, esiopetus ja päivähoito sekä toisen asteen koulutukset. Tilaisuuksista tiedottaminen on vaatinut monta yhteydenottoa koteihin puhelimitse, sähköpostitse ja käymällä kodeissa. Projektityöntekijä on pitänyt säännöllisesti yhteyttä koteihin, mikä on havaittu hyväksi.

Yhteistyömuotona vanhempainkahvilat ovat osoittautuneet toimiviksi: koulun ja kodin yhteistyön aloittaminen on helpottunut, ja mukaan on tullut myös sellaisia romaniperheitä, jotka eivät ole yleensä osallistuneet vanhempainiltoihin. Monet opettajat ja oppilaiden vanhemmat ovat myös tutustuneet toisiinsa, ja vuorovaikutuksesta on tullut avoimempaa. Monien oppilaiden kohdalla koulumotivaatio on säännöllisten tapaamisten johdosta parantunut.

Vanhempien iltakoulu Kouvolassa

Romanivanhempien iltakoulun toiminnan alkuvaiheessa kokoontumisissa tutustuttiin eri oppiaineiden sisältöihin ja opiskeluun. Nykymuodossaan ilta-

koulussa käsitellään ajankohtaisia lasten koulunkäyntiä koskevia aiheita, kuten opiskelun merkitystä, keinoja tukea lasta/lastenlasta koulunkäynnissä ja mahdollista tuen tarvetta. Vanhempien ohjaaminen lasta tukeviin toimiin, kuten säännöllisyyteen, rajojen asettamiseen ja vastuullisuuteen, voisi tulevaisuudessakin olla yksi parhaista keinoista tukea romanilapsia. Vanhempien iltakoulussa on ollut mahdollista käsitellä myös tarpeen mukaan yleisempiäkin aiheita, kuten aikatauluja ja sopimuksia sekä kuntaan ja asumiseen liittyviä kysymyksiä. Kokoontumisissa on myös kohdattu omia asenteita ja harjoiteltu niiden muokkaamista.

Vanhempien iltakoulu kokoontuu säännöllisesti kerran viikossa. Toiminnan säännöllisyys takaa sen, että samoja asioita voidaan käsitellä useampaan kertaan tarpeen vaatiessa. Samaan aikaan iltakoulun kanssa toimii lasten kerho/toimintatuokio, jossa lapset harjoittelevat muun muassa vuorovaikutustaitoja, sääntöjen noudattamista, ohjeiden vastaanottamista, askartelua ja lukemista. Samanaikaisen toiminnan myötä lapset ja aikuiset saavat kokemuksen yhdessä toimimisesta.

Romanioppilaiden oppimismahdollisuudet

Läksy- ja musiikkikerho Oulunsalossa

Oulunsalossa päätettiin tukea romanihuoltajia lastensa koulutyön edistäjinä. Koko perheen läksy- ja musiikkikerhon perustamista perusteltiin seuraavasti:

- Musiikki on romanikulttuuriin oleellisesti kuuluva henkisen hyvinvoinnin lähde.
- Kerhossa romanit voivat kohdata toisia perheitä ja saada tarvittavaa ohjausta lastensa koulunkäynnin ohjaajina ja läksyjen valvojina.
- Alle kouluikäiset voivat kerhossa harjaannuttaa käden hieno- ja karkeamotorisia taitoja erilaisilla piirros- ja askartelutehtävillä.
- Kouluikäisille annetaan apua läksyjen tekemiseen ja heitä ohjataan opiskelutekniikassa.

Viikoittainen kahden tunnin mittainen läksy- ja musiikkikerho on tarkoitettu peruskouluikäisille romanilapsille ja heidän perheilleen. Kerhossa oppilaat saavat läksyjenohjausta ja heidän vanhempansa opastusta läksyjen valvontaan ja niiden tekemisen ohjaamiseen. Pääpaino toiminnassa on ollut kouluikäisten lasten auttamisessa. Kerhossa on voinut saada myös romanikielen alkeiden opetusta (esim. numerot, viikonpäivät, kuukaudet jne).

Läksy- ja musiikkikerho toimii siten, että ensimmäisen tunnin aikana on läksykerho, jonka jälkeen pidetään pieni tauko. Toisen tunnin aikana oppilaat osallistuvat musisoimiseen soittaen ja laulaen. Kerho toimii kello 17.00–19.00, jotta

perheillä jää aikaa myös iltatoimille. Alussa oppilaiden sitouttaminen säännölliseen kerhotoimintaan oli vaikeaa, mutta myöhemmin on havaittu motivaation ja sitoutumisen kohoamista.

Kerhotoiminnasta ovat vastanneet musiikki- ja psykoterapeutti sekä romanitaustainen kerho-ohjaaja. Kerhotoiminnassa tehdään myös yhteistyötä kerhotyöntekijöiden ja romanilapsia opettavien opettajien välillä, millä pyritään ennen kaikkea tehostamaan läksyjen ohjaamista.

Kotitehtäväpysäkiltä koulumenestystä – esimerkkinä Kitee

Kotitehtäväpysäkki toimii kolme tuntia viikossa, jonka aikana oppilaat voivat tehdä koulutehtäviä ohjatusti. Monissa romaniperheissä ei välttämättä osata avustaa lasta koulutehtävissä, ja siksi tällainen avustaminen koetaan perheissäkin hyödylliseksi.

Kotitehtäväpysäkki on auttanut romanioppilaiden koulutehtävistä selviytymistä merkittävästi. Kun koulutehtäväongelmat on saatu ratkaistua, ovat oppilaiden poissaolotkin vähentyneet. Koulussa menestyminen ruokkii romanioppilaita tavoittelemaan parempia koulutuloksia ja parempaa koulutusta. Toimintaa ovat ohjanneet koulunkäyntiavustaja ja erityisopettaja. Oppilaat ovat olleet 1–9 -luokkalaisia. Periaatteena on, että jokainen romanioppilas voi tuoda mukanaan yhden kaverin pääväestöstä. Tällä pyritään lisäämään suvaitsevaisuutta.

Koulumenestyksen järjestelmällinen seuranta ja tutustumiskäynnit jatkoopiskelupaikkaan Imatralla

Kerran kuukaudessa pidettävässä romanioppilaiden oppilashuoltoryhmässä seurataan romanioppilaiden koulumenestystä ja esimerkiksi poissaoloja. Palaverien tavoitteena on etsiä oppilaille joustavia opetusmenetelmiä ja keinoja, joilla saada luokka suoritettua loppuun ja päättötodistus peruskoulusta.

Romanioppilaita opettavien opettajien on suositeltu tekevän kotikäyntejä yhdessä koulunkäyntiavustajan kanssa, jos perhe näin tahtoo. Tavoitteena on, että opettaja soittaa jokaisesta oppilaan poissaolosta kotiin. Romanitaustaisen koulunkäyntiavustajan apua voidaan myös käyttää enemmän.

Imatralla on todettu hyväksi käytänteeksi, että kaikki yläkoulussa olevat oppilaat käyvät tutustumassa ammattiopistoon. Tutustuminen tapahtuu opintoohjaajan ja romanitaustaisen koulunkäyntiavustajan kanssa yhden iltapäivän aikana. Ammattiopistolla romanitaustainen opiskelija esittelee opistossa paikkoja ja vastailee oppilaiden kysymyksiin. Oppilaat voivat tehdä tutustumiskäynnin useammankin kerran yläkoulun aikana.

Koulunkäyntiavustaja romanioppilaan tukena Kangasniemellä

Kangasniemellä todettiin, että koulu- ja kotitehtävien laiminlyönti vaikuttaa siten, että romanioppilaat eivät tule kouluun. Usein poissaolot alkavat alakoulun viidennellä tai kuudennella luokalla, kun opeteltavat asiat vaikeutuvat ja läksyjä alkaa tulla enemmän. Koulunkäyntiavustajan myötä luvattomaan poissaoloon puututaan jo heti ensimmäisenä poissaolopäivänä. Koulunkäyntiavustaja selvittää oppilaan poissaolon ja tarvittaessa vaikka hakee oppilaan kouluun, jos hän ei kotiin soittamisesta huolimatta ole saapunut kouluun tai jos huoltajaa ei ole tavoitettu.

Koulunkäyntiavustaja on romanioppilaan tukena luokassa ja auttaa oppilasta kotitehtävissä ja kokeisiin kertaamisessa päivän päättyessä. Näin oppilas ei jää luokkatovereistaan jälkeen ja positiivinen palaute oppitunneilla lisääntyy. Myös koetulokset paranevat, mikä motivoi oppilasta lisää. Tämä tekee kouluun tulon huomattavasti helpommaksi. Koulunkäyntiavustajan pitämille läksytunneille on monesti muitakin halukkaita tulijoita, mikä osaltaan lisää romanioppilaiden sosiaalista vuorovaikutusta.

Koulupajatoiminta – Kemijärven tapa estää koulupudokkuus

Syrjäytymisvaarassa olevia oppilaita varten aloitettiin Kemijärvellä lukuvuonna 2009–2010 koulupajatoiminta yhteistyössä Itä-Lapin Työhönvalmennus -säätiön kanssa. Pajassa opiskeli kuusi romaninuorta tavoitteenaan perusopetuksen päättötodistus ja jatko-opintomahdollisuus. Koulupajatoiminnalla pyrittiin katkaisemaan joitakin oppilaita uhannut syrjäytyminen ja mahdollistaa päättötodistukset. Koulupajatoiminnassa on myös kehitetty yhteistyötä kodin ja koulun välillä. Yhteistyö kotien kanssa tiivistyi ja vuorovaikutuksesta huoltajien kanssa tuli avoimempaa kuin aiemmin. Kemijärvellä saatiin juhlia päättötodistuksia.

Romanioppilaan identiteetin kehittyminen

Romanitaustainen koulunkäyntiavustaja tai muu tukihenkilö kouluyhteisössä

Romanitaustainen henkilö kouluyhteisössä on koettu äärimmäisen hyödylliseksi useassa kunnassa. Romanitaustaisen työntekijän toimiminen koulussa koulunkäyntiavustajana, yhdyshenkilönä, tukihenkilönä tai kulttuuritulkkina on tukenut kunnissa monin tavoin romanioppilaan koulunkäyntiä. Kuten eräs koordinaattori kirjoittaa, ”romanitaustainen työntekijä on moninkertainen voimavara, vahva roolimalli, kulttuurinvälittäjä ja suvaitsevaisuuden opettamisen konkretisoija.”

Romanitaustainen henkilö on usein avainasemassa luotaessa luontevia suhteita perheiden ja koulun välille. Koska suoraa henkilökohtaista yhteydenpitoa pide-

tään romanien keskuudessa luottamusta herättävänä ja kunnioittavana eleenä, voi romanitaustaisella tukihenkilöllä olla yhteydenpidossa tärkeä konsultoiva rooli.

Kun kouluissa on ollut poissaolotapauksia, joissa muun kouluhenkilökunnan toimet eivät ole olleet riittäviä, on romanityöntekijä ollut oppilaan ensisijainen tuki. Hänellä on usein ollut mahdollisuus nähdä romanioppilaan ennalta ehkäisevän ja varhaisen tuen tarve. Romanitaustaisen henkilön intensiivinen tuki esimerkiksi peruskoulun päättövaiheessa on myös osoittautunut tärkeäksi. Romanikulttuurin edustajan läsnäololla on romanioppilaan lisäksi vaikutusta koko kouluun, sen henkilökuntaan ja muihin oppilaisiin. Läsnäolollaan tukihenkilö tuo romanikulttuuria luonnolliseksi osaksi koulun kulttuuria.

Ilahduttavan monet kunnat ovat kehittämistoiminnan aikana palkanneet romanitaustaisia koulunkäyntiavustajia kouluihinsa. Monien koulunkäyntiavustajien työsuhteet on myös vakinaistettu.

Romanitaustainen hanketyöntekijä – tiedon välittäjä ja sillanrakentaja Kurikassa

Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -hankkeen alkaessa kunnan tuli selvittää toimintansa lähtötilanne: romanioppilaiden määrä, oppilaiden tuen tarve, yhteyksien kartoittaminen perheisiin, vanhempien tuen tai tiedon tarve sekä perheiden kiinnostus romanikielen opetukseen. Lähtötilanteen kartoittajaksi soveltui erinomaisesti romanitaustainen henkilö.

Kurikassa hankkeen ohjausryhmään kuulunut romanitaustainen hanketyöntekijä ryhtyi selvityksen tekoon. Hanketyöntekijä kiersi yhdessä toisen romanitaustaisen henkilön kanssa romaniperheissä ja haastatteli heitä. Peruskouluikäisten romanioppilaiden määrän lisäksi hanketyöntekijä tiedusteli vanhempien koulutustaustaa sekä mielipiteitä ja kokemuksia opiskelusta ja koulusta.

Hanketyöntekijä lisäsi ymmärrystä koulutuksen merkityksestä sellaisten romanivanhempien keskuudessa, joilla itsellään oli puutteellinen koulutus ja sen vuoksi ennakkoluuloja koulua kohtaan. Hanketyöntekijä toimi sillanrakentajana romanikodin ja koulun välillä välittäen yhteistyötahoiltaan saamaansa luottamusta, neuvoja ja tietoa. Hän pyrki myös takaamaan, että tieto kulki molempiin suuntiin oikeassa valossa. Tämä lisäsi romanikodin kannustusta lastensa koulutyöhön.

Hanketyöntekijän panoksen myötä romanikodin ja koulun välisestä yhteistyöstä on tullut rakentavaa ja aktiivista: aiemmin vanhempia ei esimerkiksi

tavoitettu vanhempainiltoihin, mutta nykykäytännöllä yhteistyö toteutuu. Romanitaustaisen hanketyöntekijän liittyminen työyhteisöön mursi ennakkoluuloja.

Romanikerhotoiminta – tiiviimpää romanien yhteistoimintaa Karkkilassa

Karkkilan kehittämissuunnitelmassa yhdeksi toiminnan painopistealueeksi nostettiin romanioppilaiden itsetunnon ja identiteetin tukeminen. Suunnitelmaan kirjattiin perustettavaksi ns. romanikerho, jota pidetään noin kerran viikossa. Kerhossa on käynyt lapsia esikoulusta viidenteen luokkaan. Lisäksi muutama nuorempi sisarus on osallistunut kerhoon silloin tällöin. Koulun puolelta kerhon vetäjänä toimii luokanopettaja ja romaniyhteisöstä romaniyhdyshenkilö. Kerhon toiminnan kannalta tärkeää on työpareittain toimiminen. Kerhossa on mm. tehty retkiä ja järjestetty perhetapaamisia. Myös perheiden isät ovat ottaneet osaa tapaamisiin. Lisäksi on vietetty perhepäivää kaupungin leirikeskuksessa sekä pikkujouluja, jotka ovat olleet hyvin suosittuja. Toiminta on tiivistänyt romanioppilaiden yhteishenkeä sekä tunnetta siitä, että koulu on myös heitä varten.

Romaniyhdistys identiteetin tueksi ja toiminnan veturiksi Kouvolassa

Monilla paikkakunnilla on kehittämistoiminnan aikana herännyt tarve tehdä yhteistyötä paikallisten romaniyhdistysten kanssa. Esimerkiksi Savonlinnassa aktiivinen kumppani on ollut Savonlinnan seudun romanilähetys ry. Kaikissa kunnissa ei vastaavaa yhteistyökumppania kuitenkaan valmiiksi ole ollut. Kouvolassa syntyi ajatus jo kehittämisen alkuvaiheessa, että romanien uusi yhdistys voisi toimia romanioppilaiden perusopetuksen tuen vakiinnuttamistoimien vahvistajana. Kouvolan romanit ry perustettiin mm. tällaista yhteistyötä ajatellen.

Suvaitsevaisuus, hyvät etniset suhteet ja romanikulttuurin tuntemus

Opettajien täydennyskoulutus

Useissa kehittämiskunnissa on järjestetty opettajien ja muun opetushenkilöstön täydennyskoulutusta romanikulttuurin tuntemuksen vahvistamiseksi. Eri kunnissa tarpeet ovat olleet hyvin erilaisia. Esimerkiksi Helsingissä henkilöstölle on järjestetty pedagogisia kahviloita ja veso-työpajoja, Kouvolassa taas vuosittain toistuvia luento- ja keskustelutilaisuuksia. Salossa keskityttiin keskustelumuodossa vain niihin opettajiin, joilla on romanioppilaita.

Ympäri Suomea järjestettäviin tilaisuuksiin on pääsääntöisesti pyydetty romanitaustaisia luennoitsijoita tai keskustelun virittäjiä mm. Opetushallituksesta ja Aluehallintovirastosta.

Materiaalipaketit

Rovaniemellä on koottu materiaalipaketti, joka sisältää seuraavat tuotteet:

- Romanilasten kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa -opas (Opetushallitus)
- Minne matka, yökettu -satukirja (Pieni Karhu)
- Romales-yhtyeen lastenlaulu-cd Bahaven ta Džamben. Soita ja laula. (Opetushallitus)
- Musiikkinäytelmä Kuljen, kuljen (dvd, tuottajana Oulun kaupungin opetustoimi ja Pohjois-Suomen Romanit ry)
- Suomen romanien kulttuuri ja historia (Ruotsi & Hirvonen Film Production)

Materiaalipaketti on tarkoitettu käytettäväksi oppitunneilla tai opettajien koulutuksessa. Paketti kiertää kouluilla viikon kerrallaan, ja sen vastaanotto on ollut hyvä. Pakettia markkinoidaan sähköpostitse koko kaupungin koulutoimen henkilöstölle. Uusien opettajien aloittaessa ja mahdollisten uusien romanioppilaiden tullessa kouluun materiaalipaketista tiedotetaan uudelleen.

Oppaat ja esitteet

Kauhajoen kaupunki laati oppaan kasvatuskumppanuuteen romanikodin kanssa (ks. Romanikodin ja koulun yhteistyön kehittäminen).

Erilaiset esitteet voidaan jakaa kohderyhmän perusteella:

- Romanilasten kanssa työskenteleville tiedotetaan kulttuurillisista perusasioista. ”Ymmärtääkseen romanilapsen maailmaa on koulun henkilöstön hyvä perehtyä lapsen omaan kulttuuriin, elämäntapoihin ja historiaan.” (Melkein kymmenen käskyä, Turun kasvatus- ja opetustoimi)
- Romanikodeille tiedotetaan kehittämistoiminnasta ja yleensä koulunkäyntiin liittyvistä asioista (Romanilasten perusopetuksen tukeminen, Helsingin kaupungin opetusvirasto)
- Romanioppilaiden kuvittamat yleistiedotteet kaikille kodeille ovat sympaattinen tapa saada näkyvyyttä koko kehittämistoiminnalle (Koulut ja opetus Imatralla sekä Lasten päivähoito ja esiopetus Imatralla)

Kulttuuri-infot

Kehittämistoiminnan myötä esimerkiksi Seinäjoen kaupungissa on järjestetty kulttuuri-infoja, joiden tarkoituksena on jakaa erilaisissa ympäristöissä tietoutta romanikulttuurista. Ennen kaikkea on haluttu hälventää ennakkoluuloja pääväestön ja romanien välillä. Teemana infoissa onkin ollut ”enemmän samanlaisia

kuin erilaisia". Kulttuuri-infoja on järjestetty mm. päiväkodeissa ja kouluissa sekä yhteistyössä muiden paikallisten hankkeiden kanssa.

Vantaan kaupungin tuottama kulttuuri-info on dvd:n muodossa. Dvd kertoo romanilasten elämästä ja sen tueksi on rakennettu oppituntipaketti.

Kansainvälinen romanipäivä 8.4.

Romanikulttuuria on tehty tunnetuksi järjestämällä juhlatilaisuus kansainvälisenä romanipäivänä, jota vietetään 8. huhtikuuta. Romanipäivän viettäminen on yleistynyt viime vuosina ja sen järjestämisestä ovat vastanneet perinteisesti romanijärjestöt. Kehittämiskunnista aktiivisia tilaisuuden järjestäjiä ovat ollet ainakin Tampere ja Seinäjoki.

Isämme sodissa -näyttely

Isämme sodissa -näyttely esittelee valokuvia Suomen maanpuolustukseen vuosina 1939–1945 osallistuneista romanimiehistä sekä romanikulttuurista. Näyttelyn tarkoituksena on kertoa siitä, että romanit ovat taistelleet Suomen puolesta pääväestön rinnalla. Näyttely kuvaa myös kotiin jääneiden naisten elämää sodan aikana. Valokuvat esittävät sotaveteraaneja sekä romanien vaatetusta, juhlia, romaniperheitä sekä kuuluisia ja kunnioitettuja romanihenkilöitä. Kuvat on koottu omaisilta, paikallisilta sotaveteraaniliitoilta ja arkistoista. Näyttely on kiertänyt eri puolilla Suomea, kehittämiskunnista ainakin Kokkolassa ja Kurikassa.

Romanimusiikki

Romanikulttuurin tuntemiseen liittyy oleellisesti musiikki. Kunnissa on järjestetty erilaisia konsertteja, joita on mainostettu paikkakunnalla laajemmin (esimerkiksi Kokkolassa). Joskus konsertti on tarkoitettu vain oppilaille ja koulun henkilöstölle (esimerkiksi Kurikassa).

Romanimusiikkia on pyritty tekemään tunnetuksi hankkimalla sitä koulujen käyttöön (esimerkiksi Tuusniemellä) sekä soittamalla sitä esimerkiksi päivänavauksissa (Oulunsalo).

Musiikin saralla erityisen hieno ponnistus on musiikkinäytelmä Kuljen, kuljen – Gelem, gelem, jonka Oulun kaupunki tuotti. Sitä on dvd-muodossa saatavissa Opetushallituksesta (ks. Henry Lindgrenin artikkeli Työmuotoja ja tapahtumia Oulussa).

Romanikielen oppimisen edistäminen

Romanikielen opetuksen järjestäminen

Koulutuksen järjestäjä voi hakea vuosittain Opetushallitukselta erillistä valtionavustusta romanikielen opetuksen järjestämiseen (ks. Leena Nissilän artikkeli Romanioppilaat perusopetuksessa). Kehittämistoiminnassa mukana olleet kunnat ovat voineet valita yhdeksi painopistealueeksi romanikielen oppimisen edistämisen. Monet kunnat ovat kokeneet tarpeelliseksi kartoittaa romanikielen opetuksen tarvetta kouluissa sekä perheiden yleistä kiinnostusta lapsille tarjottavaan romanikielen opiskeluun sekä aloittaa romanikielen opetuksen.

Leiritoiminta – romanikielen opetuksen tuki Jyväskylässä

Jyväskylässä leiritoiminta sai alkunsa havainnosta, että romanikielen taitajien joukko on viime aikoina ratkaisevasti pienentynyt. Havainnon myötä syntyi päätös tehostaa niin romanilasten kuin -aikuistenkin tietoisuutta romanikielen taidon ylläpitämisen ja kielitaidon lisäämisen tärkeydestä.

Viikoittaisten koulun romanikielen tuntien lisäksi Jyväskylässä alettiin järjestää kielileirejä. Leirit on tarkoitettu perusopetusikäisille oppilaille ja heidän perheilleen, ja ne on järjestetty viikonloppuisin leirikeskuksissa. Leireillä oppilailla on mahdollisuus käyttää ja oppia romanikieltä monipuolisissa arkitilanteissa. Leirien kielitunneista vastaa romanikielen opettaja.

Romanikielen opettajien täydennyskoulutus

Joidenkin kuntien romanikielen opettajat osallistuivat romanikielen opettajien täydennyskoulutukseen. Romano – menetelmiä romanikielen opettajille koulutusohjelma vuosina 2009–2011 oli Opetushallituksen rahoittamaa opetushenkilöstön täydennyskoulutusta. Romano-koulutukseen osallistui henkilöitä useista kehittämiskunnista, mm. Helsingistä, Jyväskylästä, Kokkolasta, Kurikasta, Oulusta, Savonlinnasta, Tampereelta ja Turusta.

Kehittämistoiminnan yhteys romanikielen kielipesätoimintaan

Joidenkin kehittämiskuntien romanikielen edistämisen toimet romanioppilaiden perusopetuksen tuen alueella ovat linkittyneet laajemmin romanikielen elvytykseen (ks. Leena Nissilän artikkeli Romanikielen kielipesätoiminta). Koska romanikielen opetuksen oppilasmäärä on noussut kehittämistoiminnan aikana valtakunnallisesti, on luontevaa, että monissa kehittämiskunnissa on herännyt innostus myös perustaa romanikielen kielipesiä kaiken ikäisille romaneille. Toiminnat ovat näin ollen tukeneet toisiaan.

Kasvatuskumppanuus Kauhajoella

Kirsi Grönstrand
Valmistavan opetuksen ja monikulttuurisen työn koordinaattori, Kauhajoen kaupunki

Jo vuosikymmeniä sitten Kauhajoella todettiin, että perusopetuksen päättötodistuksen saavuttaminen on haasteellista, jopa mahdotonta joillekin romanioppilaille. Tähän ei kuitenkaan löydetty sopivia puuttumiskeinoja. Romanikulttuuri koettiin kouluissa vieraaksi ja pelottavaksi. Yhteydenotto perheisiin tuntui ylipääsemättömän vaikealta. Tukikeinoja etsittäessä kokeiltiin vääränlaisia menetelmiä, esimerkiksi yläkoulun romanioppilaille palkattiin oma opettaja ja heidät erotettiin muista koulun oppilaista. Tämä menetelmä epäonnistui täysin. Useat romanioppilaat olivat myös kotiopetuksessa, mikä käytännössä tarkoitti sitä, että koulunkäynti päättyi.

Vuonna 2002 Kauhajoelle perustettiin poikkihallinnollinen romaniasiain työryhmä kaupunginhallituksen päätöksellä. Aloite tähän tuli paikallisilta romaneilta. Työryhmän kautta luotiin kontakti paikallisten romanien ja päättäjien välille. Työryhmässä keskusteltiin avoimesti paikallisista asioista koskien romaniväestöä ja heidän yhteiskunnallisen integroitumisen haasteitaan. Samanaikaisesti yläkoulussa oltiin edelleen siinä tilanteessa, että romanioppilaat lopettivat koulunkäynnin ennen päättötodistuksen saamista. Lisäksi heidän koulumenestyksensä kertoi alisuoriutumisesta, heikoista oppimistaidoista sekä heikosta motivaatiosta. Yhteistyötä romanikodin ja koulun välille ei liioin syntynyt.

Romaniasiantyöryhmässä tulivat tutuiksi paikalliset virkamiehet mukaan lukien kaupunginjohtaja. Toimin tuohon aikaan itse erityisopetuksen koulunkäyntiavustaja. Työni kautta pääsin tutustumaan kouluun toimintaympäristönä, ja tämän myötä pääsin sisäistämään oppilaan erilaiset tukemisen mahdollisuudet ja tarpeet koulussa. Lisäksi minulla oli mahdollisuus tutkailla asioita romaniäitinä. Ymmärsin, miten tärkeä roolimalli romanilapselle on. Kesällä 2006 otin yhteyttä sivistysjohtajaan. Keskustelimme romanioppilaiden tukemisesta ja päädyimme siihen, että Kauhajoella voitaisiin kokeilla ”romanikuraattoritoimintaa”.

Syksyllä 2006 Kauhajoen perusopetukseen palkattiin romanitaustainen romanikuraattori, jonka tehtävänä oli luoda yhteys romanikodin ja koulun välille. Lisäksi hän toimi kouluilla romanioppilaiden – sekä muidenkin oppilaiden – tukihenkilönä ja osallistui koulun oppilashuoltotyöhön. Toiminta koettiin hyväksi ja erittäin tarpeelliseksi. Yllätyksellistä oli ehkä se, miten hyvin työntekijä otettiin työyhteisöön mukaan. Koululla oli siis kaivattu tämäntyyppistä tukea.

Toiminnan myötä saatiin yhteys romanioppilaisiin sekä heidän vanhempiinsa. Opettajat saivat tukea työhönsä ja tietoa romanikulttuurista. Työn painopisteenä oli jalkautuminen romanikoteihin ja vanhemmuuden tukeminen. Yhtenä tavoitteena oli vahvistaa vanhempien näkemystä koulunkäynnin tärkeydestä ja luoda uskoa siihen, että romanioppilas voi käydä koulua. Toiminta vakiintui siten, että kaupungin budjettiin saatiin rahaa työntekijän palkkaukseen.

Keväällä 2008 huomasin valtionavustushaun mahdollisuuden romanilasten koulunkäynnin tukemiseen. Sain sivistysjohtajan sekä yhteiskoulun rehtorin innostumaan asiasta, ja haimme hankerahaa. Samaan aikaan opiskeluni Seinäjoen ammattikorkeakoulussa olivat opinnäytetyön vaiheessa ja minulla oli idea tuottaa opas kasvatuskumppanuudesta romanikodin kanssa. Minut siirrettiin hankkeen koordinaattoriksi, minkä myötä pystyin saamaan synergiaetua opiskelusta ja työstä. Hankkeelle perustettiin moniammatillinen ohjausryhmä, joka tarttui innostuneesti romanioppilaiden asioihin. Ohjausryhmä ohjasi oppaan tuottamista ja pohti samalla sitä, miten tehostaa romanioppilaiden koulunkäynnin tukemista.

Oppaan myötä syntyi Kauhajoen kaupungin toimintamalli romanioppilaiden tukemiseen. Mallin yksinkertaisena ideana on romanikulttuurin tunteva ohjaaja koulun toimintaympäristössä. Hänen toimenkuvaansa kuuluu koulunkäynninohjaajan yleiset tehtävät jokaisen tukea tarvitsevan oppilaan kanssa. Tarvittaessa hän siirtyy erityistehtävään ja toimii sillanrakentajana romanikodin ja koulun välillä. Alkuperäisessä toimintamallissa Kauhajoen kokoisessa kaupungissa toimisi kolme romanikulttuurin tuntevaa ohjaajaa. Näin saataisiin jatkumo jo varhaiskasvatuksesta aina toiselle asteelle saakka. Heti aluksi kävi selväksi, että tämä olisi liian laaja tehtävä yhdelle työntekijälle. Tiedostimme, että romanikulttuurin tunteva ohjaaja missä tahansa työyhteisössä toimii huomaamattaan suvaitsevaisuuden puolesta.

Kauhajoen kaupunki sitoutui hankkeen aikana palkkaamaan yhden romanikulttuurin tuntevan ohjaajan, joka toimi pääasiallisesti yläkoululla. Suurena pelkona oli työntekijän kuormittuminen, sillä hänen toimialueeseensa kuuluivat periaatteessa kaikki koulut. Lisäksi työntekijä oli työssään siinä mielessä yksin, että vertaistukea ei ollut saatavilla. Myöhemmin meillä oli mahdollisuus hakea toista työntekijää ja tämän myötä vahvistaa toimintamallia. Ohjausryhmä halusi laittaa tehtävän julkiseen hakuun sen vuoksi, että jokaisella tehtävään haluavalla olisi mahdollisuus hakea ohjaajan paikkaa. Hakuilmoitusta laatiessaan ohjausryhmä kohtasi yllättävän ongelman: miten julkisessa haussa tulisi hakea romanitaustaista työntekijää rikkomatta yhdenvertaisuuslakia? Asiaa pohdittiin ohjausryhmässä pitkään, ja pohdinnan tuloksena päätettiin hakea romanikulttuurin tuntevaa ohjaajaa. Tämä ei edellytä sitä, että työntekijän tulisi olla roma-

nitaustainen, mikä näkyi hakijoiden taustoissa. Hakijana saattoi olla esimerkiksi henkilö, joka oli romanin kanssa naimisissa, tai henkilö, jolla oli muutoin läheinen kosketus romanikulttuuriin. Ohjausryhmän jäsenet haastattelivat hakijat ja tekivät ehdotuksen sivistysjohtajalle, joka teki päätöksen työntekijän palkkaamisesta.

Koulun alkaessa syksyllä 2010 Kauhajoen perusopetuksessa työskenteli kaksi romanikulttuurin tuntevaa ohjaajaa. Toinen jatkoi entistä työtään yläkoululla siten, että hänelle avautui mahdollisuus tukea yläkouluikäisten oppilaiden lisäksi jo toisen asteen opintonsa aloittaneita. Tämän henkilön palkkaus jatkui kaupungin rahoittamana edelleen. Toinen henkilö palkattiin vastaavaan tehtävään alakoulun puolelle. Käytännön syistä hän toimii ainoastaan kaupungin suurimmassa alakoulussa, mutta tarvittaessa tarjoaa palveluitaan esiopetukselle ja muillekin alakouluille. Lisäksi hän on vetänyt romanikielen ja -kulttuurin kerhoa. Kerhon toiminnan tavoitteena ei ole opettaa romanikieltä vaan tutustuttaa romanilapsia omaan kulttuuriin, historiaan sekä kieleen.

Toimintamallin käytännön toteuttamisen myötä on saatu loistavia tuloksia. Romanilasten koulunkäynti sujuu: vaikeisiin tilanteisiin saadaan apua, ja niihin osataan puuttua. Lapset ja nuoret kokevat olonsa turvalliseksi ja kotoisaksi, koska koululla toimii romaniaikuinen, joka kuuntelee ja ymmärtää. Romanioppilaiden asenne koulunkäyntiin on myönteisempi, ja oppimistulokset ovat parantuneet niin, että kaikki saavat peruskoulun päättötodistuksen. Toimintamallin ovat kokeneet hyväksi sekä koulun henkilökunta että romanilapset ja -perheetkin. Ohjausryhmän tavoitteena on, että jatkossakin vähintään kaksi romanikulttuurin tuntevaa ohjaajaa työskentelisi Kauhajoen kouluilla. Kaupungin heikko taloustilanne vaikeuttaa toimintamallin vakiinnuttamista, mutta uskomme, että kyseessä on satsaus tulevaisuuteen. On tärkeää, että romanioppilaat saavat peruskoulun päättötodistuksen, pääsevät jatko-opintoihin ja sitä kautta työelämään. Syrjäytyminen on kallista ja aiheuttaa myös inhimillistä kärsimystä. Varsin yksinkertaisella menetelmällä ja pienellä taloudellisella panostuksella syrjäytymistä voidaan tehokkaasti ehkäistä. Toivottavasti toimintamallin tuomat tulokset auttavat näkemään hyvät puolet, eikä takavuosien synkkään tilanteeseen haluta palata.

Kauhajoella uskomme siihen, että ihmiset voivat muuttaa maailmaa. On tärkeää, että romanioppilaita kohdellaan kuin keitä tahansa oppilaita ja heidän koulunkäyntiinsä puututaan, jos on tarvetta. Lisäksi täytyy ottaa huomioon romanikulttuurin tuomat erityishaasteet. On hyvä muistaa, että romaneilla on lyhyt koulutushistoria ja että menneisyyden kipeät haavat ovat olemassa yhä edelleen. Kauhajoen kaupungin päättäjien ja virkamiesten kanssa on tehty hyvää ja tuloksellista yhteistyötä, ja toivomme sen jatkuvan yhä. Toivon mukaan jonain

päivänä elämme ajassa, jolloin nämä romanikulttuurin tuntevat ohjaajat ovat tehneet Kauhajoella itsensä tarpeettomiksi ja romaniaikuiset toimivat luonnostaan yhteiskunnan eri tehtävissä.

Lähteet

Kauhajoen kaupungin toimintamalli kasvatuskumppanuuteen romanikodin kanssa sisältyy Sosiaali- ja terveysministeriön ensimmäiseen valtakunnalliseen romanipoliittiseen ohjelmaan (2009).

Romanioppilaiden identiteetin tuki Vantaalla

Crister Nyberg
Oppimisen tuen aluekoordinaattori, Vantaan kaupunki

Vantaan romanioppilaiden tukemiseksi on löydetty toimivia käytäntöjä, joiden toteutumismahdollisuudet ovat olemassa myös jatkossa. Romanioppilaiden perusopetuksen tuen kehittämistoiminnassa on kokeiltu useita sekä huoltajia että oppilaita osallistavia työmuotoja. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi perheleirit, alueelliset keskusteluillat ja Digitarina-työpajat.

Digitarina on media-alan ammattilaisen kanssa tehty projekti, jonka tuloksena on tuotettu DVD. Siinä oppilaat kertovat elämästään ja identiteetistään. Digitarina on osoittautunut hedelmälliseksi sekä romanikulttuuritiedon levittämisen että oppilaiden voimaannuttamisen kannalta. Tarinoiden ympärille on koottu oppituntipaketti, joka on lähetetty vantaalaisille kouluille. Oppitunnin yhteyteen on mahdollista kutsua romanitaustainen henkilö kertomaan romanikulttuurista. Aika näyttää, kuinka hyvin materiaalia hyödynnetään, mutta vastaanotto on ollut hyvin myönteinen. Digitarina -DVD:tä hyödynnetään myös muissa tilaisuuksissa ja sen käytön toivotaan leviävän muuallekin Suomeen.

Merkittävin myönteinen vaikutus romanioppilaiden koulunkäyntiin on ollut romanikielen opettajalla ja romanitaustaisella tukihenkilöllä. He ovat toimineet yhteyshenkilöinä kotien ja opettajien välillä sekä osallistuneet oppilaiden asioihin liittyviin moniammatillisiin verkostokokouksiin. Romanitaustaisen henkilön toimiminen aluksi linkkinä kodin ja koulun välillä on madaltanut opettajien kynnystä olla yhteydessä koteihin. Verkostojen kasvaessa romanitukihenkilön työnkuva on laajentunut. Yhteydenotot opettajilta ovat jatkuvasti lisääntyneet ja rehtorit kutsuvat tukihenkilöä mukaan verkostokokouksiin. Tukihenkilölle on annettu vastuuta lasten koulunkäynnin tukemisessa, mikä on mahdollistanut ennakoivan ja varhaisen tuen. Yhteistyön aloittamista jo koulun alussa pidetään tärkeänä, jotta tuen tarve voidaan ennakoida. Oman tehtävän avoin selvittäminen ja luonteva omana itsenä esiintyminen ovat olleet kokemusten mukaan luottamuksellista yhteistyötä edistäviä asioita.

Romanitaustan merkitys oppilaan ja perheiden tukemisessa perustuu tukiopettajan ja romanikielen opettajan mukaan henkilökohtaiseen kontaktiin, jolloin oman esimerkin voima tulee esiin. Omasta elämästä kertominen edistää luottamuksen syntymistä ja oma tekemisen tapa toimii kannustavana esimerkkinä sekä oppilaille että perheille. Henkilökohtaisen kontaktin synnyttyä on ollut mahdollista paneutua opiskeltavaan asiaan intensiivisesti, kunnes oivalluksia syntyy. Tukihenkilön mukaan on tärkeä korostaa tunnetta onnistumisesta.

Koulunkäynnin tukemisessa on usein hyödyllistä edetä pienin askelin. Huoltajien on helpompi tukea lapsen koulunkäyntiä etenemällä askel kerrallaan, kuten keskittymällä aluksi ajoissa kouluun menemiseen ja sitten esimerkiksi läksyihin yms. Opintojen loppuvaiheessa on joskus hyvin intensiivisen tuen tarve, jolloin esimerkiksi tukihenkilön antaman tukiopetuksen ja motivoinnin vaikutus on ollut merkittävä. Kokonaisuutena tukihenkilön rooli on ollut hyvin monipuolinen ja työssä korostuu oppilashuollollinen näkökulma.

Yleisesti romanitaustaisilla työntekijöillä on ollut kouluissa tärkeä konsultoiva rooli. Romanikielen opettaja ja romanitaustainen tukihenkilö ovat luoneet laajat kontaktit, jotka edistävät varhaisen tuen saamista. Lisäksi oppimisen tuen ja kieli- ja kulttuuriryhmien aluekoordinaattorit ovat ohjanneet tukitoimien järjestämistä. Romaneille kohdistetuista tukipalveluista on tiedotettu myös koulujen oppilashuoltoryhmille tarkoitetussa tiedotustilaisuudessa. Koulujen henkilökunnan tiedon lisääminen romanilapsille tarjolla olevista tukitoimista edellyttää edelleen asian aktiivista koordinointia ja tavoitteena pitää olla varhainen ja ennaltaehkäisevä tuki. Romanitaustaisen tukihenkilön rooli romanioppilaiden koulunkäynnin tukemisessa on ollut merkittävä ja mahdollisuutta vastaavan toiminnan saamista pysyväksi suunnitellaan.

Romanioppilaat tarvitsevat esimerkkejä onnistuneista opinpoluista ja hyvät esimerkit kannustavat jatkamaan opintoja peruskoulun jälkeen. Yläkoulujen romanioppilaille ja heidän perheilleen järjestetään syksyllä 2011 yhteistyössä toisen asteen oppilaitosten kanssa tiedotustilaisuus jatko-opintoihin liittyvistä asioista. Yhteistyö oppilaitosten kanssa helpottaa oppilaiden tukemista siirtymävaiheessa. Osa perusopetuksen tukemista on tien löytämistä jatko-opintoihin.

Vantaan perusopetus on tehnyt tiivistä yhteistyötä Vantaan paikallisromanityöryhmän kanssa, mikä on edistänyt hallinnonalojen välistä yhteistyötä. Esimerkiksi yhdessä paikallisromanityöryhmän kanssa järjestettävä erityisesti peruskoulujen oppilaille suunnattu romanikulttuurinäyttely vantaalaisessa kirjastossa on antanut ideoita siitä, kuinka yleistä romanikulttuurin tuntemusta sekä romanioppilaiden asemaa voidaan edistää samanaikaisesti pienillä kustannuksilla.

Työmuotoja ja tapahtumia Oulussa

Henry Lindgren
Romanikulttuuriohjaaja, Oulu

Oulun alueella toimivassa Romanioppilaiden perusopetuksen kehittämishankkeessa on muun muassa järjestetty kolmen vuoden aikana erilaisia kulttuuritapahtumia, täydennyskoulutuksia ja romanilapsia tukevia kerhoja sekä tuotettu romanikulttuurimateriaalia.

Täydennyskoulutus opetustoimen henkilöstölle

Romanioppilaiden perusopetuksen kehittämishankkeen aikana on järjestetty 1–2 kertaa vuodessa täydennyskoulutusta romanioppilaan kohtaamiseen Oulun kasvatus- ja opetusalan henkilöstölle, johon sisältyvät opettajat, koulunkäyntiavustajat sekä oppilashuoltoryhmät. Täydennyskoulutuksen tarkoituksena on ollut tarjota osallistujille ajankohtaista tietoa ja toimivia työvälineitä kohdata romanioppilaita. Koulutuspäivät ovat kestäneet kerrallaan yhden päivän, ja ohjelmat ovat olleet tiiviitä. Täydennyskoulutuspäiviin osallistuneilta on saatu myönteistä palautetta: he ovat kokeneet saaneensa apua ja tietoa, kuinka kohdata ja huomioida romanioppilaat.

Romaniperheleiri

Syksyllä 14.–15.10.2010 Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -hankkeessa järjestettiin romaniperheille sekä Oulun opetustoimen kasvatus- ja opetusalan henkilöstölle suunnattu leiri, josta ensimmäinen päivä kohdennettiin romanioppilaan kohtaamisen. Leirin tarkoituksena oli, että opettajat ja lasten vanhemmat kohtaavat ja pääsevät tutustumaan toisiinsa – koulujen yleiset vanhempainillat eivät useinkaan saavuta romanivanhempia – ja myös pohtimaan yhdessä, kuinka tukea lasta kokonaisvaltaisesti sekä koulussa että kotona. Tällaisessa tilanteessa opettajilla oli myös erinomainen mahdollisuus tutustua lähemmin romanikulttuuriin.

Ensimmäisenä päivänä lasten vanhemmat ja opettajat osallistuivat yhdessä luennoille. Kuuntelijoilla oli mahdollisuus osallistua paneelikeskusteluihin, joissa pohdittiin mm., millaisia tuen tarpeita romanitaustaisella oppilaalla on ja millaisia tukimuotoja hän tarvitsee. Luentojen ja ruokailujen ohella ohjelmassa oli leikkejä, kuten viesti, jossa ilmapiiriä saatiin kevennettyä ja opettajat ja romanivanhemmat lähentyivät toisiaan.

> ”Olemme saaneet paljon positiivista palautetta leiristä. Osallistujat ovat tykänneet keskusteluista ja mahdollisuudesta kysyä asioista suoraan romanitaustaiselta henkilöltä. Osalle opettajista asiat olivat tuttuja entuudestaan, koska

pitkä kokemus romanioppilaista on opettanut jo käytännössä paljon. Erityisesti Malla Laitin puheenvuoroa ja vuorovaikutustilanteita pidettiin erityisen mielenkiintoisina ja antoisina. Myös romanivanhemmat antoivat positiivista palautetta luennoista. Olisi tärkeää, että vanhemmat ja opettajat kohtaisivat enemmän toisiaan. Romanivanhemmat eivät osallistu kovinkaan aktiivisesti koulujen vanhempainiltoihin, eikä kohtaamistilanteita näin ollen synny kovinkaan useasti. Esimerkiksi edellä mainitussa leiritilanteessa tutustuminen sujui luontevasti. Mielestäni oli myös todella hyvä, että opettajat ja vanhemmat pohtivat yhdessä erilaisia tukimuotoja romanilasten koulunkäyntiin."

Katja Huusko-Ahlgren

Luentojen ajaksi lapsille oli järjestetty omaa ohjelmaa. Lapset pääsivät kohtaamaan toisiaan ja tekivät yhdessä seinätyön, johon listattiin mm. hyvän opettajan ominaisuuksia ja "Millainen olen 10 vuoden päästä?"-ajatuksia. He saivat myös askarrella ja maalata mm. helmikoristeisia lasikynttelikköjä sekä pahvieläimiä ja autoja. Lapset ovat kertoneet pitäneensä leiristä, ja heidän mielestään leiri oli kiva, koska heille oli omaa ohjelmaa. Illalla oli vapaata ohjelmaa lapsille ja aikuisille yhdessä, kuten karaokea ja erilaisia kilpailuja, kuten Talent.

"Leiri oli minulle kokonaisuudessaan aivan uusi kokemus. Työ pienten lasten kanssa oli mielestäni sitä samaa työtä, mitä se on kaikkialla, missä lasten kanssa olen touhuillut: kouluissa, päiväkodissa, nuokkarissa. Vanhempien lasten kanssa huomasi eron. Osalla oli hyvinkin pessimistinen suhtautuminen tulevaisuuteen ja opiskeluun. Ymmärrän nuorten huolen ja asenteen. Kun nuoria innosti keskusteluun, ensin avautumista tapahtuikin, mutta hyvin pian huomasin, että nuoret tietävät hyvin tarkkaan, mikä on oma tilanne esim. tulevaisuuden työllistymisen tai opiskelun suhteen. Tuli tunne, että nuoret olivat ehkä liiankin realistisia, eivätkä haaveet esim. ammatin suhteen lennelleet kovin korkealla. Realistinen oman elämän suunnittelu ja pohtiminen on kyllä kypsää ajattelua, ja joukossa oli toki nuoria, joilla oli hyvinkin selvät suunnitelmat esim. koulun ja ammatin suhteen."

Tiina Laine

Kulttuuripäivät koululaisryhmille

Kulttuuripäivän tarkoitus on ollut kertoa koululaisryhmille romanikulttuurista sekä edistää suvaitsevaisuutta ja mahdollistaa romanikulttuuriin tutustuminen pajaidean kautta. Kulttuuripäivä on järjestetty tähän mennessä kaksi kertaa Oulussa Kaakkurin ja Terva-Toppilan kouluissa. Kulttuuripäivän aikana koululaisryhmät ovat päässeet vierailemaan erilaisiin pajoihin, kuten aikapajaan,

jossa käydään Powerpoint-esityksen, kuvien ja musiikin avulla läpi romanien historiaa. Musiikkipajassa on ollut esillä romanimusiikin eri tyylejä, musiikin historiaa ja informaatioita. Käsityöpajassa on esitelty romanipukeutumista ja kerrottu siitä. Oppilaat ovat päässeet myös askartelemaan ja halutessaan kokeilemaan romanivaatteita. Neljännessä pajassa, odotuspajassa, oppilaat ovat voineet tutustua esitteisiin, kuviin ja muuhun materiaaliin sekä saaneet pientä purtavaa odottaessaan vuoroaan seuraavaan pajaan.

> ”Olin keväällä 2009 Terva-Toppilan koululla yhtenä vetäjänä kulttuuripäivän musiikkipajassa. Esittelimme romanimusiikin eri tyylejä ja lauloimme sen päivän aikana kuudelle eri ryhmälle, joissa oli eri-ikäisiä lapsia ikähaitarissa 7–15. Oli selvää, ettemme voineet käyttää samaa konseptia pienien ja isojen ryhmille; täytyi suunnitella erilaiset pajat aina ikäryhmän muuttuessa. Pienemmille kerroimme musiikkityyleistä yksinkertaisemmin ja leikitimme ja laulatimme heitä romanikielisillä lastenlauluilla. Ikäryhmien kasvaessa annoimme enemmän informaatiota eri tyylilajien synnystä, historiasta jne. Isommat saivat myös olla enemmän kuuntelijan osassa laulu- ja soitinesityksissä. Jokaisen ”luennon” lopuksi lapset saivat myös kysellä meiltä musiikista ja asioista. Ja kysymyksiä olikin laidasta laitaan, kuten tykkäätkö hevistä tai miksi romaneita on niin paljon Tangomarkkinoilla jne. Kaikki sujui todella hyvin, ja varsinkin pienemmät innostuivat leikkilauluista valtavasti. Mukava huomata, että musiikki on kaikille yhteinen kieli, jossa raja-aidat kaatuvat aika nopeasti.”
>
> Maruska Lindeman

Läksykerhot

Läksykerhojen tarkoitus on tukea ja innostaa romanioppilaita koulunkäynnissä. Oulussa läksykerhoja on seitsemässä eri pisteessä: Kaakkurin koulussa, Terva-Toppilan koulussa, Hintan koulussa, Metsokankaan koulussa, Merikosken koulussa (Pohjois-Suomen Romanit ry:n toimitiloissa), Heinätorin koulussa ja Herukan koulussa. Useammassa läksykerhossa vetäjänä on kyseisen koulun oma koulunkäyntiavustaja. Pohjois-Suomen Romanit ry:n toimitiloissa vetäjänä toimii yhdistyksen työntekijä. Läksykerhoissa tehdään kotitehtäviä sekä erilaisia asioita, kuten askarteluja yms. Romanioppilailla saattaa olla usein avuntarve läksyjen kanssa, ja vanhemmat eivät aina osaa auttaa. Läksykerhossa lapset voivat tehdä läksyt ajallaan, eivätkä he näin ollen jää koulunkäynnissä jälkeen. He saavat myös enemmän onnistumisen ja osaamisen kokemuksia. Lapset osallistuvat aktiivisesti kerhoihin, koska niissä he näkevät toisiaan ja niissä ohjaajalla on aikaa opastaa ja auttaa heitä henkilökohtaisesti. Lapset ovatkin antaneet läksykerhoista myönteistä palautetta: heistä on kiva mennä kerhoon, koska siellä näkee kavereita ja aina on jotain askartelua ja kivaa teke-

mistä. Läksykerhojen merkitys on epäilemättä positiivinen, koska näin voidaan myötävaikuttaa romanilasten koulumenestykseen ja motivaation ylläpitämiseen.

> ”Olen pitänyt läksykerhoa alusta saakka, kun se mahdollistui, n. 3 vuotta sitten. Omassa kerhossani olen pitänyt tärkeänä, että minun ja lasten välillä vallitsee luottamus. Jos esim. jonkin asian kertominen opettajalle on pelottanut, on voinut kertoa ensin minulle, ja sitten on edetty yhdessä asian suhteen. Varsinkin lasten muutettua meidän kouluun koin alussa olevani heille tukihenkilö, vaikka sitä ei ääneen sanottukaan. Yksi kerhon tärkeimmistä asioista on ollut tuki läksyissä ja kokeisiin harjoittelussa. Kun lapsi saa läksyt tehtyä ja tietää niiden olevan oikein, seuraavaa koulupäivää voi oikein odottaa! Tai ainakin se tuntuu paljon helpommalta. Itse kerho on toiminut välillä motivaattorina kouluun saapumiselle. Mitä enemmän koulussa on lapsille turvallisia ja luotettavia aikuisia, sitä mukavampi lapsesta on tulla kouluun. Se että voin olla yksi aikuinen lapsille ja tukea heitä koulutiellä ja kasvussa kohti nuoruutta ja aikuisuutta, on ehkä kerhon tärkein ja paras asia.”
>
> Tiina Laine

Romanikielen opettajien täydennyskoulutus

Oulusta kolme opettajaa osallistui Opetushallituksen ja Educoden yhteistyössä järjestämään romanikielen opettajille suunnattuun täydennyskoulutukseen. Opetusjakso on kestänyt kerrallaan kaksi päivää noin kahden kuukauden välein. Koulutuksen päätös ajoittui keväälle 2011. Opiskelijat osallistuivat myös romanikielen opettajien kesäkouluun 2.–5.8.2010 Ylöjärvellä. Opiskelijat ovat olleet tyytyväisiä ja kiitollisia, että he ovat saaneet mahdollisuuden osallistua koulutukseen.

> ”Olen opettanut n. 5 vuoden ajan romanikieltä erilaisissa kielikerhoissa ja kouluissa Oulun alueella. Koin tarvitsevani lisää romanikielen osaamista ja kouluttautumista, ja ilman hanketta en olisi voinut käydä säännöllisesti täydennyskoulutuksessa. Koulutuksesta on ollut minulle todella paljon apua ja tukea. Romanikielen opiskelun lisäksi olemme käyneet läpi opettamismenetelmiä jne. Olen saanut paljon työkaluja ja oppinut romanikieltä, niin että omat taitoni ja valmiuteni ovat kehittyneet.”
>
> Henry Lindgren

Kuljen, kuljen – Gelem, gelem -DVD

Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -hanke on ollut mukana saattamassa musiikkinäytelmää dvd-muotoon. ”Kuljen, kuljen”-musiikkinäytelmän

on käsikirjoittanut ja ohjannut oululainen romanikulttuuriohjaaja Henry Lindgren, ja siinä on ollut näyttelemässä joukko oululaisia romaneita. Näytelmä kertoo entisajan kiertävästä romanijoukosta ja sen iloista ja suruista. Musiikkinäytelmä on siinä mielessä ainutkertainen, ettei sellaista ole ennen Suomessa tehty. Näytelmän ensi-ilta oli keväällä 2009, ja se saatettiin dvd-muotoon keväällä ja kesällä 2010. Dvd tarkoitettiin mm. ilmaisjakeluun romanikulttuurin edistämiseksi ja opetusvälineeksi kouluille.

> ”Opetushallituksen rahoittama Romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -hanke on osoittanut tarpeellisuutensa alusta alkaen. Oulun kaupungin opetustoimen puolesta hankkeen vastuuhenkilönä toimiessani olen kokenut olevani mukana ainutlaatuisessa toiminnassa. Pohjois-Suomen Romanit ry:n merkitys hankkeen erinomaiselle onnistumiselle on ollut oleellista alusta alkaen. Romaniyhteisön aktiivinen mukanaolo, työpanos ja yhteistyö ovat aikaansaaneet konkreettisia tuloksia, joiden vaikutukset ovat lisänneet mm. romanikulttuurin tuntemusta oululaisilla perusopetuksen oppilailla ja opetushenkilöstöllä. Oulun kaupungin opetustoimessa on tavoitteena jatkaa romanikielen opetusta hankkeen aikana laaditun romanikielen opetussuunnitelman mukaisesti. Romanitaustaisille oppilaille suunnatut läksykerhot ovat tarjonneet useille romanitaustaisille oppilaille mahdollisuuden oppituntien ulkopuoliseen tukeen ja ohjaukseen. Läksykerhot jatkuvat opetustoimen omalla rahoituksella. Lämmin kiitos hankkeen ohjausryhmälle sekä kaikille työryhmille tavoitteiden saavuttamisesta ja hyvästä työstä.”
>
> Raimo Salo

Parhaat käytännöt Savonlinnan kouluilla – tukihenkilön kertomaa

Ossi Blomerus
Pj, Savonlinnan seudun romanilähetys ry

Olen toiminut tukihenkilönä Savonlinnassa noin puolitoista vuotta. Kokemukset ovat olleet todella myönteisiä, ja apu on kohdentunut sinne, missä sitä eniten tarvitaan. Positiivista palautetta toiminnasta on tullut sekä vanhemmilta että opettajilta. Yhteistyön kannalta on ollut tärkeää, että romanihankkeen ohjausryhmässä on mukana opettajia, kouluhallinnon edustajia ja romaniedustajia.

Toimin romanioppilaiden tukihenkilönä useassa ryhmässä eri kouluilla. Kun olen oppilaan rinnalla ja tuen häntä koulutehtävissä sekä koulun arjessa, hän keskittyy huomattavasti paremmin ja pystyy itsenäiseen työhön. Olen huomannut, että kokeetkin ovat menneet paremmin ja että oppilaat tukeutuvat tukihenkilöön helpommin kuin opettajaan. Käyn myös kotona, jos on tarvetta tehdä läksyjä oppilaan kanssa. Tulokset ovat hyviä. Se kannustaa myös meitä tukihenkilöitä.

Olen koko luokan käytettävissä. Autan oppilaita kaikessa, missä he vain tarvitsevat apua. Minut on otettu tosi hyvin vastaan, eikä ongelmia ole ollut. Teen opettajan kanssa todella paljon yhteistyötä ja olen mahdollisimman paljon oppilaiden kanssa. Olen myös välitunneilla mukana aina, kun olen koulussa. Välitunneilla ei ole huomattavia ongelmia, kun siellä on romanitaustainen valvoja. Lapset uskovat ja kunnioittavat minua.

Tehtäväni on myös motivoida niitä oppilaita, joilla koulumotivaatio on todella huono. Keskustelen vanhempien ja isovanhempien kanssa siitä, mitä voitaisiin tehdä, että koulunkäyntiin suhtauduttaisiin niin kuin töihin menoon, sillä koulu on lapsen työpaikka. Vanhemmat ja isovanhemmat kokevat, että heidät otetaan tosissaan, kun joku käy keskustelemassa kotona heidän lastensa asioista. Koetamme etsiä yhdessä ratkaisuja, jotka edistävät lapsen ja nuoren koulunkäyntiä. Myös isovanhemmat ovat lasten ja nuorten arjessa mukana, mikä on todella positiivinen asia. Tukihenkilö voi myös aktivoida lasta vapaa-ajalla ja ohjata häntä erilaisten harrastusten pariin.

Savonlinnan seudun romanilähetys ry toimii aktiivisesti. Pidämme luentoja romanikulttuurista eri kouluilla Savonlinnassa. Lapset ja nuoret laativat kysymyksiä etukäteen, ja me vastaamme niihin. Olennainen ja tärkeä tieto saadaan näin paremmin annettua kysyjälle. Samoin teemme yhteistyötä maahanmuut-

tajien kanssa, joille käymme myös luennoimassa ja joita tapaamme erilaisilla teemoilla. Olemme saaneet hyviä kokemuksia, ja ne ovat poikineet uusia yhteydenottoja myös muilta paikkakunnilta.

Yhdistys järjestää kaikille peruskouluikäisille romanilapsille ja -nuorille virkistymispäivän, jossa lasten isät sekä isovanhemmat ovat mukana. Virkistyspäivillä lapset ja isät mm. valokuvaavat, askartelevat ja pelaavat yhdessä. Ohjelman lisäksi keskustellaan lasten ja nuorten koulunkäynnin tukemisesta sekä yhteistyöstä koulun ja kodin välillä. Vanhemmat saavat uudenlaisia eväitä lastensa kannustamiseen ja koulunkäynnin tukemiseen.

Kokemuksia Tampereelta

Tuija Hauta-aho
Kerhokoordinaattori, Tampereen kaupunki, perusopetus

Tampereella romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -kehittämistoimintaan lähdettiin mukaan innostunein ja jännittynein mielin. Romanilasten koulunkäyntiä tukevaa toimintaa ei ole ennen hanketta tässä laajuudessa voitu järjestää. Romanityö on muutenkin elänyt erilaisia nousu- ja laskukausia. Romanikielen opetusta on joskus ollut; kunnallinen romanityöryhmä ei ole kokoontunut kovin aktiivisesti viime aikoina. Romanien oman aktiivisuuden vuoksi on järjestynyt joitain toimia, kuten lasten ja nuorten kerhotoimintaa yhdessä kulttuuritoimen kanssa sekä romanitaustainen koulunkäyntiavustaja yhdelle koululle. Kolmas sektori ja erityisesti yhdistykset sekä seurakunnat ovat tehneet romanityötä kulloistenkin resurssien mukaan.

Koulunkäyntiavustajan toiminta on tullut tarpeeseen. Monet romanilapset ja -vanhemmat tunsivat olevansa koulussa varsin vieraalla maaperällä valtaväestön keskellä. Nyt heidän kulttuuritaustansa on aikuisen toimijan myötä paremmin läsnä, erityisesti avustajan päivittäisellä työkoululla. Koulunkäyntiavustaja toimii positiivisena roolimallina myös muille koulun oppilaille. Hankkeen aikana koulunkäyntiavustajan työnkuvaa on laajennettu hankkeen konsultoivaksi koulunkäyntiavustajaksi. Tarkoitus on tavoittaa sekä oppilaita ja henkilökuntaa että romaniperheitä.

Tietoa ja elämyksiä

Tiedon lisäämiseksi kaupungin kaikille alakoululaisille on tilattu romanikulttuurista kertovia tehtävävihkosia. Oululaisen, jo loppuneen Ovet auki -hankkeen materiaalista painatetut vihkoset ovat hienosti tehtyjä ja varmasti lapsia kiinnostavia. Tehtävävihkosen voi helposti liittää opetuksen osaksi, jos avustajan paikalle tilaaminen kulttuuristaan kertomaan ei onnistu. Hyvä aikomus tavoittaa kaikki koululaiset keskustellen näyttää koulujen kiireisistä aikatauluista ja avustajan työajan rajallisuudesta johtuen jäävän enemmän toiveeksi kuin käytännöksi. Onneksi kuitenkin hyvällä materiaalilla ja opettajien ammattitaidolla voidaan lisätä tietoa lähellä olevasta ja silti niin vieraasta romanikulttuurista.

Koulujen käyttöön on hankittu myös muuta virikemateriaalia, kuten kirjoja, musiikkia ja erilaisia ohjelmatallenteita käytettäväksi osana muuta opetusta. Erityisesti kansainvälisenä romanipäivänä materiaalin toivotaan kannustavan kertomaan romaneista ja romanikulttuurista. Oppilaat paremmin tavoittavaa tiedonvälitystä voi toteuttaa monilla tavoilla, joilla ison joukon tavoittaminen

kerralla onnistuu. Suvaitsevaisuutta ja erilaisuuteen tutustumista voidaan käsitellä eri-ikäisten oppilaiden kanssa myös vaikkapa nukketeatteriesitysten ja konserttien keinoin. Paikallista väriä jaettavaan materiaaliin saadaan myös dvd-tallenteella, johon on koottu pirkanmaalaisten romanilasten mietteitä tulevaisuudesta ja koulunkäynnistä.

Konsultointia ja kannustusta

Konsultoiva avustaja on kutsuttu joillekin kouluille konsultoimaan erilaisissa koulunkäyntiin ja kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön liittyvissä tilanteissa. Tosinaan on täytynyt painottaa, ettei konsultoiva avustaja ole mikään palomies, joka ryntää erilaisia roihahtaneita tilanteita sammuttamaan, vaan hän voi jakaa tietoa ja kertoa ennaltaehkäisevästi mahdollisia väärinkäsityksiä ehkäisevistä toimintatavoista, jotta asianosaiset osaisivat jatkossa toimia itsenäisesti erilaisissa tilanteissa. Jo erilainen kohtaamiskulttuuri vaatii monelta opettajalta totutusta poikkeavaa suhtautumista ja toimintatapaa, jossa konsultoivan avustajan antama tuki ja rohkaisu on ollut tarpeellista.

Koululle voi olla uutta, että yhteydenpidossa oppilaan kotiin puhelin on erilaisia kirjelmiä tehokkaampi väline tavoittaa oppilaan kotiväki. Totuttelua vaatii myös se, että romaniperheen ja koulun välisessä yhteydenpidossa runsas vuorovaikutus on parempi kuin vähäinen. Ei pitäisi pelätä soittavansa turhaan ja pienistä asioista silloin, kun on ”vain” tavallista kerrottavaa. Linjojen auki pitäminen on tärkeää jo ennen mahdollisia hankalia tilanteita ja huolia. Kukapa sitä vasta ikävien asioiden kertojan kanssa haluaisi tutustumaan ryhtyä? Vanhempien puolestaan toivotaan tukevan koulutyötä ja kantavan vastuuta koulunkäynnistä, onhan se ennen kaikkea työtä lasten tulevaisuuden turvaamiseksi. Monenlaisista asioista ja kokemuksista johtuen pelkoja ja varuillaan oloa on molemmilla osapuolilla, joten konsultoivalla avustajalla on riittänyt työtä sekä kodin että koulun rohkaisemisessa yhteistyöhön!

Konsultoiva avustaja on keskittynyt myös käytännön tarpeesta nousseeseen koulutyön tukemiseen kodeissa. Hänet on ollut mahdollista pyytää tilapäiseksi avuksi oppilaan koulutyön tueksi, esimerkiksi oppilaan läksyntekorutiinien vahvistamiseen tai erilaisten rästitehtävien läpikäymiseen. Tuki on määräaikaista, ja siinä tehdään aluksi suunnitelma siitä, mitä on tarkoitus tehdä, ja sitten pyritään saaman tilanne sellaiseksi, että perhe pärjää itsekseen tai saa laajempaa tukea koululta. Tukea on annettu myös vanhemmille, jotka saattavat olla ihan yhtä lailla tuen ja tiedon tarpeessa nykymaailman koulunkäynnin vaatimuksista ja koulun käytänteistä. Vanhemmuuden haasteet ylipäätään ovat olleet yksi iso asia, josta on puhuttu paljon lasten koulutyöhön vaikuttavana asiana.

Kodin ja koulun yhteistyön mahdollistaminen ja helpottaminen on koettu myös tamperelaisille rehtoreille tehdyssä kyselyssä erityisen tärkeäksi. Mahdollisuus saada tietoa ja toimintavinkkejä sekä suora yhteys ihmiseen on tarpeellinen. Romanikulttuurin näkyvyys kouluilla on konsultoivan avustajan myötä selvästi lisääntynyt. Tästä myös romanikodit ovat olleet iloisia ja ilmaisseet tyytyväisyytensä. Konsultoivan avustajan työnkuva on moninainen ja osittain raskaskin, sillä hän joutuu kohtaamaan monenlaista asennetta ja vaikeaa tilannetta sekä luovimaan monenlaisten odotusten keskellä ja olemaan vielä ”ihan tavallinen” työntekijä kouluyhteisössä. Toivottavasti konsultoivan avustajan opit ja oivallukset toimintatapojen eroista ja yhtäläisyyksistä kulkevat opettajien keskuudessa sekä myös kodista toiseen.

Kotien kohtaamista ja kielenopetusta

Romanikotien kanssa on pyritty tekemään yhteistyötä erityisillä romanivanhempainilloilla, joissa teemoina ovat olleet erityisen tuen järjestelyjen muutos, romanikielen opiskelumahdollisuus sekä pienempien koululaisten tukeminen ja vanhemmuuden haasteet. Iltoihin on osallistunut hyvä joukko vanhempia, tosin enemmänkin olisi mahtunut. Keskustelumahdollisuutta ja samalta tasolta jaettua tietoa on arvostettu. Tietoa, kokemuksia ja yhdessä toimimista voidaan rakentaa asiapitoisella lähestymistavalla, mutta myös muilla tavoilla. Vanhemmuuden ja kasvatuksen käsittely esimerkiksi tarinateatterin keinoin oli elämyksellinen ja erilainen tapa lähestyä jaettuja vanhemmuuden ja kasvattajana olemisen kokemuksia. Kasvatuskumppanuusajattelu ja erilaisten kulttuuritaustojen arkipäiväistyminen kouluyhteisön arjessa osaltaan varmasti edistävät opettajien valmiuksia yhteistyöhön. Romaniperheissä tarvitaan vielä tietoa koulun toimintatavoista ja osallistumisesta sekä erityisesti rohkaisua ottaa oma paikkansa muiden vanhempien joukossa.

Romanikielen opetus saatiin vanhempien aktiivisuuden vuoksi aloitettua taas vuosien tauon jälkeen. Tässäkin suora keskustelu perheiden kanssa sekä virallisten ilmoittautumisten jalkautuminen perheiden pariin opettajan ja konsultoivan avustajan mukana tuotti tulosta. Romanien oman yhdistyksen, TamRoma ry:n, kanssa tehty yhteistyö on ollut erittäin tarpeellista, sillä yleinen tiedotus kouluille esimerkiksi kielenopetuksen alkamisesta ei aina riitä tavoittamaan perheitä. Kouluissa romanikielen opetukseen osallistumisen mahdollisuutta pidetään esillä uusien koululaisten ilmoittautuessa. Sekin on yksi kasvokkaisen kohtaamisen paikka. Romanikielen opetuksen toivotaan vielä leviävän ympäri kaupunkia tavoittamaan suurempaakin joukkoa romanioppilaita.

Tulevaisuutta ja tätä päivää

Koulunkäyntiin ja yhteistyöhön liittyvää tehtävää riittää ja sen mukana myös monia haasteita vastattavaksi. Romanityötä tunnutaan tehtävän projektiluontoisesti, monella taholla monen tekijän toimesta. Toimijoiden tuominen yhteen, toiminnan vakiinnuttaminen ja kolmannen sektorin mukaan ottaminen ovat kunnan laajuudessa työläitä ja aikaa vieviä prosesseja suuressa kaupungissa, jossa koulupuolella on monenlaista muutakin haastetta. Yhteistyöllä voi kuitenkin avautua uusia näköaloja yllättäviinkin asioihin. Toimivat verkostot voivat olla kaupunkilaisten ja tässä erityisesti romaniväestön hyvinvoinnin kannalta keskeisiä tekijöitä. Hankkeen moniammatillinen ohjausryhmä on kokoontunut paitsi keskustelemaan hankkeen asioista, niin myös vaihtamaan tietoa, kokemuksia ja osaamista. Tarkoitus on vielä viritellä laajempaa verkostoa ja keskustelua romanilasten ja -nuorten asioista heidän kanssaan työtä tekevien kesken, jotta kaikki osaaminen saataisiin yhteen ja yhteiseksi hyödyksi.

Opetushallituksen romanioppilaiden perusopetuksen tukeminen -kehittämistoiminta on ollut merkittävä tekijä toiminnan saamisessa näinkin laajasti esille perusopetuksen rakenteissa. Hankkeen loppuminen aiheuttaa huolta toiminnan jatkumisesta ilman erillistä panostusta. Kaupungin koon huomioiden monenlaista on ehditty tehdä ja saatu aikaan, mutta edelleen tarvitaan työntekijöitä ja resursseja, toimijoiden aktivointia, pitkäjänteisyyttä ja tahtoa viedä romanioppilaiden mahdollisuuksia eteenpäin. Alun innostusta tarvitaan jatkossakin, mutta jännitystä jatkuvuudesta saisi olla paljon vähemmän.

Suomalaista koulujärjestelmää ja oppimistuloksia ihastellaan kansainvälisissäkin keskusteluissa. Koulutyö ja sen tulokset on tarkoitettu myös romanikulttuurin parissa elävien lasten hyödyksi heidän kulttuuritaustansa huomioon ottavalla tavalla. Romanitaustaiset koulunkäyntiavustajat, romanikielen opettajat ja vanhemmat ovat osaltaan valtaväestönkin valmentajia kulttuurien kohtaamisessa suomalaisessa koulussa. Romaniväestöllä on paljon osaamista esimerkiksi toisen ihmisen kohtaamisesta ja sosiaalisista taidoista, jota voisi jakaa paikallisesti kouluissa ja kouluyhteisöissä nykyistä enemmän. Yhdessä tehden ja toimien koulusta tulee hyvä paikka kaikille oppilaille oppia asioita niin koulua kuin elämääkin varten.

Tieto ja hyväksyminen auttavat jaksamaan

Johanna Kumenius
Hankeasiantuntija, Helsingin kaupunki
Sari Korkalainen
Opetuskonsultti, Helsingin kaupunki

Työnohjauksellista otetta romanien koulunkäyntiä tukeville Helsingissä

Helsingin kaupungin opetusvirasto on ollut mukana Opetushallituksen vuonna 2008 käynnistämässä romanioppilaiden koulunkäynnin tukeminen -hankkeessa sen alusta alkaen. Tavoitteena on ollut parantaa noin sadan Helsingissä koulua käyvän romanioppilaan edellytyksiä suoriutua paremmin koulunkäynnistään.

Osana kehittämistyötä Helsinki on Opetushallituksen avustuksella järjestänyt kaksi koulutuspäivää Etelä-Suomen hankekunnille. Ensimmäinen koulutuspäivä järjestettiin huhtikuussa 2010. Työpajapainotteisen päivän yhteydessä esiin nousi toive työnohjauksellisesta koulutuksesta, joka vastaisi romanihankkeen toimijoiden tarpeisiin ja antaisi eväitä jaksaa työssä, joka vaatii kokonaisvaltaista läsnäoloa ja erilaisten kulttuuristen toimintatapojen ymmärtämistä.

Työnohjauksellinen koulutuspäivä pidettiin Helsingin Paasitornissa 19. tammikuuta 2011. Kouluttajana toimi johdon ja työyhteisön valmentajana pitkään työskennellyt työnohjaaja. Kohderyhmänä olivat kaikki Etelä-Suomen alueen hankekuntien ja -koulujen työntekijät, jotka kokivat tarvitsevansa työssään tukea ja mahdollisuuden jakaa myös raskaita kokemuksia. Työskentelypäivään tuli osallistujia Helsingin lisäksi Karkkilasta, Salosta ja Tampereelta. Yhteensä osallistujia oli 19. Mukana oli useasta kunnasta myös romanitaustaisia työntekijöitä.

Koulutuksen tavoitteena oli erityisesti keskittyä oman ammatillisen minän vahvistamiseen. Yksipäiväinen koulutus ei tarjoa tukea samaan tapaan kuin pitkäkestoiseksi tarkoitettu työnohjaus, mutta ryhmissä päästiin kuitenkin määrittelemään omassa työssä esiin tulleita vuorovaikutuksen kipukohtia ja hakemaan niiden kehittämiseen tarvittavia työkaluja.

Kiintymyksen osoittamisen merkitys

Kouluttajan yhteenvedossa tarkasteltiin pedagogisia kiintymyssuhteita koulussa. Turvallinen suhde syntyy yhteisistä tavoitteista, ammatillisen välittämisen ja luottamuksen osoittamisesta sekä positiivisesta palautteesta, joka tukee oppilasta omassa toimintaympäristössään. Työssä jaksamiseksi peda-

goginen, ammatillinen kiintymyssuhde tulee osata pitää erillään henkilökohtaisen elämän kiintymyssuhteista.

Opettajan on hyvä tuoda rohkeasti esiin sitä, että hän tekee työtään oppilasta ja tämän perhettä varten ja konkretisoida, mitä hyvää lapselle seuraa, jos yhteisiin tavoitteisiin päästään. Koulutukseen osallistuneiden yhteinen kokemus oli se, että romanivanhemmilla on selvä toive tarjota lapselleen paremmat mahdollisuudet kouluttautumiseen ja työelämään kuin mitä he itse kokevat saaneensa.

Omat ennakkoasenteet tarkkailun alla

Luottamuksellisen yhteistyön luomiseksi romaniperheen kanssa tulee myös opettajan usein astua oman mukavuusvyöhykkeensä ulkopuolelle. Omat haasteensa tuo romanioppilaiden vähäinen määrä, minkä vuoksi koulun toimintatavat romanikotien kanssa eivät pääse vakiintumaan. Romanien kanssa työskennellessä on hyvä tunnistaa ennakkoasenteet, joita tuovat niin omat, aiemmat kokemukset kuin sekin, ettei kokemusta tai aiempaa tietoa välttämättä ole. Romaniperheet puolestaan saattavat suhtautua ennakkoluuloisesti koulun työntekijöihin ja muihin virkamiehiin. Taustalla voivat olla omat tai suvun huonot kokemukset, epävarmuus omasta vanhemmuudesta, jaksamattomuus tai pelko epäonnistumisesta.

Yhteisten tavoitteiden luominen ja kasvatuskumppanuuden korostaminen on siksi tärkeää: vanhemmilla, opettajilla ja muilla lapsen kanssa työtä tekevillä on yhteisiä tavoitteita, jotka tulee tehdä näkyviksi ja kertoa vanhemmille riittävän konkreettisella tavalla.

Onnistuneen yhteistyöpalaverin aineksia

Työskentelypäivästä saatiin työhön viemisiksi myös onnistuneen koulun ja kodin yhteistyöpalaverin resepti: palaveriin osallistuvien aikuisten on tärkeää valmistautua etukäteen ja sopia lyhyesti siitä, mihin keskitytään. Lapselle tilanne on turvallisempi, kun hän voi tuntea olevansa mukana selvästi rajatussa, häntä varten järjestetyssä tapaamisessa. Tapaamisessa yksi kolmasosa ajasta käytetään lapsen koulunkäynnin esteiden käsittelyyn ja kaksi kolmasosaa mahdollisuuksien selvittämiseen positiivisella tavalla. Askeleet tavoitteiden saavuttamiseksi tehdään näkyviksi.

Keskustelluista aiheista päästään opettajien ja vanhempien vastuun jakamiseen sopimalla kullekin kuuluvat tehtävät, seuranta sekä seuraava tapaaminen. Aikuiset pitävät tapaamisen jälkeen lyhyen purkuhetken.

Romanivanhempien pitää tuntea olevansa tärkeitä osallistujia lapsensa koulunkäynnin tukemisessa ja tervetulleita yhteistyökumppaneita koululle. Koululta odotetaan vanhempien osallistamiseksi uudistumista ja johdonmukaisuutta omissa toimintatavoissaan. Hyvä yhteistyö rakentuu pienistä onnistumisen askelista. Ensimmäisen yhteisen tapaamisen järjestyminen ja keskusteluyhteyden avaaminen on jo iso loikka kohti lasta tukevaa kasvatuskumppanuutta. Työnohjauksellisen koulutuspäivän osallistujat saivat eväitä työssään jaksamiseen, ja samalla myös verkostot vahvistuivat. Erityisesti onnistumisten jakaminen auttaa jaksamaan ja luo uskoa oman työn merkitykseen vaikeinakin hetkinä. ***JK***

Ammatillisen vuorovaikutuksen periaatteet

Etelä-Suomen kuntien työnohjauksellisessa koulutuspäivässä käytiin läpi ammatillisen vuorovaikutuksen merkitystä kasvatustyössä. Hyvän vuorovaikutuksen piirteiden tunteminen ja omien vuorovaikutustaitojen kehittäminen kuuluu opettajien, koulunkäyntiavustajien ja ohjaajien työhön. Työpaikalla omat tunteet ja niiden siivittämä käyttäytyminen tulee tunnistaa ja omaa vuorovaikutusta tulee oppia säätelemään. Oman temperamentin taakse ei voi mennä piiloon ja vedota siihen, että minä nyt vain olen tällainen. Sen sijaan temperamentin rakentavat puolet toimivat parhaimmillaan voimavarana.

Hyvä vuorovaikutus edellyttää rakentavien asenteiden toteutumista. Kun omat ja yhteisön asenteet on ensi tiedostettu, on mahdollista tietoisesti valita, mitkä asenteet tukevat työtä ja mitkä eivät. Hyvä ammatillinen vuorovaikutus rakentuu välittämiselle ja kunnioitukselle. Välittäminen näkyy muun muassa tietoisena vuorovaikutuksen ja yhteistyön kehittämisenä. Kunnioitus on vuorovaikutuksen ehdoton lähtökohta, ja epäkunnioittavaan käyttäytymiseen tulee työyhteisössä puuttua. Ammattilaisen on osattava hallita vuorovaikutustaan myös silloin, kun oppilaat tai huoltajat eivät osaa.

Ammattilaisen vastuu omista ajatuksistaan, tunteistaan ja teoistaan tulee tiedostaa. Opettajayhteisöissä perinteinen yksin työskentelemisen malli aiheuttaa helposti reviiriajattelua, kilpailua ja kateutta, joita voidaan vähentää rakenteita kehittämällä: yhteistyön mahdollisuuksia tulee tarjota riittävästi ja taitojen kehittymistä tulee tukea.

Kouluyhteisössä työskentelevien tulee olla kaikkien yhteisön jäsenten kanssa sujuvassa vuorovaikutuksessa riippumatta siitä, ajattelemmeko samalla tavalla asioista vai olemmeko työpersoonina erilaisia. Jokaisen tulee kantaa henkilökohtaista vastuuta siitä, että kehittää ammatillisia vuorovaikutustaitojaan. Ne ovat tärkeimpiä työkalujamme. ***SK***

4 Suomen romanikieli

Romanikielen arvostus, identiteetti ja tulevaisuus

Henry Hedman
Romanikielen tutkija, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

> *"Puhun rakasta kieltäni, siksi kuka olen. Opetamme lapsillemme kieltämme, koska haluamme heidän tietävän keitä he ovat."* Christine Johnson, Tohono O'odhamin vanhin, Amerikan intiaani.

Intiaanivanhuksen ajatus ilmaisee oman kielen arvostamista, identiteetin vahvistamista sekä vastuuta kielen tulevaisuudesta ja siirtymisestä seuraavalle sukupolvelle. Näiden ajatusten kera tarkastelen Suomen romanikielen nykyistä tilannetta ja tulevaisuutta.

Arvostan kieltäni

Romanit ovat kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, joka on asunut Suomessa jo lähes 500 vuotta. Romanikieli on säilynyt osalla romaneista tähän päivään asti. Romanikielen käyttö on kuitenkin vähentynyt siinä määrin, että sitä voidaan pitää uhanalaisena kielenä. Romani on ajoittain leimattu jopa kuolevaksi kieleksi. (Pirttisaari 2003, 2004a, 2004b.) Kieli ei säily, jos sitä ei puhuta. Oman kielen arvostus lisää omanarvontuntoa. Tärkeintä kielen säilymiselle on yhteiskunnan antama tuki sekä romanien arvostus romanikieltä kohtaan (Hedman 2009).

Nykyään romanikieltä hyvin taitavia näyttää olevan huomattavasti vähemmän, jos verrataan 1950-luvun tutkimukseen. Tuolloin 69 % aikuisista romaneista osasi romanikieltä mielestään lähes täydellisesti tai hyvin ja toimeen tuli lähes 90 %. (Vehmas 1961.) Kieltä hallitsevia oli maaseudulla hiukan enemmän, mutta kaupunkien ja maaseudun asukkaiden kielitaidossa ei ollut suurta eroa. Tosin maaseudulla oli parikymmentä prosenttia enemmän omasta mielestään täydellisesti romania hallitsevia. Yllättävää on, että suurin osa tutkimukseen osallistuneista romaneista käytti tuolloin jokapäiväisenä keskustelukielenään suomea. (Suonoja & Lindberg 2000; Granqvist 2006; Mustalaisasiain neuvottelukunta 1981.) Suorittamassani romanikielen kenttäselvityksessä kävi ilmi, että hyvin romanikieltä osaavia on vain kolmannes Suomen romaneista. Heidän joukkonsa on vähentynyt 50–60 vuoden aikana lähes 40 %. (Hedman 2009.)

Romanikieli on toiminut ensisijaisesti oman heimon ryhmän sisäisen viestinnän kielenä, salakielen asemassa (Borin & Vuorela 1998; Valtonen 1968).

Marketta Ollikaisen (1995) mielestä salakieliajatus on ylikorostunut: romanit puhuvat keskenään kotona ja toistensa kanssa romania, vaikka paikalla ei olisikaan pääväestöön kuuluvia. Ollikaisen väitettä tukee romanikieltä koskeva kenttätutkimus (Hedman 2009), jossa ilmeni romanien käyttävän sukulaisten ja perheenjäsenten kanssa lähes 40 % romania. Borin ja Vuorela (1998) korostavat, että romanikieli on aikuisena opittu kieli. Heidän mielestään lapset eivät opi romanikieltä kotona vanhemmiltaan äidinkielenomaisesti. Väite ei pidä täysin paikkaansa, sillä 11,4 % romaneista pitää romania toisena äidinkielenään. Lisäksi kenttäselvityksen mukaan yli kolmannes romanilapsista kuulee kotona puhuttavan romania. (Hedman 2009.) Vaikka romani ei ole äidinkielen asemassa siinä merkityksessä, että se olisi ensin opittu kieli, täyttää se Leiwon mielestä kuitenkin äidinkielen kriteerit ryhmäidentiteetin vahvistajana kuin myös muista ryhmistä erottuvien tapojen ja tabujen säilyttämisen välineenä. (Leiwo 1999.) Kieli tukee myös jossain määrin romanien yhteisöllisyyttä; on mahdollista, että vieras kieli on toiminut suojana valtaväestön hegemoniaa vastaan (Hedman 2004; Viljanen-Saira 1979).

Suurin osa Suomen romaneista edelleen arvostaa ja rakastaa kieltään sekä haluaa sen säilyvän. Vain pari prosenttia romaneista ei näe romanikielellä mitään merkitystä. Hämmästyttävää on, että lähes 30 % ei osaa muodostaa mielipidettään kielen arvostuksen suhteen. Kielitaidon osalta hyvin kieltä omasta mielestään osaavia oli vähän alle 30 %. Romania käyttää eri puhetilanteissa keskimäärin vain noin kolmasosa Suomen romaniväestöstä. Ne, jotka kieltä paremmin osaavat, myös käyttävät sitä. Omasta mielestään tyydyttävästi kieltä puhuvia on vähän yli 30 %. Kielen arvostaminen on osa kielellistä identiteettiä. (Hedman 2009.)

Kieli osa minua

Kielellinen identiteetti muodostuu kieliasenteiden, -arvojen ja kielellisen käyttäytymisen yhteisenä seurauksena. Kielen kulttuurinen merkitys identiteetin säilymisessä on tärkeä. Kieli rakentaa myös sosiaalista identiteettiä. Identiteetin tunnusmerkkejä ovat kielen lisäksi perheen ja suvun yhteenkuuluvuus sekä vaatetus. Romanit saattavat kokea romanikulttuurin ja romani-identiteetin eri tilanteissa eri tavoin (STM:n esite 2004).

Romani on osa romanikulttuuria, tunnekieli, johon romanit samaistuvat ja johon heillä on voimakas side. Kieli on tärkeä osa identiteettiä, ja esimerkiksi sanojen merkitykset sisältävät vuosituhansien aikana kehittyneitä ja hioutuneita käsityksiä maailmasta. Kielen kuollessa kuolee kokonainen merkitysten maailma. Esimerkiksi eskimokielet käsitteellistävät lunta paljon rikkaammin kuin lämpimien maiden kielet. Kielten kuollessa menetetään myös tämä, jopa

vuosituhansia kestänyt sopeutuminen ja merkitysten sisäistäminen. (Hedman 2009.)

Myös romanien omat asenteet ovat rajoittaneet romanikielen julkista käyttöä. Romanikielen julkisen käytön on nähty olevan ristiriidassa sen kanssa, että kieltä on pidetty romanien ainoana omaisuutena, eikä sitä ole haluttu antaa ulkopuolisten käsiin (Åkerlund 2002). Kielen julkista käyttöä on pyritty määrätietoisesti lisäämään ja käyttöaloja laajentamaan erityisesti 1900-luvun lopulla.

Lasteni kieli

Perussyy kielen käytön vähyyteen sukupolvien välillä on, etteivät vanhemmat enää siirrä kieltä nuoremmille. On ilmeistä, että vahvaa korrelaatiota ilmenee hyvin romania taitavien ja kotona puhutun romanin välillä. Vastaajien hyvään kielitaitoon on vaikuttanut vanhempien ja/tai isovanhempien romanin käyttö. Niiden kohdalla, jotka eivät osaa romania tai puhuvat sitä heikosti, on ollut vähemmän mahdollisuuksia kuulla romania kotona. Tosin lähes jokaisesta ikäryhmästä löytyy myös hyvin kieltä taitavia yksilöitä, vaikka he eivät ole oppineet kieltä vanhemmiltaan kotona. (Hedman 2009.)

Suomen romanikielen kohdalla olisi tarpeellista kielen elvyttäminen kotona tai koulu- ja kurssiopetuksen kautta. Fishman (1999) painottaa erityisesti kodin ja yhteisön merkitystä kielen säilymisessä, koska koti tarjoaa monesti viimeisen puolustuskeinon enemmistökielen painetta vastaan. Kieli säilyy tavallisesti kodeissa pitempään kuin muissa käyttöaloissa. Kun kieli siirtyy useamman sukupolven kautta eteenpäin, on kielitaito turvattu. Toisaalta, ellei kieli siirry sukupolvelta toiselle, vähemmistökieli on vaarassa jäädä pääkielen varjoon, kuten on käymässä Suomen romanille. (Hedman 2009.)

Kielen elvytyksen kannalta tärkeimpiä keinoja ovat romanikielen opettajien koulutuksen ja opetusmenetelmien tehostaminen, romanikielisen oppimateriaalin kehittäminen ja tuottaminen sekä romanikielen tutkimuksen ja kielenhuollon tehostaminen. Majaniemi ja Lillberg (2000) tarkastelevat kirjoituksessaan romanikielen opetuksen merkitystä. He näkevät romanikielisen opetuksen tarjoavan romanilapsille ja nuorille mahdollisuuden oman kielen oppimiseen päivähoidosta ja esikoulusta peruskouluun asti. Opetus tukee samalla romanioppilaan kielellistä taitoa ja kulttuurista identiteettiä sekä turvaa romanikulttuurin säilymistä. Lisäksi romanikielen opetus auttaa kielen kehittämistä ja vahvistaa sen asemaa kotimaisena kielenä. Romanikielen opetuksen on havaittu yleisemminkin motivoivan romanioppilaiden koulunkäyntiä, koska oman kielen ja kulttuurin esille tuominen koulussa tekee siitä heille enemmän ”oman”. (Majaniemi & Lillberg 2000.)

Majaniemen ja Lillbergin (2000) ajatuksiin romanikielen opetuksen moninaisesta merkityksestä romanioppilaille on syytä yhtyä. Suhteellisen vähäinen määrä hyvin kieltä osaavia romaneja ei kuitenkaan kykene tarjoamaan riittävää kosketusta romanikieleen kielitaidon lisäämiseksi etenkään nuorilla. Kouluopetus on tärkeä kielen elvyttämiseksi, mutta sen kautta ei tällä hetkellä saavuteta kaikkia peruskoulun romanioppilaita, joista noin 80 % jää romanikielen opetuksesta paitsi. Romania opetetaan vain muutamissa kouluissa, ja ongelmaksi kielen opetukselle on koitunut pätevien opettajien puute. Kouluopetuksen kautta ei ole voitu nostaa romanilasten kielitaidon tasoa, ilmenee kenttäselvityksessä (Hedman 2009), jossa todettiin, että kotona kieltä oppineiden kielitaito oli jonkin verran parempi kuin koulussa opiskelleiden.

Kouluopetuksella on ollut tärkeä asema romanikielen elvyttämisessä ja romaniidentiteetin vahvistamisessa. Syynä heikkoon oppimistulokseen voidaan pitää mm. sitä, ettei opettajilla ole riittäviä pedagogisia taitoja eikä opettajankoulutusta. Liian vähäinen romanikielen tuntikehys viikossa sekä epäselkeä opetussuunnitelma eivät kehitä romanikielen taitoa riittävästi. Suurimmalla osalla haastatelluista oli erittäin myönteinen asenne kouluopetusta kohtaan. Lähes 70 % kyselyyn vastanneista vanhemmista haluaisi, että heidän lapsilleen järjestettäisiin koulun kautta kunnallista romanikielen opetusta. Opetusta vastaan oli vain vähän yli 4 %, ja kymmenisen prosenttia ei osannut päättää, haluaisivatko he lapsiensa saavan opetusta. (Hedman 2009.)

Romanikielen opetus katsotaan alkaneeksi 1970-luvulla erilaisilla romaneille järjestetyillä työllisyyskursseilla. Vuodesta 1989 kieltä on opetettu joissakin peruskouluissa, ja vuodesta 1999 lähtien sitä on voitu opettaa myös lukioissa. (Koivisto 2003.) Opetushallituksen teettämässä tutkimuksessa vuosien 2001–2002 aikana (Romanilasten perusopetuksen tila 2004) romanikielen opetusta sai peruskoulussa vain noin 9 % romanioppilaista. Nykyään tilanne on hiukan parempi. Näyttää siltä, että kouluopetuksen kautta romanikieltä ei voida nuorten ja lasten keskuudessa nykyisten resurssien muodossa elvyttää. Opetushallituksen selvitys haastaa panostamaan peruskouluissa järjestettävän romaniopetuksen lisäämiseksi. Mikäli lapset ja nuoret eivät kotoa vanhemmiltaan saa romanikielen taitoa, on opetus järjestettävä muulla tavalla. Kouluopetuksen lisäksi pitäisi löytää uusia innovatiivisia keinoja romanikielisten kontaktien lisäämiseksi, kuten esim. kesäkouluja, kielikerhoja sekä kielipesiä. Romaniväestön koulutusryhmä on panostanut romanilasten romanikieleen. Parillakymmenellä paikkakunnalla on perustettu kielipesiä ja kerhoja, jossa voi oppia romania.

Kielen tulevaisuus

Suurin osa Suomen romaneista näkee tarpeellisena romanikielen käytön myös tulevaisuudessa. Vain pari prosenttia ei näe romanikielellä tulevaisuutta, eikä 10 % osaa ilmaista kantaansa. Kodin ulkopuolella vähän yli kolmasosa romaneista käyttää romanikieltä tavatessaan toisia romaneja. Romanikieltä käytetään seuraavaksi eniten kaupanteon yhteydessä. Kolmanneksi eniten kieltä käytetään tori- ja ostotapahtumien yhteydessä. Romanien läheiset kontaktit sukulaisten ja ystävien kanssa tarjoavat lisääntyvän mahdollisuuden kielen käyttöön eri tilanteissa. Romanikieltä puhuu julkisissa tilanteissa vain vähän alle kolmannes haastatelluista. Tällä hetkellä kielen tulevaisuus lepää niiden romanien varassa, jotka kieltä osaavat.

Kielen *revitalisaatiolla* tarkoitetaan sitä, että kieltä, jonka käyttö on ollut vähenemässä tai kokonaan sammunut, ruvetaan käyttämään uudestaan. Kielen elvyttäminen tapahtuu kahdella tasolla, yhteiskunnallisella sekä yksilöllisellä. Yhteiskunnallisella tasolla tarkoitetaan kielen opetusta kouluissa, sen käyttöä julkisuudessa, kuten kirjallisuudessa, lehdistössä, mediassa sekä kielilain voimaan astumista ja sen toteuttamista. Yksilöllisen tason revilisaatio on se, että kieli otetaan uudelleen käyttöön, kuten perheissä vanhempien ja lasten välillä. (Aikio 1988; Lindgren 2000.)

Keinoja kielen elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi ovat kielen säilyttäminen toimivana ryhmän sisäisessä käytössä, kotona ja sukulaisten luona, ja sen opettaminen lapsille ja nuoremmalle sukupolvelle. Yksi kielen tärkeimmistä funktioista on ollut ryhmän sisäinen vuorovaikutus. Leiwon mielestä romanikielen säilyminen elinvoimaisena riippuu romanikulttuurin säilymisestä. Kielen elvyttämisessä kouluopetus on tärkeä väline, mutta se ei voi täysin korvata kotona saatavaa opetusta ja kielen käyttöä. Kielen arvostus luodaan kotona käytön kautta. Oman kielen arvostus antaa omanarvontuntoa. Romanien tulee säilyttää oma erityisleimansa, kulttuurinsa ja kielensä tasa-arvoisesti pääväestön kanssa. (Leiwo 1999.)

Lähteet

Aikio, Marjut 1988. *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 479. Mänttä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Borin, Lars & Vuorela, Katri 1998. Finnish Romani. A. Ó Corráin & S. Mac Mathúna (toim.) *Minority Languages in Scandinavia, Britain and Ireland.* Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Celtica Upsaliensia 3. Uppsala.

Fishman, Joshua (toim.) 1999. *Handbook of Languages and Ethnic Identity.* New York – Oxford: Oxford University Press.

Granqvist, Kimmo 2006. Selvitys Suomen romanikielen nykytilasta sekä kielentutkimuksen ja -huollon tarpeista. [Verkkodokumentti] Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Saatavissa: http://kotus.fi/files/729/romaniselvitys-1.pdf. [Luettu 13.4.2011].

Hedman, Henry 2004. Suomen romanikielen salakielifunktio. Marja Nenonen et al. (toim.) *Papers from the 30th Finnish Conference of Linguistics, Joensuu, May 15–16, 2003*. Joensuu: University of Joensuu.

Hedman, Henry 2009. Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Saatavissa: http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk8/. [Luettu 1.6.2011].

Koivisto, Viljo 2003. Katsaus romanikielen opetukseen 1970-luvulla Suomessa. *Latšo Diives* 1, 18–20.

Leiwo, Matti 1999. Suomen romanikielen asemasta ja huollosta. Seppo Pekkala (toim.) *Sadanmiehet. Aarni Penttilän ja Ahti Rytkösen juhlakirja*, 125–139. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 41, Jyväskylän yliopisto.

Lindgren, Anna-Riitta 2000. *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 801. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Majaniemi, Päivi ja Lillberg, Eine 2000. Romanikielinen opettajankoulutustarve Suomessa. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankkeen (OPEPRO) selvitys 6. Helsinki: Opetushallitus.

Mustalaisasiain neuvottelukunta 1981. Mustalaiset vähemmistönä suomalaisessa yhteiskunnassa: tietoa mustalaisuudesta ja yhteiskunnan palveluista. Helsinki.

Ollikainen, Marketta 1995. *Vankkurikansan perilliset. Romanit, Euroopan unohdettu vähemmistö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Pirttisaari, Helena 2003. Muutos ja variaatio Suomen romanin verbien taivutustyypeissä. *Virittäjä* 4, 508–528. Helsinki.

Pirttisaari, Helena 2004a. Contact-induced changes in Finnish Romani. [Verkkodokumentti] Saatavissa: http://www.ling.helsinki.fi/kielitiede/20scl/abstracts.shtml#Pirttisaari. [Luettu 31.8.2009]

Pirttisaari, Helena 2004b. Variation and change in the verbal morphology of Finnish Romani. Marja Nenonen et al. (toim.) *Papers from the 30th Finnish Conference of Linguistics, Joensuu, May 15–16, 2003*, 178–184.

STM:n esite 2004. Suomen romanit – Fintiko romaseele. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2004:2. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Romanilasten perusopetuksen tila 2004. Selvitys lukuvuodelta 2001–2002. Helsinki: Opetushallitus.

Suonoja, Kyösti ja Lindberg, Väinö 2000. Romanipolitiikan strategiat. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Valtonen, Pertti 1968. Suomen mustalaiskielen kehitys eri aikoina tehtyjen muistiinpanojen valossa. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto.

Vehmas, Raino 1961. *Suomen romaaniväestön ryhmäluonne ja akkulturoituminen*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa 81, Turku.

Viljanen-Saira, A. M. 1979. Mustalaiskulttuuri ja kulttuurin muutos. Lisensiaatin tutkielma, Helsingin yliopiston antropologian laitoksen julkaisuja. Painamaton käsikirjoitus.

Åkerlund, Tuula 2002. Oman kielen merkitys romanien kulttuuri-identiteetille. Sirkka Laihiala-Kankainen et al. (toim.) *Moniääninen Suomi: kieli, kulttuuri ja identiteetti*, 126–129. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Romanikielen kielipoliittinen ohjelma

Jouko Lindstedt
Slaavilaisen filologian professori, Helsingin yliopisto
Romanikielen lautakunnan puheenjohtaja toimikaudella 2009–2012

Suomen romanikielen huollosta vastaa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (Kotus) yhteydessä toimiva romanikielen lautakunta, jossa on kuusi romaniväestön edustajaa. Puheenjohtajana on perinteisesti toiminut jonkin kieliaineen professori yliopistosta. Lautakunnan tehtävänä on päättää romanikielen käyttöä koskevista periaatteellisista ja yleisluontoisista suosituksista. Toiminta kohdistuu kirjoitettuun kieleen ja puhuttuun yleiskieleen, mutta ei arkiseen puhekieleen, jossa erilaiset muodot ja murteet voivat vapaasti esiintyä rinnan, niin kuin muissakin Suomessa puhutuissa kielissä.

Kotimaisten kieltemme aseman vahvistaminen on viime aikoina ollut keskeinen kielipoliittisen keskustelun aihe. Esimerkkejä tästä ovat suomen kielen kielipoliittinen ohjelma *Suomen kielen tulevaisuus* (2009) ja Kotuksen ja Kuurojen Liiton yhteistyönä syntynyt *Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma* (2010). Romanikielen lautakunta alkoi laatia omaa kielipoliittista ohjelmaansa syksyllä 2008. Tiiviin valmistelutyön ja seitsemän lautakunnan kokouksen päätteeksi *Romanikielen kielipoliittinen ohjelma* voitiin hyväksyä maaliskuussa 2009.

Järkevät ja oikeudenmukaiset kielipoliittiset toimenpiteet ovat erilaisia enemmistö- ja vähemmistökielille. Suomen romanikieli ei ole ainoastaan vähemmistökieli vaan myös vakavasti uhanalainen kieli, joka uhkaa kadota kokonaan ilman tietoista elvytystä ja muita kielipoliittisia toimenpiteitä. Se on keskeinen osa Suomen romanien kulttuuria ja samalla omaleimainen osa Euroopan romanimurteitten kirjoa. Sen kuolema köyhdyttäisi maamme ja maanosamme kulttuuriperintöä.

Kielipolitiikassa keskeistä on taata eri kielille ja niitten käyttäjille yhtäläiset *oikeudet*. Kun kieli on uhanalainen, kuten Suomen romanikieli, laajojenkaan oikeuksien antaminen ei riitä pelastamaan sitä, vaan tarpeen on myös konkreettinen *tuki*. Tuki vaatii aina jossakin määrin myös yhteiskunnan yhteisten varojen käyttöä.

Romanikielen asema lainsäädännössä on varsin epämääräinen. Se on kyllä mainittu monessa laissa ja asetuksessa perustuslaista lähtien, mutta sitä koskevat määräykset ovat hajanaisia ja vain vähän velvoittavia. Kielipoliittisen ohjelman keskeinen tavoite onkin, että romanikielelle säädetään erillinen kielilaki (kuten

saamen kielille on tehty). Laki velvoittaisi kuntia esimerkiksi romanikielisen opetuksen järjestämisessä ja ohjaisi Yleisradiota ottamaan romanit riittävässä määrin huomioon. Toisin kuin useimmat muut kielipoliittisen ohjelman ehdottamat toimenpiteet tällaisen lain valmistelu ei kuulu opetus- ja kulttuuriministeriön vaan oikeusministeriön toimialaan.

Suomi on ratifioinut Euroopan neuvoston *Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan,* mutta romanikielelle on ratifioinnissa taattu vain pieni osa niistä oikeuksista, joiden takaamiseen peruskirja antaisi mahdollisuuden. Luontevaa olisi, että romanikielen kielilain valmistelun yhteydessä käsiteltäisiin myös tämän ratifioinnin laajentamista.

Kielipoliittinen ohjelma asettaa tavoitteeksi romanikielen kirjallisen perinteen monipuolistamisen ja kirjallisuuden määrän kasvattamisen. Valtion tukea tarvittaisiin kirjallisuuden kääntämiselle muista Euroopan romanimurteista ja muistakin kielistä. Myös romanikielisiä jumalanpalvelustekstejä tarvittaisiin lisää, ja Uuden testamentin kääntäminen olisi saatettava loppuun.

Ohjelmassa toivotaan radion romanikielisen ohjelmatarjonnan vahvistamista. Televisioon tulisi saada romanikielinen uutislähetys ja muutakin ohjelmaa. Romaniväestöä tulee kuulla ohjelmatarjonnan suunnittelussa sekä Yleisradion eduskunnalle vuosittain antaman selonteon käsittelyn yhteydessä.

Kielipoliittinen ohjelma ottaa kantaa romanien kulttuuripalveluihin laajemminkin kuin puhtaasti kielen osalta. Romanien kulttuurikeskuksen ja romanimuseon perustaminen tarjoaisi mahdollisuuden pitää myös romanikieltä esillä, esimerkiksi museon esineiden nimissä ja niiden selitteissä. Romanimusiikin edistäminen tukisi romanikielistä lauluperinnettä.

Romanikielen opetus on kielen elvytyksen kannalta keskeisin alue. Ohjelma ottaa kantaa kaikkien koulutusjärjestelmän tasojen tilanteeseen. Kielikerhojen ja pesien toiminnan jatkaminen ja laajentaminen esiopetuksen tasolla on tärkeää. Kielen peruskouluopetusta tulee laajentaa niin, että kaikilla romanioppilailla olisi mahdollisuus osallistua siihen ryhmäkokojen rajoituksista riippumatta, ja kuntien tulisi aktiivisesti tiedottaa tästä mahdollisuudesta. Romanikielen oppimateriaalia tulee tuottaa lisää, jotta sitä olisi saatavilla kaikilla luokka-asteilla. Lain mahdollistama kielen lukio-opetus tulee käynnistää riittävän laajana, ja kieli tulee voida kirjoittaa osana ylioppilastutkintoa. Myös kielen yliopistollinen opetus tulee saada toimimaan niin, että romanikielen opettajia koulutettaisiin vastedes yliopistoissa.

Yliopistolliseen koulutukseen liittyy myös kysymys romanikielen tutkimuksesta. Tällä hetkellä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa on kaksi romanikielen tutkijan virkaa, mutta koska tutkimuskeskus on joutumassa mittavien uudelleenjärjestelyjen kohteeksi, sen asemaa käsitellyt opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä on esittänyt romanikielen tutkijanvirkojen siirtämistä Helsingin yliopistoon. Tässä yhteydessä on tärkeää toimia niin, että lisää romaneja saadaan sekä yliopiston opiskelijoiksi että kielen kotimaisen tutkijayhteisön jäseniksi.

Mitä enemmän romanikielen opettaminen ja kirjallinen ja julkinen käyttö laajenevat, sitä tärkeämmäksi nousee kielenhuolto ja suunnittelu, mukaan lukien uuden sanaston kehittäminen. Se on romanikielen lautakunnan tehtävä, mutta vaarana on, että Kotuksen romanikielen tutkijoiden siirto yliopistoon vie lautakunnalta valmistelu- ja tukiresursseja. Jonkun pitäisi myös tiedottaa lautakunnan työn tuloksista kieliyhteisölle. Tässä kohdin romanikielen lautakunta joutuu puolustamaan omaa asemaansa, jotta kielipoliittisen ohjelman suositukset voisivat toteutua.

Romanikielen kielipoliittisen ohjelman suositukset käsittelevät kuitenkin enimmiltään sellaisia asioita, joissa romanikielen lautakunnalla ei ole päätös- eikä valmisteluvaltaa. Ohjelma ei sinällään sido valtion tai kunnan viranomaisia tai edes Kotimaisten kielten tutkimuskeskusta. Se on kuitenkin huolellisesti harkittu ja valmisteltu asiantuntijaraportti, jonka toteuttamisesta riippuu yhden vakavasti uhanalaisen vähemmistökielemme kohtalo, ja sen vuoksi romanikielen lautakunta toivoo, ettei ohjelman suosituksia sivuuteta missään viranomaistoiminnassa. Sosiaali- ja terveysministeriön alainen romaniasiain neuvottelukunta voi pitää kielipolitiikkaa tehokkaasti ja näkyvästi esillä osana maamme yleistä romanipolitiikkaa.

Kesäkuussa 2011 nimitetyn valtakunnan uuden hallituksen ohjelmassa on laatia ”kansallinen kielistrategia, jossa määritellään tavoitteet ja toteutustavat kansallisen kielivarannon monipuolistamiseksi”. Lisäksi todetaan: ”Kansallisen kielivarannon kehittämisessä kiinnitetään erityistä huomiota saamen, romanikielen sekä viittomakielen asemaan.” Tämä antaa pohjaa Romanikielen kielipoliittisen ohjelman tavoitteiden toteuttamiselle, vaikka toisaalta opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaa ja kuntataloutta uhkaavat suuret menoleikkaukset voivat käytännössä muodostua pahaksi jarruksi.

Lähteet

Romanikielen kielipoliittinen ohjelma <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk10/>.

Romanikielen tutkimus ja yliopisto-opetus

Kimmo Granqvist
Osastonjohtaja, dosentti, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopisto

Johdanto

Romanikieli on yksi niistä Intian kielistä, joita Intiasta lähteneet kiertelevät ryhmät puhuvat Intian ulkopuolella. Suomessa sitä on puhuttu noin 450 vuotta. Suomen romaneja arvioidaan nykyisin olevan 13 000 – 14 000 (sekä Suomessa että Ruotsissa). Heistä enää vähän yli puolet osaa romanikieltä tyydyttävästi. Sujuvasti Suomen romanikieltä puhuu vain kolmannes romaneista, joten romanikieli on Suomessa uhanalainen. (Hedman 2009.) Romanikieli on ollut romaniyhteisön sisäisen kommunikaation kielenä, ryhmänsisäisen solidaarisuuden vahvistajana ja joskus salakielenäkin. Varsinkin 1970-luvulta lähtien romanikieli on alkanut pienehkössä romaniaktivistien ja ei-romanien joukossa saada uusia, julkisempia käyttöaloja kirjoitettuna kielenä. Romanikielellä on julkaistu erityisesti hengellistä kirjallisuutta sekä oppi- ja sanakirjoja. 1980-luvulta saakka romanikieltä ja -kulttuuria on myös opetettu romanilapsille osassa peruskouluja sekä aikuisille Opetushallituksen järjestämissä täydennyskoulutuksissa ja toisen asteen näyttötutkintojen osana. Romanikielen ja -kulttuurin yliopisto-opetusta kehitetään.

Romanikielen dokumentoinnin ja tutkimuksen historiaa

Romanikielen dokumentoinnin juuret ulottuvat Suomessa 1700- ja l800-lukujen taitteeseen. Vuodelta 1780 on säilynyt käsikirjoitteena Kristfrid Gananderin 46-sivuinen tutkielma ”Undersökning om De så kallade TATTARE eller Zigeuner, Cingari, Bohemiens, Deras härkomst, Lefnadssätt, språk m.m. Samt om, när och hwarest några satt sig ner i Swerige”, jonka aiheena olivat romanien alkuperä, elintavat ja kieli. Ganander osallistui tutkielmallaan Ruotsin Kuninkaallisen Kaunokirjallisuusakatemian kirjoituskilpailuun ja sai siitä hopeamitalin. Tutkielmaan sisältyy 159 sanan sanasto sekä lähes 60 puhekielestä muistiin merkittyä sanontaa. Muutamia kymmeniä vuosia myöhemmin Adolf Ivar Arwidsson (1791–1858) teki Padasjoella vuonna 1817 tapaamiensa romanien kielestä muistiinpanoja, jotka Sophus Bugge myöhemmin julkaisi osana artikkeliaan ”Vermischtes aus der Sprache der Zigeuner”. Artikkeli sisältyi A. Kuhnin ja A. Schleicherin toimittamaan teokseen *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung*. Klaes Johan Kemellin (1805–1832) kokoama glossaario poltettiin tutkijan kuoltua jumalattomana työnä. Henrik August Reinholm (1819–1883) oli varsinaisesti muinaistutkija ja kansanrunouden kerääjä. Toimiessaan Viaporin vankilasaarnaajana ja Turun kehruuhuoneessa hän teki laajat muistiinpanot romaneista ja heidän kielestään. Ansioittensa vuoksi Gypsy

Lore Societyn puheenjohtajanakin toimineen Arthur Thesleffin *Wörterbuch des Dialekts der finnländischen Zigeuner* (1901) on ensimmäinen painettu Suomen romanikielen sanakirja. Suomen Mustalaislähetys ry:n (nyk. Romano Mission ry:n) perustajan Oskari Jalkion (Johanssonin) (1882–1952) sanottiin olleen ainoa ei-romani, joka hallitsi sujuvasti romania. Jalkio kirjoitti jo 1900-luvun alussa lehtiartikkeleita romanikielestä ja romanikielellä, käänsi romaniksi lauluja ja virsiä sekä laati kirjasia romaneista. Axel Kronqvist (1871–1956) laati 1950-luvun alussa länsimurteen pohjalle romanikielen sanakirjan. Käsikirjoituksena on säilynyt myös Yrjö Temon noin 5 000 hakusanan laajuinen suomi–romani-sanaluettelo, jonka käsikirjoitus luovutettiin vuonna 1984 Kotimaisten kielten tutkimuskeskukselle.

1900-luvun jälkipuoliskon ja 2000-luvun alun tutkimuksessa erottuu kolme keskeistä perspektiiviä: indoeuropeistisesti painottunut työ (ydinjakso 1960-luku), tutkimusihanteiltaan fennistiikkaa muistuttanut työ (1980-luvulta 2000-luvun alkuun) sekä yleisen kielitieteen teorioita ja menetelmiä soveltava työ (2000-luvun alusta). Indoeuropeistisesti painottuneessa tutkimuksessa keskeisenä teemana oli romanikielen yhteys intialaisiin juuriinsa eli muinais- ja keskiindoarjalaisiin kieliin. Näkökulma oli 1700- ja 1800-lukujen eurooppalaisen romanikielen tutkimuksen hengessä historiallinen, mutta se korosti myös konkretismin ideaalien mukaisesti aidon kielenaineksen merkitystä. Työ henkilöityi pitkälti Pertti Valtoseen, joka laati 1960-luvulla Suomen ensimmäiset romanikieltä käsitelleet yliopistolliset opinnäytteet: pro gradu -työn ”Indoarjalaiset sanat Suomen mustalaisten kielessä” vuonna 1964 ja lisensiaattityön ”Suomen mustalaiskielen kehitys eri aikoina tehtyjen muistiinpanojen valossa” vuonna 1968. Väitöskirjatyö jäi sen sijaan kesken. Lisäksi Valtonen laati romanikielestä etymologisen sanakirjan (1972) sekä muutamia tieteellisiä artikkeleita (1967, 1969). Valtosen professori Pentti Aalto julkaisi tutkimushistoriallisen katsauksen (1977) ja Sjögrenin Inkerinmaan romanien sanaston (1982).

Romanikielen tutkimuksen luonne muuttui fennististen ihanteiden mukaiseksi tultaessa 1980-luvulle. Romanikielen sanakirjayhteistyö käynnistyi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa vuonna 1984. Runsaasti voimavaroja vaatineen työn tuloksena ilmestyi kaksi sanakirjaa (Koivisto 1994, 2001). Lisäksi toimitettiin suomi–romani-sanasto (Granqvist 1997) ja käänteissanakirja (Granqvist 1998). Tätä kirjoitettaessa tekeillä on uudissanakirja (Hedman, tekeillä). Opetushallitus on julkaissut Viljo Koiviston romani–suomi–englanti-sanakirjan 2. painoksen (Koivisto 2005) ja suomi–romani-sanakirjan (Koivisto 2011). Sanakirjatyön rinnalle toiseksi painoalaksi nousivat erilaiset aineistohankkeet, kuten kirjoitetun romanikielen tietokonekorpusten kartuttaminen sekä 2000-luvun alussa myös puhekielikorpuksen aikaansaaminen keräämällä romani-

kielen nauhoitteita ja litteroimalla niitä tietokoneelle. Korpustyö sopi hyvin myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen imagoon aineistotalona.

Romanikielen tutkimus siirtyi pääosin yleislingvistisesti koulutettujen toimijoiden tehtäväksi 1990- ja 2000-lukujen taitteessa. Samalla tutkimuksen kytkös fennistiikkaan heikkeni. Nykytutkimuskin on paljolti aineistolähtöistä, eikä historioitsevaakaan näkökulmaa ole kokonaan hylätty. Teorianmuodostuksesta on kuitenkin tullut aiempaa keskeisempi osa tutkimuksen perspektiiviä. Yhtenä painoalana on ollut romanikielen dokumentointi ja erityisesti sen rakenteen kuvaaminen. Työn tuloksena muun muassa Helsingin yliopistossa on laadittu kaksi pro gradu -työtä (Brandt-Taskinen 2001 ja Pirttisaari 2002). Kotuksessa laadittiin perusteos romanikielen äänne- ja muotorakenteesta (Granqvist 2007), ja ilmestymässä on kielioppiteoksia (Granqvist, tekeillä a, tekeillä b), joissa Suomen romanikieltä verrataan muihin pohjoisiin romanikielen murteisiin. Yhä enenevässä määrin on kiinnitetty huomiota romanikielen kontaktitilanteeseen ja romanikielen suhteeseen suomen kieleen, joka on Suomen romanien parhaiten osaama kieli. Romanien diskurssia on jonkin verran tutkittu erityisesti koodinvaihdon (Kovanen 2010, pro gradu -työ), kohteliaisuusstrategioiden (Granqvist 2009) ja kielellisten tabujen näkökulmasta (Granqvist & Viljanen 2002). Tutkimustyössä on yhä tarkemmin tarkasteltu myös romanikielen käyttömääriä ja -aloja (Hedman 2009). Kansainväliseen verkostoitumiseen on kiinnitetty viime vuosina erityistä huomiota: vuosina 2009 ja 2010 Suomessa järjestettiin kaksi kansainvälistä romanikielen ja kulttuurin tieteellistä kongressia, ja erilaisiin eurooppalaisiin tutkimusverkostoihin ja hankkeisiin on pyritty osallistumaan.

Romanikielen ja -kulttuurin yliopisto-opetus

Ensimmäinen yliopistollinen Suomen romanikielen peruskurssi järjestettiin vuonna 1999 Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksessa Viljo Koiviston opettamana. Seuraavan Suomen romanikielen peruskurssin piti Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksessa Pia Brandt-Taskinen vuonna 2001. Hieman laajemmin romanikieltä ja kulttuuria on opetettu kokeiluna Helsingin yliopiston Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitoksessa/maailman kulttuurien laitoksessa vuodesta 2009. Opetus aloitettiin romanikielen historiallisia juuria ja murrejakoa tarkastelleella kurssilla. Vuodesta 2010 lähtien osana kokeilua on järjestetty muun muassa Suomen romanikielen peruskurssi sekä käännös- ja keskustelukurssi. Opiskelijat ovat lisäksi suorittaneet tiedekuntatenteissä romanien historian ja kulttuurin perusteita.

Romanikieli on edelleen ainoa puhujamäärältään merkittävä perinteisen kansallisen vähemmistön kieli, jota ei opeteta järjestelmällisesti yliopistotasolla. Roma-

nikieli on myös vielä tällä hetkellä ainoa Suomen perinteisten vähemmistöjen kielistä, jossa ei ole yhtään yliopistovirkaa missään kotimaisessa yliopistossa. Opetusministeriön asettama Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tehtävää pohtinut työryhmä (2009–2010) esitti mietinnössään, että ”romanikielen toiminnot siirretään resursseineen Helsingin yliopistoon”. Opetus- ja kulttuuriministeriössä 26.1.2010 järjestetyssä, johtaja Anita Lehikoisen 26.1.2010 koolle kutsumassa keskustelutilaisuudessa perustettiin työryhmä laatimaan ehdotus romanikielen ja -kulttuurin yliopisto-opetuksen toteuttamisesta ja kustannusvaikutuksista. Työryhmä sai 7.9.2010 valmiiksi opetus- ja kulttuuriministeriölle ehdotuksen, jonka mukaan romanikieli- ja kulttuuri on tarkoitus avata Helsingin yliopiston humanistiseen tiedekuntaan aluksi kaikille tutkinnonsuorittamisoikeuden omaaville vapaana sivuaineena ja myöhemmin täysimittaisena pääaineena, jossa voi suorittaa myös tieteellisiä jatko-opintoja.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen romanikielen vakanssit siirtynevät resursseineen Helsingin yliopistoon 1.1.2012 lukien. Romanikieli ja -kulttuuri avautuvat viralliseksi yliopiston oppiaineeksi todennäköisesti 1.8.2012 lukien. Opintoja voi suorittaa jo tätä aikaisemminkin Helsingin yliopiston maailman kulttuurien laitoksessa. Sellainenkin henkilö, joka ei ole minkään suomalaisen yliopiston kirjoilla tutkintoa suorittavana opiskelijana, voi hakea määräaikaista oikeutta suorittaa erillisiä opintoja humanistisessa tiedekunnassa.

Romanikielen ja -kulttuurin yliopisto-opetus painottuu romanikieleen, mutta antaa perustiedot romanien kulttuurista ja historiasta. Tavoitteena on kouluttaa romanikielen opettajia eri kouluasteille sekä romanikielisen kulttuurin, kirjallisuuden ja viestinnän asiantuntijoita sekä kääntäjiä ja oppimateriaalien laatijoita. Romanikielen opettajiksi koulutetaan romanitaustaisia opiskelijoita. Lisäksi tavoitteena on turvata romanikielen tutkimus ja huolto kouluttamalla uusia tutkijoita, joista osa sijoittuu yliopistoon romanikielen ja -kulttuurin tutkimushankkeisiin ja yliopisto-opettajiksi.

Lähteet

Aalto, Pentti 1977. Zur Geschichte der Erforschung des finnländischen Zigeunerdialekts. Johann Knobloch & Inge Sundback (toim.) *Zigeunerkundliche Forschungen I.* Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Sonderheft 42, 61–72. Innsbruck: AMCE.

Aalto, Pentti 1982. *Le vocabulaire du tzigane d'ingrie composé par Sjögren*. Études Finno-Ougriennes XV. Akadémiai Kiadó, Budapest. Separatum.

Brandt-Taskinen, Pia 2001. Suomen romanikielen verbikomplementit. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto.

Bugge, Sophus 1858. Vermischtes aus der Sprache der Zigeuner. A. Kuhn & A. Schleicher (toim.), *Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen*, *celtischen und slawischen Sprachen*, 143–155. Berlin: Dümmlers.

Ganander, Kristfrid 1780. *Undersökning om De så kallade TATTERE eller Zigeuner, Cingari, Bohemiens, Deras härkomst, Lefnadssätt, språk m.m. Samt om, när och hwarest några satt sig ner i Swerige?* Käsikirjoite. Tukholma: Vitterhetsakademien.

Granqvist, Kimmo 1997. *Suomi–romani-sanaluettelo.* Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Granqvist, Kimmo 1998. *Suomen romanikielen käänteissanasto. Reverse Lexicon of Finnish Romani.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 111. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Granqvist, Kimmo 2007. *Suomen romanin äänne- ja muotorakenne.* Suomen Itämaisen Seuran suomenkielisiä julkaisuja 36. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 145. Helsinki: Suomen Itämainen Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Granqvist, Kimmo 2009. Mikä on erilaista romanien diskurssissa? Anna Idström & Sachiko Sosa (toim.) *Kielissä kulttuurien ääni.* Tietolipas 228, 206–222. Helsinki: SKS.

Granqvist, Kimmo tekeillä a. Suomen romanikielen kielioppi.

Granqvist, Kimmo tekeillä b. Lyhyt Suomen romanikielen kielioppi.

Granqvist, Kimmo & Viljanen, Anna Maria 2002. Kielelliset tabut romanien puheessa. Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen & Hannele Dufva (toim.) *Moniääninen Suomi: kieli, kulttuuri ja identiteetti*, 109–125. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Hedman, Henry 2009. Suomen romanikieli: sen asema yhteisössään, käyttö ja romanien kieliasenteet. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 8. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Saatavissa: http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk8/. [Luettu 2.6.2011].

Koivisto, Viljo 1994. *Romano-finitiko-angliko laavesko liin. Romani-suomi-englanti sanakirja. Romany-Finnish-English Dictionary.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 74. Helsinki: Painatuskeskus.

Koivisto, Viljo 2001. *Suomi–romani-sanakirja. Finitiko-romano laavesko liin.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 811 ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Koivisto, Viljo 2005. *Romano-finitiko-angliko laavesko liin. Romani-suomi-englanti sanakirja. Romany-Finnish-English Dictionary.* 2. painos. Helsinki: Opetushallitus.

Koivisto, Viljo 2011. *Romano–finitiko laavesko liin. Romani–Suomi-sanakirja.* Tampere: Opetushallitus.

Kovanen, Petra 2010. Koodinvaihto romanikielisessä keskustelussa. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto.

Pirttisaari, Helena 2002. Suomen romanin partisiippien morfologiaa. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto.

Thesleff, Arthur 1901. *Wörterbuch des Dialekts der finnländischen Zigeuner.* Acta Societatis Scientiarum Fennicae XXIX:6. Helsinki: Finnische Litteratur-Gesellschaft.

Valtonen, Pertti 1964. Indoarjalaiset sanat Suomen mustalaisten kielessä. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto.

Valtonen, Pertti 1967. Finnish Gypsy Texts. Edited, translated and annotated, with the help of M. Valtonen, by B. Gilliat-Smith. *Journal of Gypsy Lore Society* 46 (3–4): 82–97.

Valtonen, Pertti 1968. Suomen mustalaiskielen kehitys eri aikoina tehtyjen muistiinpanojen valossa. Lisensiaattityö. Helsingin yliopisto.

Valtonen, Pertti 1972. *Suomen mustalaiskielen etymologinen sanakirja*. Tietolipas 69. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Valtonen, Pertti 1979. Trends in Finnish Romani. Ian F. Hancock. (toim.) Romani Sociolinguistics. *International Journal of the sociology and language 19.*

Romano – menetelmiä romanikielen opettajille

Tutta Ylivinkka
Asiantuntija, Educode
Inga Angersaari
Kouluttaja, yhteiskuntatieteiden opiskelija

Romano – menetelmiä romanikielen opettajille -koulutusohjelma alkoi syksyllä 2009. Koulutusohjelma oli Opetushallituksen rahoittamaa opetushenkilöstön täydennyskoulutusta, ja mukaan toivottiin osallistujia, jotka opettivat romanikieltä kouluissa tai kerhoissa. Alussa koulutushankkeeseen oli lähdössä 30 osallistujan joukko. Diplomin saivat osallistujat, jotka suorittivat kaikki hankkeen koulutusohjelmat kokonaisuudessaan. Yhteensä heitä oli kahdeksan.

Aloitusseminaari 23.9.2009

Helsingissä pidettävään aloitusseminaariin oli ilmoittautunut paljon väkeä. Paikalle saapui 18 osallistujaa kuuntelemaan hankkeen esittelyä yhdessä kouluttajien kanssa. Päivän puheenjohtajana toimi Eine Lillberg.

Aluksi opetusneuvos Leena Nissilä kertoi kielen opetuksen lähtökohdista, ja myöhemmin Kimmo Granqvist kertoi romanikielestä Suomessa. Päivän aikana esiteltiin hankkeeseen kuuluva sähköinen oppimisympäristö, josta osallistujat saattoivat hakea itselleen koulutuksissa tuotetut materiaalit sekä jakaa ajatuksiaan hankkeesta.

Romanikielen ja opetuksen erityispiirteitä -koulutusohjelman opettajat Henry Hedman ja Tuula Åkerlund kertoivat omista näkökulmistaan aiheeseen. Henryn puheenvuoro käsitteli romanikielen asemaa ja käyttöä Suomessa. Tuula puolestaan puhui aiheesta romanikieli ja -kulttuuri peruskouluikäisten lasten ja nuorten identiteetin vahvistajana. Nämä aiheet johdattelivat osallistujat marraskuussa 2009 alkavaan koulutusohjelmaan.

Romanikielen ja opetuksen erityispiirteitä -koulutusohjelma

Koulutusohjelman aloitti 26 innokasta opiskelijaa marraskuussa 2009. Kouluttajina ensimmäisellä jaksolla olivat Henry Hedman ja Tuula Åkerlund yhdessä. Koulutusohjelman seuraavassa kahdessa lähijaksossa oli mukana edelleen 23 osallistujaa.

Koulutusohjelman aikana kerrattiin ja opittiin uutta romanikielen sanastoa ja kielioppia. Samalla pohdittiin opetuksen mielekkyyttä ja merkitystä romanilapsille. Opiskelijat olivat yhtä mieltä siitä, että heidän tärkein tehtävänsä on aktivoida romanikielen opetusta sekä tukea sen opettamista lapsille ja nuorille.

Oppimaan oppiminen – Instrumental Enrichment -harjoitusohjelma

Edellisen koulutusohjelman kanssa limittäin alkanut Oppimaan oppimisen harjoitusohjelma kokosi mukaansa 18 osallistujaa. Vaikka kouluttaja oli useimmille entuudestaan tuttu Seija Mahlberg, tuntui osallistujista rankalta suorittaa koulutusohjelma olemalla läsnä jokaisessa kahdeksassa koulutuspäivässä.

Koulutuksen teoriaosuudessa perehdyttiin Reuven Feuersteinin oppimiskäsitykseen, uusimpiin neurokognitiivisiin oppimisteoreettisiin näkemyksiin sekä ohjaavaan opetustyyliin. Jokaista koulutusjaksoa seurasi tiukka harjoittelu omassa työssä, jolloin lähijaksoilla opeteltujen instrumenttien käyttöä sovellettiin käytäntöön.

Seijalle Mahlbergille koulutus oli sydämen asia. Hän järjesti muutamalle poissaolijalle erilliset mahdollisuudet korvata puuttuneet lähipäivät. Näin ollen ohjelman suoritti loppuun 15 opiskelijaa.

Opetusmenetelmien monipuolistaminen

Elokuussa 2010 yhdessä kesäkoulun kanssa, Tampereella Voionmaalla, aloitti Opetusmenetelmien monipuolistaminen -koulutusohjelma taipaleensa. Koulutusohjelma oli edellisiä osuuksia huomattavasti lyhyempi, mutta sitäkin käytännönläheisempi. Osallistujia ensimmäisellä jaksolla oli 19. Kouluttajat Hellevi Hedman-Valentin ja Inga Angersaari pohtivat, miten lapsi oppii. Lisäksi saatiin tietoa romanilasten sadutuksesta sekä sadutus-menetelmästä yleensä. Välitehtävänäkin oli saduttaa haluamaansa henkilöä, joko suomen tai romanin kielellä. Jakson aikana rakenneltiin mm. muistipelikortit sekä saatiin ideoita romanikielisiin loruihin ja leikkeihin.

Ohjelman viimeinen jakso pidettiin päätösseminaarin yhteydessä, edellisenä päivänä. Tällöin kouluttamassa oli Inga Angersaaren lisäksi Tuula Åkerlund.

Päätösseminaari 12.4.2011

Hankkeen alkamisesta oli kulunut puolitoista vuotta, kun järjestettiin päätösseminaari Tampereella. Edellisenä päivä oli ollut viimeinen koulutuspäivä Opetusmenetelmien monipuolistaminen koulutusohjelmassa. Tilaisuuden puheenjohtajana toimi Susanna Rajala Opetushallituksesta, ja aamupäivällä kerrattiin romanikielen opetuksen perusteita Henry Hedmanin johdolla.

Ruokailun jälkeen opetusneuvos Leena Nissilä saapui keskustelemaan Opetushallituksen tarjoamasta tuesta romanikielen opetuksen järjestämiseksi kunnissa. Samaa asiaa pohtimassa oli Tampereen kaupungin edustaja Katja Simonen. Aihe herätti paljon keskustelua osallistujien keskuudessa.

Opetusmenetelmien monipuolistaminen -koulutuksen kouluttajien loppupuheenvuoron piti Inga Angersaari, joka kauniisti kiitti runossaan kaikkia hankkeessa mukana olleita. Saimme olla iloisia ja ylpeitä kaikkien osallistujien puolesta. Opetusalan koulutuskeskus myönsi Romano-diplomin kahdeksalle koulutusohjelmat läpikäyneelle osallistujalle todistukseksi osoittamastaan osaamisesta. Diplomin saivat Ossi Blomerus, Satu Blomerus, Aino Grönfors, Orvo Grönfors, Armas Hagert, Kristiina Koivisto, Theresa Koivisto ja Tenho Lindström.

Toivottavasti saamme jatkossa rahoitusta uudelle koulutushankkeelle, jolloin diplomin täydentäminen onnistuisi myös muilta osallistujilta. ***TY***

Koulutus, avain osallistumiseen

Osallistuin kouluttajana Opetushallituksen rahoittamaan opetushenkilöstön täydennyskoulutushankkeeseen Romano – menetelmiä romanikielen opettajille. Opetusmenetelmien monipuolistaminen -koulutus toteutettiin kahdessa jaksossa, joista ensimmäinen oli 2.–3.8.2010 Tampereella. Ensimmäisellä kerralla vastuualueeni koostui koulutuspäivien sisällöllisestä suunnittelusta ja toteutuksesta. Erinomaisena rinnakkaiskouluttajana kanssani toimi Hellevi Hedman-Valentin, jonka kanssa suunnittelimme ja ideoimme koulutuspäivien sisältöä. Aiheitamme olivat erilaiset opetusmenetelmät ja sadutus romanilasten opetuksessa.

Koulutus oli sekoitus teoriaa ja käytäntöä. Teoria muodostui siitä, että kerroimme, millaisia erilaisia tapoja yksilöllä on oppia ja millaisia menetelmiä voi käyttää hyödyksi. Myös eri aistien kautta tapahtuva oppiminen nousi keskiöön. Havaitsimme sen tosiasian, että useamman aistin kautta tapahtuva oppiminen on tehokkaampaa. Myös kaikenlainen liikkuminen on lapselle ominaista, minkä voi kytkeä oppimisen problematiikkaan. Sadutus tarkoittaa sekä sadutusmenetelmää että sadutustilannetta. Siinä lapsi kertoo sadun, jonka aikuinen kirjoittaa ylös paperille ilman, että korjaa, muokkaa tai muuttaa kerrottua tekstiä. Se on tapa osallistua, jonka avulla lapsi voi olla kulttuurinsa tuottaja ja ”tuote” samanaikaisesti. Aikuiselle se tarjoaa oivallisen tavan pysähtyä ja herkistyä kuuntelemaan lasta. Aikuiselle pysähtyminen ja lapsen kuunteleminen voi olla vaikeaa kiireisessä yhteiskunnassa. Sen tähden myös lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset kaipaavat monipuolisia välineitä, tapoja ja harjoitusta, miten kuulla lasta.

Osallistuminen liitetään usein aktiiviseen kansalaisuuteen. Monien lakien (esim. Suomen perustuslaki 1995/1999, 6 §, Kuntalaki 365/1995, 27 §) vahvistama mahdollisuus osallistua yksilönä koskettaa myös romanilapsia. Lapset eivät yhtäkkiä voi osallistua kokonaisvaltaisesti, vaan osallistumiseen kasve-

taan askel askeleelta. Tästä johtuen heille tulee tarjota tilaisuuksia, joissa he voivat oppia osallistumaan. Näillä annetuilla tilaisuuksilla on vaikutusta lasten taitojen kehittymisessä. Sadutus on helppo tapa osallistua, ja se soveltuu kaiken ikäisille, pienestä lapsesta ikäihmisiin. Sadutukseen ei liity kuitenkaan osallistumisen pakkoa, vaan se on vapaaehtoisuuteen perustuvaa toimintaa.

Ensimmäisellä kerralla toteutimme muiden osallistujien kanssa erilaisia leikkejä. Tuotimme materiaalia esimerkiksi kauppateeman ympärille. Hellevi Hedman-Valentin kertoi kauppaleikki-ideasta ja siitä, mitä kaikkea siihen voisi monipuolisesti sisällyttää. Hänellä oli myös mukanaan kauppateemaan liittyviä näytemateriaaleja, joiden avulla hän havainnollisti opetustaan. Toteutimme opiskelijoiden kanssa yhdessä muistikortit, jotka jokainen sai kotiin viemiseksi koulutuksen lopussa. Peli antaa oppimiskokemuksen lisäksi mukavia yhdessäolon hetkiä, ja oppiminen tapahtuu miltei huomaamatta. Piirsimme myös kuvia ja niiden alapuolelle kirjoitimme kuvaa esittävän romanikielisen lauseen tai sanan. Katkoimme kuvan sopivista väleistä ja näytimme, kuinka lapsi voi kokonaista kuvaa rakentaessaan hahmottaa sekä sanan että kuvan samanaikaisesti. Teimme myös perinteisen lautapelin romanikielellä kauppateeman ympärille. Lisäksi keksimme yhdessä rytmiloruja, joita voi tehostaa taputtamalla, tömistämällä, pomputtamalla palloa tai hyppäämällä narua.

Toisella koulutusjaksolla, joka pidettiin 11.4.2011, kanssani toimi rinnakkaisopettajana loistava romanikielen opettaja ja taitaja Tuula Åkerlund. Päivän sisältönä olivat tutustumisleikit ja suomenkielisten leikkien kääntäminen romanikielelle. Tutustumisleikit loivat hyvää mieltä, naurua ja kasvattivat ryhmähenkeä. Osallistujat saivat uusia leikki-ideoita kotiin viemisiksi. Koulutuspäivä sisälsi myös etätehtävän purkua. Tehtävänä oli ollut saduttaa yksilöä pääasiassa suomen kielen tai romanikielen avulla. Eräs opiskelija luki meille kaikille kirjaamansa sadutustuotoksen, ja käsittelimme sitä yhdessä lauseiden ja tulkinnan tasolla apukysymysten avulla, esimerkiksi miettimällä, kuka oli tarinan päähenkilö, missä satu tapahtui, millainen tunnelma sadusta jäi jne.

Opiskelijat osallistuivat kaikkiin leikkeihin ja tehtävien tekoon paikan päällä sekä etätehtäväänsä. He innostuivat usein myös kehittämään luovasti erilaisia omia versioita annetuista esimerkkimalleista, leikeistä, tehtävistä ja peleistä. Ehdimme myös yhdessä pohtia romaniuden tilaa ja tulevaisuutta Suomessa. Muutamat opiskelijat kertoivat oman kokemuksensa siitä, miten romanikieli ja sen oppiminen oli muodostunut heille niin tärkeäksi, että he olivat päättäneet osallistua koulutukseen. Totesimme, että kieli on oleellinen osa meitä ja samankaltainen kuin ihomme: Ihoamme emme voi luovuttaa pois, niin ettei koko kehomme kärsisi. Iho myös toimii välineenä, jonka kautta tunnemme erilaisia tunteita, kosketuksia ja lämpötilojen vaihteluja. Ilman ihoansa ihmisen

on vaikea olla enää kokonainen ihminen. Aivan samoin ilman omaa kieltänsä ihminen usein kokee tunteen, että hän ei ole kokonainen.

Ruokailu- ja koulutushetkien jälkeinen aika palveli myös osallistumista. Vaihdoimme kuulumisia ja kerroimme kohtaamistamme ongelmista ja onnistumisen kokemuksista. Samalla minullekin alkoi valjeta, mitä kaikkea eri puolella Suomea tehdään. Monet opiskelijoista olivat innostuneet opiskelusta ja suunnittelivat lisä- tai jatko-opintoja. Samalla havaitsin opintojen ohjauksen tarvetta. Pelkästään se, että saa kuulla mallitarinoita, kuinka joku toinen on toteuttanut opiskelunsa, on tärkeää.

Koulutuspäivät huipentuivat päätösseminaariin 12.4.2011, jolloin juhlimme koulutusohjelman läpäisseitä opiskelijoita. Tämänkaltaiset koulutuspäivät ovat tarpeellisia osallistumisen ja vaikuttamisen sekä kokemuksien jakamisen kanavia. Käytänkin tätä kirjoitusta hyödykseni ja kiitän lämpimästi rahoittajia, järjestäjiä ja jokaista osallistujaa. ***IA***

Lähteet

Suomen perustuslaki 1995/1999.

Kuntalaki 365/1995.

Romanikielen kielipesätoiminta

Leena Nissilä
Opetusneuvos, yksikön päällikkö, Opetushallitus

Ote artikkelista *Kielestä kiinni,* joka on kokonaisuudessaan julkaistu Latšo Diives -lehdessä 2/2011

Suomen romanien kulttuuri oli hyvin pitkään oman kielen varassa. Nyt kun kulttuuri ei ole uhattuna, on aika pitää kiinni kielestä.

Suomen romanikieli on Unescon kuolevien kielten listalla ja tarvitsee määrätietoisia elvyttämistoimia. Kouluissa tulee panostaa romanikielen opetukseen erityisesti, koska kouluikäisten lasten vanhemmista yhä harvempi käyttää romanikieltä aktiivisesti ja kotien mahdollisuus tukea romanikielen kehittymistä on sen vuoksi heikentynyt. Yliopistojen ja täydennyskoulutuskeskusten tulee tarjota koulutusta, koska romanikieltä taitavista opettajista ja opettajankouluttajista on puutetta. Myös työtä romanivanhempien keskuudessa on jatkettava, koska romanivanhemmat eivät aina pidä tärkeänä romanikielen opetukseen osallistumista.

Kielten uhanalaisuudella tarkoitetaan sitä, että kielen siirtyminen uusille sukupolville on jostain syystä katkennut tai vaarantunut. Kun kieltä ei käytetä tai sitä käytetään vain vähän, kieliyhteisön jäsenet alkavat vähätellä oman kielensä taitoa. Tietoisuus kielen uhanalaisuudesta johtaa kuitenkin pyrkimyksiin kielen käytön lisäämiseksi ja aseman parantamiseksi. Tällöin puhutaan kielen elvyttämisestä eli revitalisaatiosta.

Kielen elvyttäminen tarkoittaa sekä yhteiskunnan tason, kieliyhteisön tason että yksilötason toimenpiteitä. Suomen romanikielen elvyttämiselle onkin tällä hetkellä kysyntää. Opetushallitus aloitti romanikielen kielipesätoiminnan syksyllä 2009. Toiminta alkoi pilottina kolmella paikkakunnalla: Mikkelissä, Oulussa ja Savonlinnassa. Toiminta laajeni keväällä 2010 kaikkien aluehallintovirastojen alueelle. Tällä hetkellä maassa toimii jo 14 romanikielen kielipesää. Kielipesätoiminnan suojelijana toimii tasavallan presidentti Tarja Halonen.

Romanikielen kielipesissä toiminta painottuu romanikielen suulliseen käyttöön. Osallistujat voivat olla kaikenikäisiä. Romanikielen opiskelu pyritään yhdistämään muuhun toimintaan ja aktivoimaan siten romanikielen käyttöä muuallakin kuin kielipesätoiminnan piirissä.

Suuri haaste romanikielen elvyttämiselle ja erityisesti sen opetukselle on kirjallisen materiaalin puute. Oppikirjoja tarvittaisiin lisää, mutta tekijöitä on edelleen hyvin rajallinen joukko. Tänä vuonna saatiin päätökseen merkittävä hanke, kun Viljo Koiviston laatima Romani–suomi-sanakirja ilmestyi.

Oppimateriaalin lisäksi tulevaisuudessa tarvittaisiin kipeästi myös kaunokirjallista aineistoa. Toivonkin romaniväestön omaa aktiivisuutta siinä, että sanasepot ryhtyisivät rohkeasti panemaan kieltä paperille. Romanikielen elvyttämiseen tarvitaankin ensisijaisesti romanien omaa panosta. On aika ottaa kielestä kiinni.

5 Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden puolesta

Syrjintää vai syrjäytymistä – näkökulmia rajapinnoilla olemisesta

Sarita Friman-Korpela
Pääsihteeri, Romaniasian neuvottelukunta

Esitelmä 17.11.2008, Helsinki, Eduskunnan Pikkuparlamentti
Syrjinnän ja syrjäytymisen rajapinnat – romanilapsen kasvun haasteet -seminaari, järjestäjinä Opetushallitus, Romaniasiain neuvottelukunta ja Vähemmistövaltuutettu

Suomessa asuu noin 10 000 romania, ja he asuvat hajallaan koko Suomen alueella. Romaniväestön elinolosuhteita ja yhdenvertaisuutta on romaniasiain neuvottelukunnan näkemyksen mukaan kehitetty Suomessa viime vuosina tasaisesti. Tämä näkyy paitsi lainsäädännön kehittämisenä myös niiden instituutioiden vahvistamisena ja resursointina, joiden toimintaan romanit itse osallistuvat.

Romaniasiain neuvottelukunnan huolena on ollut romanilasten hyvinvoinnin polarisoituminen muun väestön tapaan: romanilapset ja -nuoret ovat jakautuneet pärjääjiin ja erittäin huonosti voiviin. Huonosti voivien romanilasten tilanne on seurausta kodin muista ongelmista: päihteistä, mielenterveysongelmista, kodin rikkoutumisista, heikosta toimeentulosta. Ilmiöön on sekoittunut sekä syrjäytymistä että toisaalta rakenteellista syrjintää.

Yhteiskunnallisen muutoksen seurauksena väestöryhmien erilaistuminen ja eriarvoistuminen sekä hyvinvointierojen kasvu ovat lisääntyneet, ja se näkyy myös romanilasten tilanteessa. Eri väestöryhmien hyvinvointierojen kasvusta on tullut vakava ongelma niin hyvinvoinnin palvelujärjestelmän kuin yksittäisten lastenkin kannalta. Yhteiskunnalliset muutokset, kilpailuyhteiskunnan korostuminen ja koventuneet asenteet vaikuttavat voimakkaimmin heikoimmassa asemassa oleviin ryhmiin. Viimeaikaisessa yhteiskunnallisessa kehityksessä on havaittavissa sellaisia muutoksia, jotka väistämättä vaikuttavat myös romanilasten hyvinvointiin, palvelutarpeisiin, koulutukseen ja syrjäytymiseen.

Erilaiset projektit, ohjelmat, järjestöt ja kirkot tekevät paljon tuloksekasta työtä muun muassa romanien aseman edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi. Projekti- ja kolmannen sektorin tekemä työ on yksin riittämätöntä. Niiden

heikkoutena ovat niiden lyhytkestoisuus ja paikallisuus. Lisäksi vain pieni osa romanihankkeista on kohdistettu lapsien hyvinvoinnin parantamiseen.

Romaniasiain neuvottelukunta ei pidä hyväksyttävänä, että yhden lapsiryhmän aseman tasa-arvoistaminen on projektityön varassa. Romanilasten elinolosuhteiden kehittämisen tulee olla osa kokonaisvaltaista kansallista lapsipolitiikkaa, jota romanit ovat mukana kehittämässä ja rakentamassa.

Romanilasten syrjinnän tunnistamiseen tarvitaan indikaattoreita, jotta siihen voidaan puuttua nykyistä paremmin. Lapset voivat kohdata syrjintää eri tavoin. Se voi olla esimerkiksi koulukiusaamista mutta myös rakenteellista syrjintää, joka ilmenee muun muassa koulunkäynnin oikeuden toteutumattomuutena ja alhaisena osallistumisena lapsille suunnattuihin palveluihin.

Valtakunnalliseen neuvottelukuntaan ja alueellisiin neuvottelukuntiin tulleiden yhteydenottojen perusteella romanilasten lastensuojelukysymykset ovat yleistyneet. Tähän voi hakea syitä edellä mainituista usein muutakin yhteiskuntaa koskettavista ongelmista, joita ovat vanhempien jaksaminen, vanhemmuuden taidot, päihdeongelmat perheissä ja taloudellinen ahdinko.

Perinteisesti romanilapsen isovanhemmat tai muut sukulaiset ovat huolehtineet lapsesta, jos tämän omat vanhemmat eivät ole siihen jostain syystä pystyneet. Tämä perinne on murtumassa, ja romanilasten lastensuojelun tarve sekä huostaanotot ovat lisääntyneet. Jo itsessään traumaattinen huostaanottotilanne on vielä vaikeampi romanilapselle: siirto toisenlaiseen kulttuuriympäristöön on vaikea sinällään. Romanilasten sijoittamisessa on omat vaikeutensa, eikä sijaisperheitä tahdo romanilapsille löytyä. Tarvitaankin uudenlaista osaamisen ja asiantuntemuksen lisäämistä sekä sosiaalitoimelta että romanitoimijoilta. Romaniasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että henkilöstö koulutetaan kohtamaan eri kulttuuritaustainen lapsi. Neuvottelukunta näkee tarpeelliseksi suunnata erityisesti perhetyötä hoitomuotona tukea tarvitseville perheille.

Tämän seminaarin tarkoituksena on pohtia syrjinnän ja syrjäytymisen uhkaa romanilapsen näkökulmasta. Yhdenvertaisuuslaki määrittelee syrjinnän. Yhdenvertaisuus.fi-portaali on havainnollistanut syrjinnällä tarkoitettavan *”tilanteita ja prosesseja, joissa henkilö joutuu tai asetetaan muita huonompaan asemaan esimerkiksi etnisen alkuperänsä, sukupuolensa, ikänsä, uskontonsa, vammansa, seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi. Syrjintä ei perustu siihen millaisia ihmiset todella ovat, vaan siihen, mitä mielikuvia ja ennakko-oletuksia heihin liitetään. Syrjinnässä on kyse poissulkemisesta, ja siihen liittyy viesti syrjityn erilaisuudesta ja huonompiarvoisuudesta.”*

Syrjäytymisen käsitteestä ei sen sijaan ole yksimielisyyttä. Usein voi olla niinkin, että suorituskeskeisen yhteiskunnan mittareilla mitattuina romaniperhe tai -lapsi katsotaan syrjäytyneeksi. Voi kuitenkin olla myös niin, että perhe tai yksilö ei itse koe olevansa mitenkään erityisen syrjäytynyt. Yksilöllä voi olla vahva perhe- ja tukiverkosto, hän voi tuntea olonsa turvalliseksi ja taloudellisesti riittävästi pärjääväksi ilman omistusasuntoa ja korkeakoulututkintoakin.

Syrjivää ja ulossulkevaa on myös se, että romanien ja romanilasten ajatellaan automaattisesti olevan huonossa asemassa. Tämän itseään toteuttavan profetian sijasta onkin kaikkein tärkeintä suhtautua romanilapseen, kuten kehen tahansa lapseen. Hänellä on oikeus leikkiä, harrastaa, käydä koulua ja elää turvallista ja tasapainoista perhe-elämää lapsena ilman etuliitettä. Syrjinnästä tai syrjinnän pelosta kertoo se, että romanivanhemmat usein kieltävät lapsiaan tekemästä jotain, mitä lapset yleensäkin tekevät (leikkivät, meluavat, juoksevat), koska pelkäävät, että heidät pannaan merkille erityisen meluisina tai huonosti käyttäytyvinä.

Näin lapset oppivat pienestä pitäen, että heidän tulee välttää tietynlaista käytöstä ja vähän vetäydyttävä sivuun ollakseen herättämättä huomiota. Toiset vanhemmat saattavat ajatella pelin jo olevan menetetty, tai heillä ei ole itsellään tarvittavia välineitä ohjata lasta ja antavat sitä vastoin lasten tehdä mitä hyvänsä. Tämä herättää tietenkin ympäristössä reaktioita, ja syy johdetaan helposti lapsen etniseen taustaan. Syrjäytymisen tunnistaminen tuntuu olevan vaikeaa. Osoitetaan etnistä alkuperää, ei erilaisia sosiaalisia ja rakenteellisia syitä, jotka johtavat sekä syrjäytymiseen että syrjintään.

Viittasin aikaisemmin niin romaneilta itseltään kuin sosiaalityöntekijöiltä tuleviin yhteydenottoihin. Perinteisesti valtaosa niistä on koskenut romanien asunnonsaantia koskevia ongelmia. Isompaa asuntoa on ollut vaikea saada perheluvun kasvaessa, kuoleman kohdatessa tai milloin mistäkin syystä. Jopa perheiden asunnottomuus tuntuu sormituntumalta hienoisesti lisääntyneen. Kun alun perin asumisen johdosta tehtyyn yhteydenottoon perehtyy enemmän, havaitsee asumisen olevan perheen tilanteessa vain jäävuoren huippu. Taustalla on useimmiten vaikeuksia elämänhallinnassa, taloudellisia vaikeuksia, päihde- ja mielenterveysongelmia ja myös romanikulttuurin väistämisestä johtuneita ongelmia. Ongelmavyyhdin keskellä on usein lapsi tai lapsia, jotka jäävät tilanteen jalkoihin. Reilu kuukausi sitten täällä Helsingissä pidetyillä romaniasiain neuvottelupäivillä todettiin, että romanit ottavat usein yhteyttä viranomaisiin vasta ”viime hädässä”. Sosiaalisissa kysymyksissä yhteydenotto tehdään silloin, kun asunto on menemässä tai jo mennyt alta, mutta ongelmat ovat olleet olemassa jo pitkään ennen. Heikko asumistilanne saattaa keskeyttää koulunkäynnin luvattoman pitkäksi aikaa ilman kenenkään puuttu-

mista. Neuvolakäynnit voivat jäädä väliin ja rokotukset saamatta. Lapsen hätää ei usein nähdä ja tunnisteta, kun hoidetaan ”aikuisten” asioita. Lapsen etu tulee olla ensisijainen, mutta siitä tulee tiedottaa paremmin kaikkia kansalaisia tässä maassa.

Syrjäytyneisyys on monella tapaa sivussa olemista. Se on osattomuutta taloudellisesta, sosiaalisesta ja henkisestä hyvinvoinnista ja näitä tuottavista keinoista. Syrjintä johtaa syrjäytymiseen, joka taas jatkaa syrjintää. Tämä noidankehä on katkaistava. Suomessa on tällä hetkellä merkittävä pyrkimys romanien syrjinnän ja syrjäytymisen noidankehän katkaisemiseksi.

Sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikko on asettamassa työryhmää valmistelemaan romanipoliittista ohjelmaa. Työryhmä aloittaa toimintansa 1.1.2009. Romanipoliittinen ohjelma tähtää romanivähemmistön yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen elämän eri osa-alueilla. Romanipoliittinen ohjelma koskee kaikkia hallinnonaloja, ja se valmistellaan yhteistyössä romanien omien organisaatioiden ja eri hallinnonalojen edustajista koostuvassa työryhmässä. Iso osa työryhmän tehtävänannosta tähtää romanilasten yhdenvertaisuuden edistämiseen ja osallisuuden lisäämiseen muun muassa varhaiskasvatuspalveluissa ja opetuksessa. Varhaiskasvatus ja koulut ovat tärkeä osa romanilasten hyvinvointia. Tarvitaan kuitenkin lapsen elämän kokonaisvaltaista näkemistä. Romanilapsille tulee suunnata myös vapaa-ajan palveluita ja harrastustoimintaa, joihin heillä ei välttämättä ole heikon toimeentulon tai syrjinnän pelon vuoksi muuten mahdollisuutta.

Lainaan tässä kuulemani sanontaa, että on helpompi ja halvempi rakentaa aita jyrkänteen reunalle kuin sairaala sen juurelle. Tämän seminaarin tarkoituksena on tarjota tukipuita tuota aitaa varten, ja sen rakentaminen on sekä yhteiskunnan että romanien yhteinen tehtävä.

Romaniasiain neuvottelukunta romaniväestön aseman edistäjänä

Hannele Syrjä
Ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö, Romaniasiain neuvottelukunta

Suomea pidetään eurooppalaisittain edelläkävijänä romaniasioiden hallinnollisten yhteistyörakenteiden kehittämisessä. Erityisesti romaniväestön kysymyksiin keskittyneitä rakenteita ovat valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta, alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat ja Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmä. Näiden ohella vähemmistövaltuutettu on tärkeä viranomainen vähemmistöjen oikeuksien ja etnisen yhdenvertaisuuden valvojana ja edistäjänä.

Romaniasiain neuvottelukunnalla on pitkä historia

Romaniasiain neuvottelukunta perustettiin yli 50 vuotta sitten, vuonna 1956. Silloisen Mustalaisasiain neuvottelukunnan perustamisen taustalla olivat Mustalaiskomitean ehdotukset. Edistysaskeleet vuosisadan alun alistamiseen ja sulauttamiseen perustuvasta romanipolitiikasta kohti yhteistyön rakentamista romaniväestön kanssa olivat lyhyitä aina 1960-luvun lopulle saakka. Tarvittiin uusia toimintatapoja ja romaniväestön osallistumista omien asioidensa käsittelyyn. Romanien huonot elinolosuhteet nousivat 1960-luvulla yhteiskunnalliseen tietoisuuteen, mikä johti sekä viranomaisten että romaniväestön aktivoitumiseen omien asioidensa edistämiseksi ja asemansa kohentamiseksi. Romaniasiain neuvottelukuntaan nimettiin useampia romanijäseniä ja toimintaan kiinnittyi vahvoja romanivaikuttajia. Kehitys vaikutti romaniasiain neuvottelukunnan aseman vahvistumiseen ja toiminnan aktivoitumiseen.

Romaniasiain neuvottelukunta on toiminut koko olemassa olonsa ajan sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Vuonna 1989 annettiin asetus, jonka mukaan valtioneuvosto asettaa romaniasiain neuvottelukunnan aina kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Saman asetuksen myötä mustalaisasiain neuvottelukunnan nimi muutettiin romanien vähemmistöasemassa tapahtunutta muutosta kuvaavasti romaniasiain neuvottelukunnaksi.

Neuvottelukunnan jäsenistä vähintään puolet edustaa romaniväestöä minkä lisäksi neuvottelukuntaan kuuluu keskeisimpien ministeriöiden ja yhteistyötahojen, kuten Kuntaliiton nimeämät edustajat. Merkittävä uudistus on ollut neljän alueellisen romaniasiain neuvottelukunnan perustaminen vuoden 2004 alusta, mikä merkitsi aiempien kokeilujen vakiinnuttamista. Valtakunnallisella neuvottelukunnalla on kokopäivätoiminen pääsihteeri. Alueellisilla neuvottelukunnilla on vuodesta 2006 ollut päätoimiset sihteerit, jotka toimivat

erikoissuunnittelijoina aluehallintovirastoissa. Tämä on luonut romaniasioiden hoitoon jatkuvuutta.

Alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien kautta on syntynyt yhteys paikalliselle tasolle saakka, mikä on vahvistanut romaniasioiden edistämistä. Viime vuosina monet kunnat ovat perustaneet paikallisia romanityöryhmiä viranomaisten ja romaniväestön vuoropuhelun edistämiseksi paikallisella tasolla. Paikallisia romanityöryhmiä on vuonna 2011 toiminnassa noin 20.

Neuvottelukunnalla on laaja tehtäväkenttä

Romaniasiain neuvottelukunnan tehtävänä on sitä koskevan asetuksen mukaisesti seurata romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä tasa-arvon edistämiseksi sekä antaa lausuntoja viranomaisille samoin kuin tehdä aloitteita ja esityksiä romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten olosuhteiden parantamiseksi sekä romaniväestön työllistymisen edistämiseksi. Lisäksi neuvottelukunnan tehtävänä on edistää romanikielen ja -kulttuurin vahvistumista sekä romaniväestöön kohdistuvan syrjinnän poistamista. Romaniasiain neuvottelukuntaa kuullaan usein myös asiantuntijana Eduskunnan eri valiokunnissa.

Myös osallistuminen kansainväliseen yhteistyöhön romanien oikeuksien edistämiseksi ja olosuhteiden parantamiseksi kuuluu neuvottelukunnan tehtäviin. Viimeksi mainittu tehtävä onkin voimistunut Euroopan neuvoston ja sen vähemmistöjen suojelua koskevien sopimusten samoin kuin Euroopan unionin jäsenyyden myötä. Suomen kokemukset toiminnasta romanien aseman edistämiseksi, kuten luodut yhteistyörakenteet ja romanien koulutuksen edistäminen, herättävät Euroopassa jatkuvaa kiinnostusta.

Romaniasiain neuvottelukunnan tuloksellisen toiminnan edellytyksenä on ollut paitsi romaniväestön oma edustus ja aktiivisuus asioidensa edistämisessä, myös monet neuvottelukunnan merkittävät puheenjohtajat, kuten nykyinen tasavallan presidentti Tarja Halonen ja aikaisemmat kansanedustajat Jakob Söderman, Outi Ojala ja Gunnar Jansson. Tällä hetkellä neuvottelukunnan puheenjohtajana toimii kansanedustaja Pekka Haavisto. Tämän lisäksi pitkäaikaiset, määrätietoiset romaniasiain neuvottelukunnan pääsihteerit, jotka viime vuosina ovat olleet pääosin itse romaniväestöön kuuluvia sekä monet romaniväestön aseman edistämiseen sitoutuneet eri hallinnonaloja edustavat virkamiehet eri vuosikymmenillä ovat olleet neuvottelukunnan menestyksellisen toiminnan ehtoja.

Opetushallituksessa toimiva romaniväestön koulutusryhmä on tärkeä yhteistyötaho Romaniasiain neuvottelukunnalle. Romaniasiain neuvottelukunta toimi

aloitteellisesti koulutusyksikön perustamiseksi, mikä toteutui vuonna 1994. Muita merkittäviä yhteistyötahoja ovat muun muassa vähemmistövaltuutettu ja lapsiasiavaltuutettu sekä romani- ja kansalaisjärjestöt.

Kohti määrätietoista romanipolitiikkaa

Romanipolitiikan ja Romaniasiain neuvottelukunnan toiminnan voidaan nähdä painottuneen eri vuosikymmenillä erilaisiin romaniväestön kannalta keskeisiin kysymyksiin. Romanien asemaan liittyvien sosiaalisten kysymysten edistäminen leimasivat 1970-lukua. Romanien oman toiminnan aktivoituminen sekä romanien oikeuksien edistäminen ja romani-identiteetin vahvistaminen olivat leimallisia 1980-luvulle. Näinä vuosina niin romanien asumiseen, koulutukseen kuin työllisyyteenkin liittyvät kysymykset nousivat vahvasti esille. Romanien kiinnittyminen suomalaiseen yhteiskuntaan vahvistui 1990-luvulla. Perusoikeusuudistus vuonna 1995 vahvisti romanien kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia. Kasvatus, koulutus ja pääsy työmarkkinoille osana romanien aseman suunnitelmallista edistämistä ovat olleet 2000-luvulla keskeisiä toiminnan painopisteitä.

Voi hyvällä syyllä sanoa, että Suomen hyvinvointivaltiokehitys on vaikuttanut romaniväestön aseman kohentumiseen vahvemmin kuin määrätietoinen romanipolitiikka. Ensimmäinen kokonaisvaltainen kehittämisohjelma, Romanipolitiikan strategiat, valmistui sosiaali- ja terveysministeriön nimittämien selvitysmiesten työn tuloksena vasta vuonna 1999. Selvitystyö käynnistettiin Romaniasiain neuvottelukunnan aloitteesta. Sen tavoitteena oli laatia kokonaiskatsaus romaniväestön elinolosuhteista ja laatia romanipolitiikalle peruslinjaukset ja kehittämisehdotukset. Selvitysmiehet esittivät raportissaan useita kehittämisehdotuksia, joista muun muassa hallinnollisten rakenteiden vahvistaminen on toteutunut alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien perustamisen myötä. Myös romaniväestön koulutustason nostaminen ja työllisyyden edistäminen nousivat selvitysmiesten raportissa keskeiseksi kehittämisen kohteeksi. Vähäinen koulutus nähtiin keskeiseksi syyksi romaniväestön syrjäytymiselle suomalaisesta yhteiskunnassa.

Suomen romanipoliittinen ohjelma

Huolimatta tunnistetuista kehittämistarpeista, toimet romanien koulutuksen ja työmarkkinoille pääsyn edistämiseksi ovat edenneet hitaasti. Vaikka kehittämistyössä on saatu aikaan tuloksia, niitä on heikentänyt katkoksellisuus ja projektiluonteisuus. Romaniasiain neuvottelukunnassa tunnistettiin tarve kokonaisvaltaiselle romanipoliittiselle kehittämisohjelmalle, jonka valmistelu käynnistyi sen aloitteesta viime vuosikymmenen lopulla.

Loppuvuodesta 2009 valmistunut ja julkistettu Suomen ensimmäinen romanipoliittinen ohjelma on kokonaisvaltainen kehittämisohjelma ja sisältää konkreettisia toimenpide-ehdotuksia romaniväestön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi eri elämän alueilla. Romanipoliittinen ohjelma (ROMPO) perustuu sosiaali- ja terveysministeriön asettaman laajapohjaisen työryhmän valmisteluun. Romanijärjestöt osallistuivat ohjelman laatimiseen ja romaniväestöä kuultiin myös erikseen ohjelmaa valmisteltaessa.

Romanipoliittisen ohjelman keskeisenä tavoitteena on saada aikaan pysyviä muutoksia romaniväestön sosio-ekonomisessa ja yhteiskunnallisessa asemassa oma kulttuurinen identiteetti säilyttäen. Tavoitteen toteutuminen edellyttää yhtäaikaista kehittämistä niin eri hallinnonaloilla ja -tasoilla kuin romaniväestön oman aktiivisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä.

Romanien koulutus on ollut huolenaiheena pitkään

Romaniväestön koulutukseen on paneuduttu jo 1970-luvulta lähtien. Taustalla oli suuri yhteiskunnallinen murros ja elinkeinorakenteen muutos, joka kohdistui sekä pääväestöön mutta erityisen voimakkaasti romaneihin. Kaupungistumisen, teollistumisen ja elinkeinorakenteen muutoksen myötä monet romanien perinteisistä ammateista ja elatuksen ansaintakeinoista menettivät merkityksensä. Toisaalta romanien asumistilanteen kohentuminen erillislainsäädännön avulla 1980 -luvun alkupuolella loi edellytykset romaneille pysyvään asumiseen ja sitä kautta myös romanilasten osallistumiselle säännölliseen koulunkäyntiin.

Syksyllä 1968 nimitetty, uudistunut Mustalaisasiain neuvottelukunta käynnisti heti toimet romanien koulutustilanteen kartoittamiseksi. Neuvottelukunta pyrki kokoamaan kokemuksia ja malleja romanien koulutuksen kehittämiseksi, joita nykyään nimitettäisiin ”hyviksi käytännöiksi”. Tässä tarkoituksessa neuvottelukunnan sihteeri Juha Peltola sosiaalihallituksesta kääntyi peruskoulunopettaja Eino Salakan puoleen ja pyysi häntä esittelemään tekemäänsä kasvatustyötä mustalaisten parissa Lahdessa. Vastauskirjeessään peruskoulunopettaja Salakka kertoi seuraavaa:

> ”Otin vastaan romaaniryhmän ohjauksen noin vuosi takaperin. He olivat itse lähteneet liikkeelle pyrkimyksenään yksityisesti opiskellen suorittaa keskenjäänyt kansa- ja kansalaiskoulu.--- Työskentelimme iltaisin kerran viikossa, paitsi kevättalvella, jolloin olimme koolla kaksikin kertaa viikossa. Yritin pitää säännöllistä kokoontumistapaa, mutta siitä oli aina joustettava tilanteen mukaan. Ryhmän koolle saamisessa oli usein vaikeuksia, mutta sekin asia kuntoutui, kun saimme perheellisten lapsia hoitoon opiskeluajaksi ja kun

kävin autollani hakemassa oppilaani koululle. --- Lähtötasoltaan ryhmä oli hyvinkin heterogeeninen, jotkut alakoulun käyneitä, muutamat jopa luokan kansalaiskoulua ja olipa mukana luku- ja kirjoitustaidotonkin. Viimeksi mainitun ohjauksen suoritti vaimoni, joka toimii alaluokkien opettajana. ----Asettamaamme päämäärään, kansakoulun päästökirjan suorittamiseen [alkuaan yhdestätoista romanista] pääsi seitsemän mustalaista (kaksi miestä ja 5 naista). Alkuaan luku- ja kirjoitustaidottomalle romaniäidille vaimoni voi kirjoittaa todistuksen alaluokkien suorittamisesta. --- Suorittamastani erikoislaatuisesta kokeilusta olin viime kesänä tilaisuudessa keskustelemaan alan ihmisten kanssa Ruotsissa ja Norjassa. Sain sen käsityksen, että vastaavanlaista ei olisi tapahtunut vielä aikaisemmin."

Ammatillinen työllisyyskurssitoiminta kehittyi Suomessa 1970 -luvulla ja myös romaneille järjestettiin ensimmäiset ammatilliset koulutukset. Taustalla oli tuolloisen mustalaisasiain neuvottelukunnan aloite romaniväestölle sopivan ammatillisen koulutuksen kehittämiseksi ja romaniväestön työllisyyden edistämiseksi. Ensimmäiset koulutuskokeilut jäivät tuloksiltaan heikoiksi, mikä johtui pääosin siitä, että romanit itse eivät olleet mukana koulutusten suunnittelussa.

Romaniasiain neuvottelukunnan uusi aloite romaneille sopivan työllisyyskoulutuksen järjestämiseksi sekä romanikielen ja -kulttuurin opettamisen edistämiseksi 1970 -luvun lopulla johti työryhmän perustamiseen, jossa myös romanit olivat mukana. Tämän tuloksena käynnistettiin uudelleen kurssimuotoinen ammatillinen koulutus. Vuosina 1979 - 1990 arviolta noin 450 romania osallistui noin 50 kurssille, joita järjestettiin13 ammatillisessa kurssikeskuksessa, taideteollisessa korkeakoulussa ja teatterikorkeakoulussa. Tämän koulutustoiminnan tuloksena monilla keski-ikäisillä romaneilla on ammatti ja koulutukset ovat olleet askel työelämään tai jatkokouluttautumiseen.

Romaniväestön koulutuksen vahvistaminen on avainkysymys

Suomen romanipoliittisessa ohjelmassa romaniväestön koulutustason nostaminen on keskeinen tavoite ja painopiste. Koulutus on avain niin täysimääräiseen kansalaisuuteen kuin edellytys romaniväestön työmarkkina-aseman parantumiselle. Toimenpiteitä tarvitaan koulutuksen kaikilla tasoilla alkaen varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta aina korkeasti koulutettujen romanien määrän lisäämiseen.

Aiemmin romaniyhteisöissä muodollisen koulutuksen arvostus on ollut vähäisempää kuin pääväestöllä. On arvostettu yhteisössä ja omassa kulttuurissa opittuja taitoja ja ammatit on opittu oman yhteisön piirissä. Romaniväestön koulutusmyönteisyys on lisääntynyt ja nykyään koulutuksen merkitys lasten ja

romaniväestön tulevaisuudelle ymmärretään entistä paremmin. Yhä enemmän romanilapsilla ja -nuorilla on myös omassa yhteisössä esimerkkejä ja malleja koulutetuista ja työelämään eri ammateissa osallistuvista romaneista.

Joka kevät yhä useampi romaninuori valmistuu ammattiin tai painaa päähänsä valkolakin. Siitä huolimatta osallistumisessa koulutukseen kohdataan edelleen haasteita. Monet romanilapset eivät edelleenkään osallistu esiopetukseen, mikä asettaa heidät muuta ikäluokkaa heikompaan asemaan jo koulun alkaessa. Osallistumisessa perusopetukseen on myös puutteita ja peruskoulun päättäminen jatkokoulutukseen pääsyn edellyttämin hyvin arvosanoin on tunnistettu kehittämishaasteeksi. On todettu, että romanilapset tarvitsevat muun muassa koulunkäyntivalmiuksien vahvistamista. Opetushallituksen romanilasten perusopetuksen kehittämishanke on tästä syystä ollut hyvin tervetullut ja sen tuottamia tuloksia ja hyviä toimintamalleja on odotettu innolla. Niiden juurruttaminen käytäntöihin on erityisen tärkeää.

Romanilasten ja -nuorten kohdalla siirtyminen alakoulusta yläkouluun ja peruskoulusta toisen asteen koulutukseen on tunnistettu nivelvaiheiksi, joissa romanilapset ja -nuoret tarvitsevat erityistä tukea ja ohjausta. Romanien työllistymisen edellytyksiä koskeneessa tutkimuksessa (2008) ilmeni, että monilla nuorilla työttömillä romaneilla koulutus oli peruskoulun varassa eivätkä kaikki olleet edes suorittaneet peruskoulua päätökseen. Romanipoliittisessa ohjelmassa esitetäänkin useita toimia, joilla voidaan tukea romaninuorten ammatinvalintaa ja hakeutumista toisen asteen koulutukseen, joka on työllistymisen edellytyksenä.

Monet romanit hakeutuvat koulutukseen ja työelämään aikuisiällä. Syynä tähän on usein perheen perustaminen hyvin nuorena, toisin kuin useimmilla pääväestön nuorilla. Aikuisten romanien ammatillisen koulutuksen lisääminen ja kehittäminen ovat romanipoliittisen ohjelman keskeisiä linjauksia. Aikuisten romanien koulutukseen on kehitetty projekteissa myös toimivia malleja, joita tulisi hyödyntää ja juurruttaa opetukseen laajasti.

Aikaisemmin ammatillisen koulutuksen kehittämisessä tukeuduttiin romanien perinteisiin ammatteihin ja taitoihin, jotka kuitenkin työllistävät vain harvoja romaneista. Nyt lähtökohtana on romanien ammatillisten ja koulutuksellisten valintojen laventaminen. Tavoitteena on, että romanit saavat käyttää lahjakkuuttaan ja rikastuttaa suomalaista työelämää laajasti eri tehtävissä.

Romanipoliittisen ohjelman tavoitteet linjaavat neuvottelukunnan toimintaa

Romanipoliittisen ohjelman valmistuminen on ollut Romaniasiain neuvottelukunnan pitkäaikaisen ja määrätietoisen toiminnan tulosta. Ohjelmaan on koottu keskeiset kehittämistarpeet romaniväestön osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Ohjelman toimeenpanoon kohdistuu suuria odotuksia niin romaniasiain neuvottelukunnassa kuin romaniväestön piirissä. On merkittävä saavutus, että nykyiseen, pääministeri Kataisen hallituksen ohjelmaan on kirjattu Romanipoliittisen ohjelman toimeenpano. Tämä lienee ensimmäinen kerta, kun Suomen hallituksen ohjelmassa mainitaan romanit.

Merkittävä on myös valtioneuvoston päätös romanipolitiikan linjauksiksi joulukuulta 2010, jossa sitouduttiin romanipoliittisen ohjelman toimeenpanoon ja päätettiin käynnistää erikseen mainittuja poikkihallinnollisia toimia. Näistä muun muassa romanien asumista koskevan selvityksen toteuttaminen on käynnistynyt. Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaisesti Suomelle on myös valmisteltu romanipoliittiset linjaukset kansainväliseen yhteistyöhön romaniasioissa.

Suurena huolenaiheena on romaniväestön sisällä tapahtuva eriytyminen hyvä- ja huono-osaisiin. Tarvitaan toimia, joilla voidaan ehkäistä osan romaniväestön marginalisoitumista ja samalla tukea koko romaniväestön oikeuksia, yhdenvertaisuutta ja osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Tätä kehitystä tukevat huomattavasti myös pyrkimykset romanien aseman kohentamiseen koko Euroopan tasolla. Näiden asioiden edistämiseen myös Romaniasiain neuvottelukunta keskittyy lähivuosina.

Lähteet

Suomen romanipoliittinen ohjelma. Työryhmän esitys 2009. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48.

Romanit vähemmistövaltuutetun toiminnassa

Eva Biaudet
Vähemmistövaltuutettu
Esitys 19.10.2011 Romaniasiain neuvottelupäivillä Turussa

Vähemmistövaltuutettu

- VVL 1 §: ”Etnisen syrjinnän ehkäisyä, hyvien etnisten suhteiden edistämistä, etnisten vähemmistöjen sekä ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien turvaamista samoin kuin etnisen syrjimättömyyden periaatteen valvontaa varten on vähemmistövaltuutettu.”
- Lakiin on lisätty maininta VVT:n itsenäisyydestä.
- Uudet/perinteiset vähemmistöt
- Uudistuksia on tulossa.

Romaniyhteydenotot

- Varsin paljon yhteydenottoja, noin 70–100 vuodessa, vuonna 2010 yhteensä 76 eli 7,5 % kaikista yhteydenotoista.
- Yhteydenottajana on usein romaninainen.
- Tapauksista 50–60 % koskee asumista (vuokra-asuntojen saamista), muut palveluita (ravintoloita, kauppaliikkeitä), työelämää, sosiaaliviranomaisten toimintaa jne.
- Yhteydenottoja tulee eri puolilta Suomea.

Asuminen

- Romanit ovat yleensä riippuvaisia kunnan asuntotoimiston tarjoamista asunnoista, koska vapailla markkinoilla ei ennakkoluulojen ja/tai pysyvän työpaikan puuttumisen vuoksi saa asuntoa. Joillakin vaikuttavat myös aiemmat maksuhäiriöt.
- Muutto paikkakunnalta toiselle on yleistä, väistämistilanteissa hyvinkin nopealla aikataululla, jolloin määränpäässä ei olekaan tarjolla asuntoa.
- Asunnottomuus, ilman asuntoa jääminen ja jonottaminen uuteen asuntoon ovat yleensä akuutteja asioita, joiden takia asiakkaat ovat aktiivisesti yhteydessä.

Vaikeudet opiskelussa ja työelämässä

- Koulutuksessa ja varsinkin opintoihin kuuluvassa harjoittelussa konflikti liittyy monesti
  - romaninaisen asuun
  - asiakkaiden romaniin kohdistamaan loukkaavaan käyttäytymiseen
  - joskus myös työtovereiden nuivaan suhtautumiseen.

Kysymys on monesti siitä, onko oppilaitos tai työharjoittelupaikka tehnyt riittävästi syrjinnän ehkäisemiseksi.

Palvelujen tarjonta

- Vartijoiden liian tunkeilevaksi koettu seuraaminen, joka eroaa muiden asiakkaiden tavanomaisesta seuraamisesta kaupoissa
- Ravintolaan pääsyn estäminen
- Joidenkin romanien tekemistä rikoksista ennakkoluulojen kohdistuminen kaikkiin romaneihin
- Häirintä julkisuudessa, esim. Romano-TV

Ongelmien kasautuminen

- Vaikka yhteydenottojen aiheena on esimerkiksi asuminen, taustalla on usein ongelmien kasautumista ja syrjäytymistä. Yhteydenottajana on usein yksinhuoltajaäiti.
- Havainto viranomaisten sektoroituneesta toiminnasta: kenelläkään ei välttämättä ole kokonaisnäkemystä perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta.
- Erityisesti lapsen oikeuksien näkökulma, esimerkiksi asumisolojen vaikutus lapsen koulunkäyntimahdollisuuksiin. Myös päivähoidossa edelleen parantamista.

Romanikulttuurin huomioiminen

- Lähtökohtana on perustuslaillinen oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Myös muut perusoikeudet on huomioitava.
- Romanikulttuurin huomiointi esimerkiksi asumisessa? Vähemmistövaltuutetun toimisto tekee yhteistyötä järjestöjen ja alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien kanssa.
- Julkisen keskustelun jälkeen asiakasyhteydenotoissa on tullut esiin mm. sukujen välistä vihanpitoa muuton syynä. Lapsiperheissä koetulla uhalla ja toistuvilla muutoilla on vaikutusta lapsen hyvinvointiin ja koulunkäyntiin. Myös naisen asema ja yhteisön sisäinen kontrolli tulevat joskus esiin.

Suurimmat haasteet

- Alhainen koulutus ja heikko työllistyminen
- Työnantajien ja asiakkaiden suhtautuminen romaneihin työntekijöinä
- Lasten koulunkäynnin turvaaminen
- Väistämiskulttuurin aiheuttamat muutot ja vaikeudet saada asuntoa
- Asuminen: valtaväestön harjoittama syrjintä, toisten romanien aiheuttama syrjintä
- Ulkomaalaisten romanien tilanne

Miksi tarvitaan eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirjaa?

Kaija Ilander
Ulkoasiainneuvos, ulkoasiainministeriö

Hallituksen viime vuoden joulukuussa hyväksymä Suomen romanipoliittinen ohjelma (ROMPO) sisälsi ehdotuksen, että Suomelle tulisi laatia kansainvälisen romanipolitiikan vaikuttamisstrategia. Esitystä perusteltiin sillä, että romanit ovat yhteiseurooppalainen vähemmistö, jonka elintaso ja yhteiskunnallinen osallisuus ovat jääneet huomattavasti jälkeen valtaväestön elinoloista, mistä johtuen Euroopassa on noussut tarve kokonaisvaltaisen romanipolitiikan kehittämiselle.

Tavoitteeksi asetettiin, että Suomi vaikuttaisi aktiivisesti eurooppalaisen romanistrategian muovautumiseen tarjoamalla mallejaan ja kokemuksiaan romanien osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisestä samalla oppien muiden maiden kokemuksista ja hyvistä käytännöistä. Tässä työssä Suomen edustajat, virkamiehet ja muut, saisivat tukea vaikuttamisstrategiasta.

Tältä pohjalta ulkoasiainministeriö perusti syksyllä 2010 keskeisimpien ministeriöiden (sosiaali- ja terveysministeriö, sisäasiainministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, ympäristöministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö), romaniasiain neuvottelukunnan ja Opetushallituksen edustajien muodostaman työryhmän, jonka pysyviksi asiantuntijoiksi kutsuttiin keskeisimpien romanijärjestöjen (Elämä ja Valo, Fintiko Romano Forum, Kromana, Névo Roma, Romano Missio sekä Suomen Romaniyhdistys) edustajat.

Työryhmän raportille annettiin sen valmistuttua nimi ”Suomen tavoitteet eurooppalaisen romanipolitiikan edistämiseksi”. Alaotsikoksi annettiin ”Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja”, koska raportti on kirjoitettu selkeän käsikirjan muotoon. Käsikirja jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäinen osa on ehdotusosa ja toinen osa taustaosio.

Ensiksi kuvataan lyhyesti tavoite, eurooppalainen romanistrategia, jonka muotoutumista edistetään erityisesti eurooppalaisissa järjestöissä EU:ssa, Euroopan neuvostossa ja Etyjissä (Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö). EU on toiminnan keskipiste, koska sillä on parhaat oikeudelliset ja taloudelliset edellytykset oman romanistrategiansa luomiseen unionin sisällä, ja sen toimilla on vaikutusta myös unionin jäsenyyttä hakeviin tai suunnitteleviin valtioihin, jotka osallistuvat Euroopan neuvoston ja Etyjin toimintaan.

Viimeksi mainituilla järjestöillä on myös perinteisiä ja tärkeitä omia romanitoimintoja, ja Suomen osallistumisen niiden kehittämiseen samoin kuin kahdenväliseen yhteistyöhön Euroopassa ja muuhun kansainväliseen toimintaan (muun muassa YK:n piirissä) on tarkoituksenmukaista tapahtua johdonmukaisesti.

Ensimmäiseen osaan onkin kirjattu Suomen omaksumat romanipoliittiset yleisperiaatteet, joista tärkeimpänä se, että romanien tulee voida osallistua ja tosiasiallisesti vaikuttaa heidän asemansa parantamiseen tähtäävien toimenpiteiden suunnitteluun, toteutukseen, arviointiin ja seurantaan.

Sitten esitellään Suomen omiin kokemuksiin perustuvat linjaukset ja hyvät käytännöt eri romanipolitiikan lohkoilla, kuten koulutus, asuminen, terveys, aikuiskoulutus ja työllistyminen, kieli ja kulttuuri sekä yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjuminen. Näille hyville käytännöille perustetaan myös valtakunnallinen rekisteri romaniasiain neuvottelukunnan verkkosivujen yhteyteen. Erikseen on kirjattu linjaukset suhtautumisesta liikkuviin romaneihin EU:n sisällä ja romaneja koskevaan tilastointiin ja tutkimukseen.

Ensimmäisen osan täydentävät ehdotukset EU:n romanipolitiikan kehittämiseksi – muun muassa ns. *Roma Platformin* (jonka työhön osallistuvat EU:n komission, jäsenvaltioiden hallitusten ja eurooppalaisten romanijärjestöjen edustajat) kehittäminen ja rakennerahastojen hyödyntäminen, ehdotukset Euroopan neuvoston ja Etyjin romanitoimintojen kehittämiseksi ja ehdotukset romanikysymyksiin vaikuttamiseksi kahdenvälisissä yhteyksissä ja YK:n piirissä.

Käsikirjan toinen osa on taustaosio, jossa tarkastellaan romanien tilannetta Euroopassa ja luodaan katsaus EU:n, Euroopan neuvoston, Etyjin, YK:n ja Maailmanpankin romanitoimiin, perusoikeuslainsäädäntöön ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä esitellään tärkeimpiä kansainvälisiä ja kansallisia romanijärjestöjä.

Lähteet

Suomen tavoitteet eurooppalaisen romanipolitiikan edistämiseksi 2011. Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 1/2011.

Kehittämiskuntien yhteyshenkilöt

Alavus
Sirpa Ikkala, sirpa.ikkala@alavus.fi
Jutta Paavola, jutta.paavola@alavus.fi
Kati Upla, kati.upla@alavus.fi

Espoo
Astrid Kauber, astrid.kauber@espoo.fi
Raija Övermark, raija.overmark@espoo.fi

Eurajoki
Vesa-Pekka Leino,
vesa-pekka.leino@eurajoki.fi

Helsinki
Sari Korkalainen, sari.korkalainen@hel.fi
Tarja Nyman, tarja.m.nyman@hel.fi
Leena Keskinen, leenak31@gmail.com

Imatra
Leila Riihinen, leila.riihinen@imatra.fi
Ulla Laine, ulla.laine@imatra.fi

Jyväskylä
Pia Bärlund, pia.barlund@jkl.fi
Armas Hagert, hagertit@hotmail.com

Kangasniemi
Päivi Toivanen,
paivi.toivanen@kangasniemi.fi

Karkkila
Tapani Valonen, tapani.valonen@karkkila.fi
Kaisa Kaariaho, kaisa.kaariaho@karkkila.fi

Kauhajoki
Kirsi Grönstrand,
kirsi.gronstrand@kauhajoki.fi
Merja Kauppinen,
merja.kauppinen@kauhajoki.fi

Kemijärvi
Marita Varrio, marita.varrio@kemijarvi.fi
Tuija Ahokas, tuija.ahokas@kemijarvi.fi

Kitee
Erkki Kontro, erkki.kontro@kitee.fi
Raili Assinen, raili.assinen@edu.kitee.fi

Kokkola
Tenho Lindström,
tenho.lindstrom@kokkola.fi

Kolari
Tony Tolonen, tony.tolonen@kolari.fi

Kouvola
Sirpa Palander,
sirpa.palander@edukouvola.fi
Tanja Ahlgren,
tanja.ahlgren@edukouvola.fi
Anita Nikkanen,
anita.nikkanen@kouvola.fi

Kuopio
Mika Kuitunen, mika.kuitunen@kuopio.fi
Helena Hagert, helena.hagert@kuopio.fi

Kurikka
Jukka Laitila, jukka.laitila@kurikka.fi
Kristiina Koivisto,
kristiina.koivisto@kurikka.fi

Lahti
Pasi Salmi, pasi.salmi@lahti.fi
Maritta Turunen, maritta.turunen@lahti.fi
Katariina Palmroos,
katariina-palmroos@hotmail.com

Oulu
Raimo Salo, raimo.salo@ouka.fi
Katja Huusko-Ahlgren,
katja.huusko-ahlgren@eduouka.fi

Oulunsalo
Mikko Vimpari,
mikko.vimpari@edu.oulunsalo.fi

Outokumpu
Salla Leinonen,
salla.leinonen@outokummunkaupunki.fi

Pietarsaari
Liisa Svart, liisa.svart@jakobstad.fi

Rovaniemi
Risto Kuoksa, risto.kuoksa@rovaniemi.fi
Petri Mäkelä, petri.makela@rovaniemi.fi

Salo
Mari Haapanen, mari.haapanen@salo.fi
Raili Karttunen, raili.karttunen@salo.fi
Rosita Lindgren, rosita.lindgren@salo.fi

Savonlinna
Tuija Kauppinen,
tuija.kauppinen@savonlinna.fi
Ossi Blomerus, ossiblomerus@netti.fi

Seinäjoki
Hannu Syrjä, hannu.syrja@edu.seinajoki.fi
Jari Stenroth, jari.stenroth@edu.seinajoki.fi

Tampere
Tuija Hauta-aho,
tuija.hauta-aho@tampere.fi
Aila Svart, ailahellevi@hotmail.com

Turku
Jorma Kauppila, jorma.kauppila@turku.fi
Voitto Friman, voitto.friman@turku.fi

Tuusniemi
Helka Kettunen,
helka.kettunen@tuusniemi.fi
Eevariitta Jäntti,
eevariitta.jantti@tuusniemi.fi

Tuusula
Markus Torvinen,
markus.torvinen@tuusula.fi
Harri Saramola, harri.saramola@tuusula.fi

Vantaa
Pia Hakkari, pia.hakkari@vantaa.fi

Äänekoski
Satu Tarvainen,
satu.tarvainen@aanekoski.fi

Painettu
ISBN 978-952-13-4901-0
ISSN 1798-8950

Verkkojulkaisu
ISBN 978-952-13-4902-7
ISSN 1798-8969

Romanioppilaiden perusopetuksen tuen hyviä käytäntöjä -julkaisuun on valikoitu 31 kunnan kehittämistoiminnan tuloksia vuosilta 2008–2011. Romanioppilaiden perusopetuksen tuen kehittämiskuntien edustajille on neljän vuoden aikana järjestetty koulutusta, jonka aineistoa on myös koottu artikkeleiksi tähän julkaisuun. Kirjoittajien joukossa on opetustyön ammattilaisia sekä romanikielen, -kulttuurin ja -hallinnon asiantuntijoita.

Opetushallitus
www.oph.fi/julkaisut